

15. augustil 1919

Kõigi maade töölised, ühinegem!

ENSV
Riiklik Avarus
Korraldus

12050/1

TÖÖRAHWA KULTUUR

KOMMUNISTLISE PARTEI EESTI KESKKOMITEE
WENEMAA KULTUURARIDUSE OSAKONNA KUUKIRI

TOIMETUS JA TALITUS PETERBURIS, FONTANKA 53, KORT. 9

№ 1-2

Juuli — August

1919

SISU. *Ar. W.*: liglasamm; *J. Jürgens*: Uus ilmawaade ja usuküsimus; *H. Pöögelmann*: Proletariaadi kultuurariduslistest ülesannetest; *A. Wallner*: Ons kool ja eriti töökool meie aridusasutuse ideaal?; *A. Kutti*: Kommunistlised üliõpilaste organisatsioonid; *Ar. W.*: I ülewenemaaline väliskooliariduse kongress Moskwas; *J. J.*: Meie puudused; *K.* ja *Ar. W.* kirjastuseosakond; sm Lenini nimelise Eesti töökooli esimese aasta tegewuse aruanne; kroonika; bibliograafia.

Fr. B. Kreutzfeldt
Eesti Rahva
Rahvas

R 27/13

Tiglasamm.

Aridusest kõneldakse nii palju, seatakse alatasa uued nõudmised üles tema tegewusepiiri laiendamise mõttes, kuid suuremalt jaolt jääb see ainult sõnadeks, mille teostamist meie ei näe. Niisuguses olukorras ei olnud ariduseküsimus mitte ainult tsaari riigis, waid ka töörahwa riigis kuni möödaläinud aasta sügiseni. Oktoobri rewolutsiooni läbiwiimine ja tema wõitude kindlustamine rööwis nõukogude walitsuselt nii palju jõudu, et esimesel walitsuse aastal polnud wõimalust ariduse küsimusega tegemist teha. Tundus isegi teatud inertsus tema wastu. Walitsewad ringkonnad olid arwamisel, et poliitilise rewolutsiooni teostamisel on ainult üks siht olemas: massesi rewolutsioneerida wana korra wastu ja neid walgustada propaganda

teel uue korra pooleoidmisele. Aga just wiimane oligi see, mis walitsuse ringkonde sundis ariduse küsimuse oogsalt üles wõtma

Propaganda ei ulatanud kuigi kaugele, linna proletariaat ja wäike osa küla elanikka langesid propageerimise ringi, kuna suur osa Wenemaa elanikka sellest wälja jäi ja lihtsal põhjusel: nad on kirjaoskamatud. Kurblooline, kuid tõde. Ajaleht ja agitatsiooni kirjandus on kõige parem walgustuse abinõu, iseäranis kui ta lugejaga pidewalt, wahetpidamata on seotud. Kuid suur osa Wene küla elanikka ei oska lugeda, neil on wõimata alalises ühenduses olla selle suure ülesehitawa kultuura tööga, mille kallal Wenemaa proletariaat nii püsiwalt töötab ja ta sattub nende

kihutajate mõjukonda, kes nii rikkalikult maal tööraha riigi loomise vastu töötavad.

Selle pahe kõrvaldamiseks on vähe kõnelejaid külasse saata, nad on ainult täna seal, kuid omme neid pole, kuna tööraha riigi wastane elab alaliselt koha peal.

Selle kõrvaldamiseks on ainult üks abinõu: wiia rahvast täies kogus kirjaoskamisele ja siis teda walgustada tööraha riigi loomise mõttega.

Ja selle arusaamisele on jõudnud nõukogude walitsus oma terwel walitsemise aastal. Proletaarlase energia kohaselt aaras walitsus sellest kinni ja me näeme pooleaastases tegewuses silmapaistwat algatussuudet. Kuna minewa aasta sügiseni tööraha kultuura küsimused tööliste eneste poolt asutatud kultuuraridusliste organisatsioonide (proletkultade) ja klubide kätte arutada ja teostada jäeti, kes tihtilugu ainelise kitsikusega ja tööjõudude puudusega olid sunnitud wõitlema, akkas walitsus aegamööda neid oma käel korraldama, neid aineliselt toetama, kuni ta kewade poole juba oma wäliskooliariduse wõrgu kokku seadis ja suuremalt osalt nimetatud asutused riikliseks tunnistas. Ehk see teatud mõttes kahjulik on, nimelt ta schabloniseerib need ettewõtted ühe mõõdu maksmapanemisega, kuid siiski tuleb sellega leppida: tööraha asutused jääksid wastasel korral raha puudusel kiratsema.

Kuid sellel on ka oma ea külge: tihtilugu tekiwad ühes ja sesamas paigas kaks ehk enam kõrwalasutust,

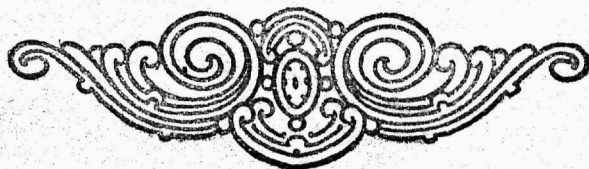
kes ühes sihis töötades asjata ariduse tegelaste jõudusi raiskawad, kuna neist nii suur puudus on.

Meil on üleliigne siin seda pikemalt nimetada, kui tähtsaks Wenemaa walitsus käesolewal silmapilgul ariduse laialilaotamist peab. Kõigile on teada, et Wenemaa suurest büdshetist suur osa miljarde ariduse peale läheb. Peale sõjakulude on esimesel kohal ariduse kulud.

Palju suurema tähtsusega on see kawa, mida walitsus püüab selle aasta jooksul teostada ja millega ta wäliskooliariduse kongressil Moskwas mai kuul esines. Selle kawa järele tahetakse kõik ära teha, isegi sunduslik kirjaoskajate mobilisatsioon wälja kuulutada, et kirjaoskamatust kõrvaldada. Peale selle tehakse wäliskooliariduse laialilaotamine riikliseks ülesandeks, mille teostamine sünnib neissamus piirides ja wiisis, nagu laste arimine kooli kaudu.

Selle teostamisega sattub Wene tööraha riik uude ajajärku, ajajärku, mida meie tööraha laiema kultuura ärkamise ajaks wõime nimetada. Kõigil on teada, missugusi suurwaimse Wene talupoegade ja tööliste seast nii poliitisel kui teaduslikul alal on ilmsiks tulnud, uue püüde teostamisel kaswab aga eluwõimuliste ja anderikaste ulatuspiir mitmekordselt. Ja nende uute jõudude kaasabil äwitab proletariaat lõpulikult kodanlise kultuura wäärnähtused ära ja ehitab nende waremetel algupäralise tulewiku kultuurailma, mis inimkonna kaunimale elule wiib.

Ar. W.

Uus ilmawaade ja usuküsimus.

I. Wana ja uus ilmawaade.

Meil on osaks saanud otsustawal silmapilgul maailma ajaloos elada. Põhjatud käärimised, vulkaanilised plahvatused wapustawad ja purustawad meie silmi ees kõigeenam tarretanud ühiskonde ja rahwaid. Terwe maailm on möllawaks ihade, püüete ja aadete wõitluswäljaks muutunud, wana ilmaehitus praguneb tornitipust kuni aluseni. Üleilmlik rewolutsioon ei paista enam oodete ja loodete wallast tulewiku ärapäästjana neile kurnatud rahwastele, kes esimestena julgesid otsustawale wabastamise teele astuda. Meie elame juba selle üleilmliku rewolutsiooni alguses. Meie näeme, kuidas tume rahulolematuus suurtes rahwaulkades end kiireste kristalliseerib, kuidas soowid ja püüded ootamata muutuwad tegudeks ning tagajärjena murduwad ja pudenewad majandusliku ja ühiskondliku orjuse ahelad orjastatud rahwaste kätelt. Wõib olla, tuleb peagi aeg kus üksikud wabastuse tuleleegid, mis pea siin pea seal maailma otsades lõkkele lööwad, sulawad kokku üheks lõõmawaks tulemereks, mis jäljetult ära äwitab kõik wana elu ning puhastab maapinna uue elu ülesehitamiseks. Meie näeme juba praegu kaugemale nägijaid liikumise juhte katseid selle tulewase elu wormide loomiseks tegemas. Siamaani kannawad need katsed majanduse ja ühiskonna ilmas weel esialgset, tihti ebaõnnestawat laadi. Kuid sellest ei ole meil misgi õigust põhjusi meeleeitmiseks otsida, weel vähem kannatuse kaotamiseks. Waja ainult meele tule-tada, kuidas wana ilmakorra ajal suured töötaja-rahwa ulgad tuhanded aastad pidid kannatama kõiksugu „seadusandlikkude“ ja lihtsalt wägiwaldsete katsete all, mida walitsejad kihid ette wõtsid, et paremaid abinõusi nende orjastamiseks leida. Praeguse aja suurepärased katsed, iseäranis majanduse ilmas Wenemaal, ka siis kui nad mitte pole senini õnnestanud, on ometi teadwalt sihitud selle poole, et paremat põlwe inimesesoole tuua. Ning kui nad osalt on negatiivseid tagajärgesi kannud, siis peab ütleva, et pea üksigi suur samm inimesesoole edus ei ole ühekorraga õnnestanud, ilma waewata ning ilma selleta, et tema ees käis terwe rida mitte kordaläinud katseid.

Käesolewas wäites ei ole juttu neist püüetest suurt kommunistlikku pööret ma-

anduse ja ühiskonna ilmas teostada, mis käsil praegusel silmapilgul. Nendest katsetest peaks pika ja järjekindla loowa töö tagajärjena üles tekkima tulewase elutempli peaehtus wankumata aluse ja seintega ning awarate kodadega, mis suudaksid ära mahutada terwet maailma. Siin puudutakse ainult küsimust: missugust eluliste püüete tunnet awaldab tulewiku ehitus, iseäranis tema üleminekord, suur kuppel, mis walgust annab, tornid, mis kaugele tema mõtet kuulutawad? Nõnda siis sisaldab käesolew töö katset ära määrata tulewase ilmawaate wahekorda usuküsimusega. Siamaani ehtas inimesesugu oma elu kõigepühama koja jumaluse ehk õigem jumaluste sümboolile. Tema templid näitasid oma tornidega kas kõrgesse taewa, kus jumalad pidid elama, ehk oma ümarrikkude kuplidega püüdsid otsekohe ettekujutust sellest samast taewawõlwest, jumalate eluasemest anda. Meie aja teaduslik ilmawaade on ammu oma edukamates wooludes wälja kaswanud wanast teoloogilisest ehk õigem mütolooilisest ilmawaadetest. Kuid waatamata selle peale, et kõik ususüsteemid ja kõiksugu kirikute õpetused isegi erapooletuma kodanlise teaduse silmis ammu waleõpetuseks on muutunud, mis inimesesoo edu aina äbistawad ja takistawad — walitsewatele rahwakurnajate klassidele näiwad nad ometi siamaani suurepärased abinõud olewat orjastute ulkade pimestamiseks ja taltsutamiseks. Sellepärast kestab mütolooilise ilmawaate walitus kuni tänapäewani, kõikidele tehnikaliste ja teoreetlikkude teaduste waldadele wastu silmi lüües. Ning nõnda kui terwe inimesesoo majanduse ja ühiskonna elu ahelaid lõhub, nõnda ootab teadus ühes ilmawaate õpetusega wabastamist ja murrab endale teed tema poole.

Muidugi mõista, ei wõi meie kuigi täpipealselt selle tulewiku ilmawaate lähemaid worme ette kujutada. Seks oleme meie liiga kindlaste seotud wana ilmakorraga, liiga kokku kaswanud tema töötamise ja mõtlemise wiisidega. Aawad, mis tuhanded aastate orjus meisse lõõnud, ei kosu niipea, sisse juurdunud eksiarwamised wõiwad tihti saada wälja kistud ainult ühes eluga. Aga siiski nii suur on tung endised kütked maha eita, et kuigi meil weel tiibu tulewiku wabaks lennuks kaswanud pole, meie mõnikord walmis oleme kas

küll kuristikku üppamise teel waba õhk-konna tundmist omandama.

Õnneks ei tarwitse meie ometi enam tõe otsimises endid kuristikku kukutada. Meil on parem teerada olemas, mis küll waewaselt ja mõnikord isegi kauem kui meie soowiksime, kuid ometi ustawalt ja kindlalt meid läbi raskuste kauge sihi poole wiib. Kuigi poolikute ja weel eba-kindlate hüpoteesete waral, ometigi juba nüüd pääseme meie tulewale tõe tundmisele ligemale, kuna mütoloogiline ilmawaade senini inimesesugu lootuseta umbkõrbetes ümber eksitas. See teerada on teadus.

Sotsialistlikku ja kommunistlikku ilmawaadet ei saa teaduslikust ilmawaadest lahutada. Nii kui wiimane oma waba uurimise nõudmisega juba esimestel sammudel leppimata usu lämmatawa autoriteediga kokku põrkas, nii seisab ka sotsialistlik süsteem parandamata wastolus kõikide mütoloogiliste ususüsteemidega. Kui inimese ilmawaade loomulisel teel loowa töö ja elu ülespidamise muretsemise protsessidest tekkib, siis ei ole selle ilmawaate kujunemisel misgi osa jumalustel ega nende ilmutusel. Otse ümberpööratud, selgub et jumalused ise pole muud kui teatava madala ühiskondliku astme tingimistest tõusnud ebatõelise ilmawaate fantoomid. Teadusliku ilmawaate wõiduga on kõik need „surematud“ alastamata surmale mõistetud; need kes nõudsid inimeselt arwamata ohwrid, langewad ise ohwriks inimesesoo edule. Esimene suur kiwi, mis aluse praeguse aja teaduslikule ilmawaatele pani, lõi ka esimese wägewa oobi autoritaarsele ilmawaatele, nimelt walitewale kiriku süsteemile. Kuulsa Kopernikuse raamat „De revolutionibus orbium coelestium“ (taewakehade liikumistest), mis ilmus a. 1543, tõstis enda ilmumiseega tõsist rewolutsioonitorni Euroopa rahwaste ilmawaates. Sestsaadik käis mõistuse ja ilmawaate wabaduse nõudmine käsikäes poliitiliste ja majanduslikkude uuenduste nõudmisega kõigis Euroopa rewolutsioonides. Enne teadusliku ilmawaate tekkimist woolasid sotsiaalsed ja kommunistlikud liikumised Euroopa ajaloos alati ideoloogilistes wormides, mis laenatud ristiusu allikast. Nii oli lugu kõikide nende valdendidega, apostlite wendadega, beggardide ja lollardidega, adamitide ja hussitidega keskajal, nii oli anabaptistidega reformatsiooni ajal. Aga uue aja sotsiaalsed liikumised püüawad end ikka enam seada teaduslikule alusele. Juba lewellerid, see kõige demokraatlikum kiht suures Inglise rewolutsioo-

nis, kuulutasid XVII aastasaja poolel nõudmise wälja: „Aegade alguses lõi suur looja Mõistus maa ja tegi otsuseks, et ta peab olema üleüldiseks päranduseks.“ Juba siin näeme meie jumaluse nime asemelt tarwitusel uut: Mõistust. Mõnikümmend aastat iljem awaldab õpetlane John Toland Inglismaal juba materialistlikku ilmawaadet ning paneb ette omas raamatus „Pantheisticon“ (ilmus a. 1710) jumalateenistuse asemele sisse seada kõnesid maailma ehituse üle ning wastastiku abi tegusi. XVIII aastasajal tõusis materialistlik ilmawaade teaduses kui ka usuküsimuses otsustawale wõidule Prantsusmaal ning sai osalt teostatud elus Prantsuse rewolutsiooni ajal, nagu see lähemalt järgmises peatükis selgub. Ludwig Feuerbachi filosoofia kaudu jõudis materialism usuküsimuses Saksa-maale, kus ta kohe pärast ilmumist sügawat mõju sel ajal weel noorte Marxi ja Engelsi ilmawaate kujunemise peale awaldas.

II. Katsed wana ja uut ilmawaadet kokku lepitada.

Weel XIX aastasajal tehtakse üksikute unistajate poolt katseid sotsiaalse korra ümberloomist reformeeritud ristiusuga uueste siduda. Niisugustest katsetest on silmapaistwam St. Simoni oma Prantsusmaal. Nagu terwe St. Simoni sotsiaalne õpetus nii kannab ka tema „uus ristiusk“ täieste utoopilist, ebaeluwõimsat laadi. Ilma et St. Simoni üleüldise õpetuse juures lähemalt peatada (mis meie ülesandesse ei käi), toome paar näidet tema „usuõpetusest“. Nii õpetab ta „uue ristiusu kohta“:

„Uus ristiusk tekib üksikutest jagudest, selle sarnastest nagu need, millest praegusel ajal mitmesugused lahkuslised ühised Euroopas ja Ameerikas koos seisawad. Uus ristiusk, nagu lahkuskude ühised, loob oma kõlbuse õpetuse, oma kultuse ja omad dogmad. Temal saab olema oma waimulik seisus ning tema waimulikul seisusel saawad olema omad ülemad. Kuid waatamata selle organisatsiooni sarnaduse peale, puhastatakse uus ristiusk kõikidest praeguse aja lahkõpetustest; kõlbluse õpetus omandab kõige suurema tähtsuse uutele ristiniimestele; kultuse ja dogma peale saawad nad waatama kui wäheha tähtsusega asjade peale, mille sihiks on pöörda kõigi klasside usklike tähelepanemist kõlbluse peale.

Uues ristiusus tekib terwe kõlblus otsekohe põhjusemõttest: inimesed peawad endid ülewal pidama üksteise wastu kui

wennad; ja see põhjusemõte, algaegsest ristiusust pärit, saab kannatama muudatusi, mille järelalusena ta saab terve usutöö eesmärgiks. See uueste ärkanud põhjusemõte omandab järgmise kuju. Usk peab juhtima ühiskonda suure eesmärgi poole — kõige waesema klassi saatuse võimalikult kiire parandamise peale.

Need, kes peawad uut ristiusku alustama ja uue kiriku peadeks saama, peawad olema inimesed, kes oma annete ja tööde abil suudawad parandada kõige waesema klassi saatust. Waimuliku seisuse kohused saawad seisma uue ristiusu õpetuse kuulutamises, kuna selle õpetuse täiendamise eest muretsewad alata kiriku pead. Niisugune on lühidates sõnades see iseloom, mille peab omandama praegustes oludes tõsine ristiusk.**

Selle kõrwu wõiks seada katset St. Simoni „ususümbolist“:

„Positiivse poliitika alustajate usutunnistus.**

„Mina usun, et tööstuse omandus on see, kelle päralt peab olema eesõigus ääletada maksusi.

Mina usun, et tööstuse waranduse omanikud on kõige enam uwitatud kõikidest ühiskonna liikmetest üleüldise korra alaloidmisest, poliitilisest rahust ja ühiskonna sissetulekute east korraldusest.

Mina usun, et tööstuse omanikud on ainsad ühiskonna liikmed, kelle administratiivseid suuteid tõendatakse positiivsete ja awalikkude näitustega.

Mina usun, et rikkad tööstajad, omas igapäewases töös walitsedes tööliste üle, ilmuwad selle läbi rahwa ülematena, kelles nad sünnitawad tarwilise osa; siit järjeb, et nad on töötaja rahwa otsekohesed loomulised ülemad ning niisugune rahwas on ainus, kellele kõlblus, õigus ja terve mõistus lubab anda poliitilised õigused.“

Niisugune „usutunnistus“ ei sisalda midagi sotsialistlikku meie mõttes. Ta kõlab meile kui kapitalistliku korra ülistamine kuni apoteoseni. Seda märkas juba Saint-Simon ise, mispärast ta, edasi jätkates, järgmiselt püüab ühesuuruse seisukohalt kaitsta oma usutunnistust:

„Mina usun, et tööstuse omanikkudele peaõiguse andmine maksude ääletamiseks toob ühiskonda kõige kõrgema ühesuuruse, mille sarnast ta iial suudab mahutada. . .

Tegewik on näitanud, et esimeste tööstusekodade peade keskel olid alati isikud, kes algasid oma eluteed kui lihtsad töölised. Nõnda wõiwad wiimase klassi kodanikud alati jõuda kõige kõrgema seisuseni, mida mitte ei wõi olla ühiskonnas, kus maa omandusele pea õigused antakse maksude ääletamise juures.“

Üleliigne on alla kriipsutada niisuguse „paranduse“ opportunistlikku ja utoopilist iseloomu. Seda nägid juba kohe ära lähemad St. Simoni järelkäijad. Oma kogutöös „St. Simoni õpetus“, wälja antud pärast St. Simoni surma, püüawad nad järgmiselt seletada ning „täiendada“ oma „õpetaja“ mõtteid.

„Tulewikus seisab ainus õigus omanduse peale suutes rahulist tööd teha, ning ainus õigus austamise peale — tegudes. Ja see õigus peab olema otsekohene (s.t. omandust ei wõi parandada ega üle anda teisele) igale omanikule, nõnda et ainus õigus, mida annab omaniku nimi, seisab omanduse tarwitamise juhtimises.“ Maade ja kapitalide peremehed saawad ainult nende töötegemise abinõude oidjateks, „nende kohus seisab selles, et jaotada neid tööliste wahel.“ Niisugune omanduse korraldus toob taewa riigi maa peale, ta lubab täita ewangeeliumi käsku armastada ligimest, sest tema läbi saab wõimatuks ühe inimese eksploateerimine teise läbi, ning wõimaldub inimeste wastastik aitamine.*

Kuid õpilaste täiendused ja parandused ei suutnud kaotada St. Simoni õpetuse utoopilist waimu ja wiia teda teadusliku sotsialismi kõrguseni. Otse überpööratud, nende katse, milles juhtiwat osa etendasid peaaasjaliselt kaks „jüngrit“, Bartholomäus Bazard ja Arthur Enfantin, teostada õpetaja „uut ristiusku“ ning luua täielist kogudust teaduse, kõlbluse ja tööstuse preestritega, sakramentidega jne, wiis terve St. Simoni õpetuse, milles oma aja kohta leidus palju uusi wäärtuslikka mõtteid, kuni lapselikkuseni ning naeruwääruseni.

Bazard ja Enfantin kuulutasid endid nimelt „uue ristiusu“ ülempreestriteks. Uue õpetuse tähtsam kõlblik põhjusemõte seisis, nii kui ristiususgi, armastuses. St.-simonistid seletasid, et tulewa sotsialistliku korra kindlustamiseks on wähe mõista tema tulu, waja seda korda armastada kõigest omast ingest ja meelest. Ainult see armastuse

* Saint-Simon, Sa vie et ses travaux. Par Hubbard. Paris, 1867, lk. 269.

** Sealsamas.

* Doctrine de St. Simon. Paris, 1831. Lk. 188—189.

tunne loob ühiskonna liikmete keskel lahtamata sideme, niisamasuguse nagu seda wanaste tegi usk. Wahe wana ja uue ristiusu armastuse wahel seisab nende järele selles, et wana ristiusk salgas ära armastuse ilma wastu kõigi tema iluduse ja rõõmudega. Kõik, mis elus kaunit, joo-wastawat, ihaldawat, olla loodud jumala wastasest, kuradist. Ainult see wõib saada õndsaks, kes wõitleb wõidurikkalt terve ilma awatluse wastu. „Uus ristiusk“ ümberpöördukt wõttis wastu ja mõistis õigeks kõige maailma. Ta ei salganud midagi tema rõõmudest, ta kutsus „usklikka“ maitsma elu ning armastama seda kõigis tema kutsuwates awaldustes.

Bazard kõrwaldas ennast pea ülem-preestri kutsest, ning Enfantin jäi üksi „ülemaks isaks“. Oma neljakümne järelkäijaga asutas ta a. 1831 Pariisis misgi uue usu kloostriatolise keskkoha, kust siis õpetust laiali laotati, peaasjalikult ajakirjanduse teel. Walitsuse tagakiusamine tegi selle uue „usule“ ometi enne otsa, kui ta ise loomulisel teel oleks wälja surnud. „Usklikkude“ wastu tõsteti kohus protsess, mille järeldusena Enfantin ühes kahe järelkäijaga aastaks wangi mõisteteti. See tõi liikumisele surma.

Nõnda lõppes see alenaljakas katse utoopilise sotsialismi najal uut usku luua. Kommunismiga on temal wähe kokkupuutumist. Bazard ja Enfantin nimelt sõdisid südiste iga katsele wastu neid kommunistidega segada. Nii näituseks kirjutasid nad aastal 1830 Prantsuse saadikute kogu esimehele: „Waranduse üleüldsuse süsteemi mõistetakse ülepea kui walmistamise aluskapitali ehk töö läbi walmistatud saaduste ühetasari jagamist. . . Meie salgame waranduse üleüldsust, sest see üleüldsus purustaks esimese kõlbluse-seaduse, mis nõuab, et tulewikus igaüks omandaks ühiskonnas seisukoha, mis tema suudetele wastab ning saaks tasu, mis tema tööle wastab*.

Nõnda kommunismist ning elawast tööliste liikumisest lahtatad, läks saint-simonism peagi waikselt ingusele; prae-gusel silmapilgul wõib ta ainult ajaloolist uwi pakkuda.

III. Teadusliku kommunismi alustajad ja usuküsimus.

Teadusliku sotsialismi alustajad Marx ja Engels püüdsid algusest peale näidata, et neil ei ole misgi ühist utoopilise ja

opportunistliku waimuga usuküsimuses. Tõsi küll, meie ei leia nende töödes järjekindlat usuküsimuse walgustust „ajaloolise materialismi“ seisukohalt. Aga enda üleüldise materialistliku wahekorra usuilmaga ning tema awaldustega tegid nad selgeks otsekoheselt, ilma misgi warjundita. Nii kirjutab juba warakult Marx usu kohta:

„...Inimene teeb usu, aga mitte usk inimest. Peale selle on usk niisuguse inimese iseteadwus ja enesetundmine, kes ise ennast weel ei ole leidnud ehk jälle uueste ära on kaotanud. Kuid inimene ei ole sugugi abstraktne olewus, kes wäljaspool ilma õljub. Inimene — see on inimese ilm, riik, ühiskond. See riik, see ühiskond loowad usu, selle aramoonutatud ilmawaate, sest nad ise loowad ilma. . . Sellepärast on wõitlus usu wastu otsekohene wõitlus selle ilma wastu, kelle waimliku lõhnana usk ilmub; . . Usk ei ole misgi muu kui ebapäike, mis ainult senini inimese ümber keerleb, kuni ta weel ei ole arjunud keerlema oma enese ümber.“**

Teises kohas kirjutab Marx:

„Usu waim wõib ainult siis saada teostatud, kui inimese waim oma arenemisejärgus, kelle usuline ilmutus ta on, oma ilmalikus kujus wälja astub ning ennast rajab. See sünnib demokraatlikus riigis... Inimese ülemwalitsus, see ristiusu luulepilt, unistus, nõudmine, mis seal ometi wõõrana esineb, inimesest lahtatad olewusena, astub ette demokraatias kui tundeline tegewik, olewik, ilmalik ülemsiht. . . Nõndanimetatud ristiusu riik tarwitab ristiusku, et ennast täiendada. Tõsine, demokraatlik riik ei saa mitte tarwitama usku enda poliitiliseks täiendamiseks. Ta wõib palju ennem lahkuda usust, sest temas saadetakse täide inimlik usu alus ilmalikul wiisil.“**

Niisama kirjutab Engels usu kohta:

„Usk on oma olemuse poolest inimese ja looduse tühjaks puistamine, neilt iga-suguse sisu ärawõtmise, selle sisu üle-kandmine wäljaspoolilmse jumaluse wiirastuskuju peale, kes siis uueste ühte-teist inimesele ja loodusele omast küllusest annab.“***

Iljemal ajal on küll marksistide keskel teatawat reaktsiooni usu küsimuses märgata. Üksikud asjaarmastajad marksistide

* Gesammelte Schriften von Karl Marx und Fr. Engels 1841 bis 1850. Erst. B. Stuttg. 1902; lk. 384—385.

** K. Marx u. Fr. Engels. Literarischer Nachlass, herausgeg. v. Mehring; lk. 411—414.

*** Fr. Engels. Gesammelte Schriften. I. lk. 483.

* Doctrine de S. Simon. Lisa.

seas on püüdnud „täiendada“ teadusliku sotsialismi süsteemi, teda uueste ligistades usuliste läbielamistega. Nõnda on püüdnud luua „sotsiaaldemokraadi usku“ Dietzgen Saksamaal, Lunatscharki Wenemaal. Mõlemad kirjanikud seisavad arwamisel, et ainult usutundel on see imewägi, mis teatawa ilmawaate kuni tema äärmise sügawuseni ning täiuseni wiib. Ainult usuna wõida sotsialistlik õpetus kokku sulatada ärawõitmata jõuks suurte rahwaulkade ilmawaadet. Ilma selle usulise suggestsiioonita jääda sotsialism paljaks mõistuse toiduks, kuiwanud teooriaks, ilma ihu ja wereta. Allpool saame me weel waatlema, kui palju on selles wäites tõtt. Senini tähendame ainult, et katsed „sotsialistlikku usku“ luua on ebaõnnestanud. Juba Plehanow omas raamatus „Enesekaitselt pealetungimisele“ näitas alastamata irooniaga, et kõigil neil katsetel mingit ühist pole teadusliku marksismiga.

IV. Usu tekkimine.

Meie elame ajajärgus, kus teaduse walgus ikka wõimsamalt laiali peletab muistse pimeduse warjusi. Meie näeme oma silmaga, kuidas usk üleloomuliste olewuste sisse, kes maailma walitsewad, kustub ja wälja sureb, maad andes mõistuslikule ning tõelisele igaweste looduse seaduste tundmisele. Ning nüüd, kus teadus juba wõib waadata usulise ilmawaate peale kui teatawa arenemise astme peale inimesesoo lapsepõlwest, millest ta wälja jõudmas, nüüd tõuseb tahtmata küsimus: kuidas tuleb usu tekkimist seletada. Kui usu elule kutsuja inimese inges ei ole mitte misgi kõrgem, äramõistmata olewus, waid kui jumaluste looja on inimene ise, misugused on siis need ingeteadlikud põhjused, mis usulise ilmawaate tekitawad? Aastatuhanded on inimene elanud usu koorma all; pikkade põlweede jooksul on tema elu olnud läbi põimitud eksiarwamisega ja pettumustega, orjatundega, alandusega, lõpmata kannatustega ja kuritegudega usu pärast. Aga usk suutis muistseaja inimest sundida korda saata ka suuri töösi; tema luules, tema kunstis, tema teaduste riismetesgi astus usk üles algatajana, kihutajana. Usk wiis inimest tihti ränkadele tegudele, mis üle tema ariliste jõudude käisid; ta õpetas teda eneseohwerdamisele, suuremeelele. Niisugune wägew tegur muistse elus, järjeliselt, ei wõinud tekkida juhuse teel. Temal pidi olema sügaw majanduslik ja ühiskondlik alus ning seda alust on taga otsinud teadus kõige suurema

oolega. Peab ütlemä, et otsimisel olid wõrdlemisi ead tagajärjed. Praegusel ajal on küsimus usu tekkimisest üks selgematest ühiskonnateaduses. Kuigi siiamani leidub üksikuid lahkuminekuid arwamistes, aluspõhi usunähtuste seletamises on kõikumata.

Teadusliku aluse õpetusele usu tekkimise kohta pani kuulus saksa-inglise õpetlane Max Müller oma raamatus „Ettelugemised usu tekkimise ja arenemise üle“, kuigi juba üksikutes asjades ettewalmistuse tööd paljud teised õpetlased Prantsuse, Inglise ja Saksamaal tegid. Max Müller seadis üles nõndanimetatud „naturalistliku“ õpetuse ehk teooria. Selle õpetuse järele olid jumaluse ehk kõrgema olewuse usu tekkimises suurepärased looduse nähtused põhjuseks, mis muistse inimese meeli ja mõistust wangistasid. Et muistne inimene kõike seda, mis tema ülespidamiseks waja, wälisest loodusest sai, siis olenes ta kõigis oma elu awaldustes wälisest loodusest. Kuum päike ja jahe kuu, palaw suwi ja pakane külm talw, kõue ja wihma pilwed, mühisewad metsad ja weed, laaned ja wäljad, päewa walgus ja öö pimedus — kõik nad awaldasid wägewat mõju metsinimese elu peale ning nende kõikide seletus käis kaugelt üle tema wiletsa mõistuse. Sellepärast tekkis temas arwamine, et kõik need looduse asjad ja ilmed on elawad olewused; neil on mõistus, on tahtejõud, neil on mitmesugused tujud, ning neil on arwamata suur wägi ja wõimus niisuguse nõdra olewuse üle nagu inimene. Kõige tähtsam nendest looduse nähtustest oli päike oma eluandwa soojuse ja walgusega. Sellepärast seisab päikese kui taewa jumaluse kultus kõikide mütolooiate ja usu-süsteemide keskpaigas. Tema wastane, pimeduse jumal esineb elu waenlasena ja äwitajana. Mõlemate tähtsamate jumaluste wahel walitseb traagiline wõitlus, milles walguse jumal surmaga saab (talwe tulekuga) ning jälle uuele elule ärkab (kewadel). Otsustaw wõitlus lõpeb ometi ükskord walguse jäädawa wõiduga ning siis algab igawene kewade, tuleb maa peale taewane riik.

Mütoloogiline ehk naturalistlik teooria aitas uurijaid õiget teed usuawalduste seletamises leida, kuigi ta ise seda õiget teed täieste ei awanud. Asjalugu seisis selles, et M. Müller ja teised uurijad nimetatud sihis, nagu Jakob Grimm, W. Schwarz, A. Kuhn ja E. Meyer ainult nõndanimetatud indo-germaani rahwaste muinasusku tundma õppisid, pealegi niisugusel kujul,

kus ta juba kirjanduses ja pühades raamatutes kokku sai wõetud ning järjekult õige iliselt ja kõrgelt arenemise astmelt pärit oli. Teised, peaaegselt Inglise õpetlased püüdsid sügawamasse rahwaste minevikku tungida. Nemad asusid kõige alamal kultuura astmel seiswate metsrahwaste uurimisele. Ning siin tulid peagi awalikuks nähtused palju warasemast usulisest arenemisejärgust kui naturalistlik teooria seda aimas. Nimelt selgus, et on terve rida metsrahwaid olemas, kel puuduwad täieste jumaluse mõisted, ka jumaldatud looduse jõudude näol. Kuid ometi, waatamata sellepeale et neil isegi sõna jumaluse tähenduseks keeles puudus, leidis ka nende rahwaste juures terve rida nähtusi tõenduseks, et nemad tunnistawad isesuguste mitteaineliste olewuste olemist waimude, ingede, tontide näol. Et kõige tähtsamat osa nendest olewustest inged etendasid, siis anti terwele selle ilmwaate astmele nimeks animism (ladinakeelsest sõnast anima — ing). Animismi õpetusele pani kindla aluse Inglise õpetlane Tylor omas töös „Muistne kultuur“. Tylor näitas rikkalt ja oolega kogutud näidete waral, kuidas metsinimeste juures usk sellesse tekkis, et inimene kahest olewusest koos seisab: ihust ja ingest. Sellest esialgselt kaksusest kaswis siis aegade jooksul lõpmata suur ja kirju mütoloogiliste süsteemide kogu wälja. Teadusel on weel tänapäewani nende mütoloogia puntrate arutamise ja kõikide sissejuurdunud eksiarwamiste laiali-pletamise tegemist.

Animistlikkude arwamiste põhjuseks olid Tylori järele unenäod, aigused, minestused, surm. Unes näeb näituseks metsinimene, et ta õhus lendab, jalutab ligipääsemata mägedel ehk tundmata maades, puutub kokku inimestega kes ammu surnud. Üles ärgates kuuleb ta imestusega oma kaaslastelt, et ta keha kõik aeg ühe ja selle sama koha peale jäi. Minestuse ehk raske aiguse ajal paneb metsinimene nähtust tähele, nagu lahkuks ing jällegi ajutiselt ihust, et siis teatawa aja pärast oma asupaika tagasi pöördä. Surmas lahkuib ing teadmata kauaks, nii et tema tagasitulekut ihusse ära ei jõua oodata.

Kaugele ta igatahes ei wõi lahkuda, sest ihuga ühenduses ja ihu läheduses wiibib kõik see, mis ingele armas ja kallis, kui ka tihti see, mille wastu ing lepitamata wiha ja waenu tunneb. Need lahkunud inged wõiwad seega ennast elawate tegewusesse kas aitajatena ehk waenuliste jõududena segada ning elawate ülesandeks saab

surnuid lepitada. Mida wägewam surnu eluajal oli, seda suuremaks jääb tema mõju elu üle ka pärast surma. Kõige madalamal kultuura astmel on niisugune wägewus osaks suguwõsa wanematel. Seega tekib animismist loomulisel teel esiwanemate austamine ehk manism. Manismi kui usulise tunde tähtsamaks uurijaks ühiskonnateaduses oli Inglise õpetlane Herbert Spencer. Oma suures töös „Ühiskonnateaduse alused“, I jagu, püüab Spencer ära näidata, kuidas esialgselt wanemate austamisest kaswawad wälja aja jooksul kangelaste ja wiimaks jumalate austamine. Jumalad ja kangelased ei ole muud kui esiwanemad, kelle kujud pikkade põlwe jooksul muinasjuttudega ümbritsetud, järeltulijate suus ikka wägewamaks, ikka kõrgemaks tõusid. Kõigi uskude kultused nende tähtsamate awalduste, nagu ohwerdamistega, palwetega, altarite ning templitega kaswasid sellestast esiwanemate waimude austamisest ning nende lepitamise wiisidest wälja.

Aga seda on wähe, et metsinimene iseenda olewuse kahte jakku jaotas: ihuks ja ingeks. Tema looduse tundmine awaldas weel kõigest küljest puudulikkust. Ning looduse jõudude tegewuses leidis ta sedasama appitulemist ja wihawaenu enda wastu, mida inimeste inged ehk waimud walmistasid. Seega pidi igal ajal, igal ilmel looduses oma ing ehk waim olema, kes inimese wastu sõbraliselt ehk waenuliselt üles astus, algades päikesest taewas, mis soojust, walgust ja elu saatis — kuni okkani metsas, mis werise aawa torkas metslase ihusse. Kõik mis metslast piiras: taewas, maa, weed, ilmade ehk aastaegade muuted, taimede kasw, inimese elu wähemad sündmused — igalühel neist pidi oma waim ehk ing olema. Nõnda „elustas“ metslane terve looduse; nõnda sai ta ühes sellega ümber piiratud lõpmata waimude arwust ning wahetpidamata oli temal tegewust, et neid waimusi lepitada ning appi kutsuda. Nõnda kutsus animistlik mütoloogia kultuse ehk tegewuste kogu elule, mille abil wõimalik on waimusi lepitada.

Waimude lepitamine muistse inimese juures sünnib nõidumise ehk nõndanimeetatud „schamanismi“ näol. Schaman ongi õieti nõia nimetus ida-Siberi pärisrahwaste juures. Nõidumisel on lõpmata suur tähtsus muistse elu kohta. Nõidumisel ei olnud mõju mitte ainult arilise elu awalduste kohta, nagu elu ülespidamise ainete muretsemine, aiguste arstimine, waenuliste looduse nähtuste eemale pele-

tamine (nagu näituseks päikese varjutus) ehk sõbralikkude kutsumine (nagu wihmapilwede palumine). Nõidumisest on terve see suur elutegewuste aru tekkinud, millest aegamööda pärastiste aegade suurepärase kunst välja arenes. Nõnda sündis nõidumisest tants, muusika, laul, maalimine, kujulõikamine, raiumine ehk woolimine, näitekunst, luule. Kõigil neil tegewustel oli esialgu usuline tähtsus niisama kui ka ehituskunstil ehk arhitektuuril; alles pika arenemise teel läks neil korda endid ära wõõrutada kultuse wormidest ning mütoloogiliste ülesannete asemel edustada iseseiswaid kauniduse ja harmoonia ideaalisi.

Nõnda on usu aluseks isesugune metsinimese psühholoogiline iseäraldus, mida praeguse aja teadus animismiks nimetab. Aga kuidas animismi ennast seletada? Sotsialistlik ilmawaade ei lepi walitsewa teadusliku seletusega seni, kuni ta tema juurteni tunginud ei ole, s.o. kuni ta teatawat waimuelu nähtust walgustanud ei ole loowa töö protsessidest, mis elu alal oiawad. Wiimases mõttes ei ole sotsialistlik teadus oma nooruse pärast muidugi mõista weel mitte lõpuliselt ühemeelsele jõudnud kõigis ühiskonnateaduse üksikutes küsimustes. Sedasama peab tunnistama ka usu küsimuses. Animismi on püüdnud sotsialismi seisukohalt kaks Wene teoreetikut Bogdanow ja Plehanow walgustada. Ei maksa kaua küsimuse juures peatada, kelle waade teaduses kaaluwam on. Plehanow oli üks parematest marksistidest terwes aritud ilmas, kuna Bogdanow kuni wiimase ajani peaaegaliselt ebamäärase filosoofilise õpetuse „empiriomonismi“ loojana tuttav oli. Õiguse poolest ei ole Bogdanowi empiriomonism muud kui populariseeritud ning rewisionistliku sotsialismi seisukohalt ümbertehtud Saksa filosoofi ja psühholoogi R. Awenariuse ja osalt mehanikuse Machi õpetus, nõndanimetatud „empiriokrititsism“. Awenariuse kohta peab aga ütlemä, ilma et tema filosoofilise süsteemi tähtsust maha salgaks, et ta täieste kodanline filosoof on, ilma wähema kokkupuutumiseta marksismiga, ning sedasama on ka Mach. Olgu Awenariuse ja Machiga kuidas tahes, see osa Bogdanowi raamatutes,* kus ta oma „reformeeritud marksismi“ edustab, kannab igatahes täieste iseseiswat laadi, mille juures meie praegu ei saa peatada. Usulise

animismi tekkimist seletab Bogdanow järgmiselt:

Animismi peatundemärk on ilmawaateline kaksus, s.t. inimene ise ning iga asi, iga ilme looduses seisab koos kahest olewusest, millest üks keha ja teine ing on. Nii on lugu peale inimese, elajate, taimede, kõige eluta asjadega, nagu päike ja taewakehad, pilwed, weed, kiwid. See kaksus ei wõinud sündida muust allikast kui muistse loowa töö iseäraldustest. Ning need iseäraldused põhjenesid suure tähtsuse peal, mida muistses töös suguwõsa wanema wõim ehk autoriteet omandas. Sellest sõnast nimetabgi Bogdanow terwet oma teooriat „autoritaarseks“. Nimelt, igas ettewõttes, mille eesmärgiks oli eluliste tarbainete muretsemine, nagu jaht, kalapüük, rööwkäik, seisis juhtiw algatus ning walitsus wanema käes, kuna metslaste ulgad lihtsate täitjatena esinesid. Siit omandasgi metslane oma ilmawaate kaksuse; siit õppis ta iseenese kui ka iga organismi ehk looduse protsessi tegewuses kahte olust nägema: juhtiwat waimu, kes ise mitte ei tööta, ning töötajaid liikmeid ehk kehasi. Edasi, oma ilmawaadet laiendades laotas metslane teda üle terve ilma. Ning siis ei suutnud ta endale maailma teisiti kujutada, kui misgi iiglakeha, kelle üle mõistmata suur ja wägew autoriteet walitseb, taewa jumalus.

Bogdanow awaldab oma raamatutes teatawat tutwust uuema filosoofia wooludega. Kuid mis puutub ühiskonna ning kultuura teadusesse, siis ei jõudnud ta warjata siin enda tundmatust laiemate teadusliku kirjanduse waldadega. Selle järelduseks oli, et pealegi tema „autoritaarse“ teooria peale rasked oobid Wene marksisti Plehanowi poolt langesid, mille tõttu terve teooria waremetesse langes.* Plehanowil ei olnud raske näidata, et metsrahwaste juures tundmata on niisugused kõrge autoriteedi kandjad, nagu Bogdanow neid kujutab, otse ümberpööratud, animistlikul astmel ei ole sellest autoriteedist muud leida, kui idusi. Tihti wõib madalamate metsrahwaste juures kokku puutuda koguni indiwiduaalse ehk üksipäinse toidu otsimisega. Kõigil neil näidetel metsrahwaste elust, millega Tylori ja teiste antropoloogide tööd animismi alal üle kuhjatud on, ei leia meie vähematgi jälge „autoritaarsusest“. Ning Bogdanow omalt poolt ei suutnud neid jälgesi üles otsida ja kätte juhutada,

* Wrđl. Bogdanowi raamatud: „Эмпириомонизм“, I, II, III части; „Философия живого опыта“; „Новый мир“. „Из психологии общества“.

* Wrđl. И. В. Плеханов. От обороны к нападению. Отд. II. Религия.

nõnda et terwel tema „teoorial“ pole õiget kokkupuutumist ühiskonna ajalooa.

Missugune peaks siis ometi teaduslik-sotsialistlik animismi walgustus olema? Plehanow tunnistab makswaks kõike seda teaduslikku wara, mida muistse usu uurijad animismi, manismi, schamanismi, tootemismi ja teiste usuawalduste alal kogunud on. Aga neist järjenuwat ilmawaatelist kaksust seletab Plehanow töö protsessist wälja minnes, ilma kõrwaalekaldumiseta faktide kogust. Nimelt jõudis Plehanow otsusele, et esialgne kaksus tekkis metsinimese ilma waates oma enese olewuse waatlemises loowa töö ehk elutarwiduste walmistamise ajal. Kõige selle peale, mida metslane aiguse ajal, unes ehk surmas nägi, kandis ta siis selle ilmawaatelse kaksuse üle, ning nõnda leidis animism ikka laiemalt toitu, kuni ta wiimaks terwet maailma kattis. Selles iseenda waatlemises pani metslane ühelt poolt oma organismi juhtiwate tsentrumite tegewust tähele, mis ennast awaldas arutussuutes, soowides ja ihades, tahtejõus, ühe sõnaga kõike seda tegewust, mida meie nimetame nüüd metslase järele „ingeliseks“; teiselt poolt aga nägi ta täidesaatwate orgaanide: käte, jalgade, ammaste jne. tegewust. Kui meie ajal weel isikuid leidub, kes endid teaduse esitajaks loewad ning kes tunnistawad õigeks seda substantsiaalset kaksust inimeses, nimelt sureliku ihu ja suremata inge olemist, siis on seda arusaadawam, et metslane terwet oma „ingelist“ ehk juhtiva peaaajulise tsentrumi tegewust ära lahutas muust kehalisest tegewusest ning temale iseäralise müstilise tähtsuse andis. Ning, nagu ülemal tähendatud, leidis metslane unenägudes, aigustes, minestustes ja surmas rikkalisi tõendusid oma waatele. Nõnda tekkis terve animistlik ilmawaade, mille mõju inimesesoo ajaloo peale arwama suureks sai ning kestab edasi kuni tänapäewani. Plehanowi seletus on senini parem teaduses ning tema juure wõib sotsialist, praeguse teaduse seisukorraga rehkendades, meie arwates enam-wähem rahuga peatama jääda.

V. Usu kõrwaaleitmise katsed suures Prantsuse rewolutsioonis.

Nagu praegune sotsialistlik rewolutsioon wõtab oma aatelse aluse minewa aastasaja ajaloolisest materialismist, nii leidis suur Prantsuse rewolutsioon oma alusprintsipi XVIII aastasaja „walgustuse“ filosoofias, iseäranis loodusteadlikus materialismis. Peaaegu kõik walgustuse filosoofid käsitasid oma töödes enam ehk

wähem laialt usu küsimust. Voltaire pühendas suurema osa oma anderikka waimu sünnitustest wõitlusele ebausuga ja usuullustusega. Alastamata jagas ta lõõkisi kõikidele ametlikkudele kirikutele, kõige enam aga walitsewale katoliku kirikule. Ta tahtis maha lõhkuda „seda wale peale rajatud ehitust, mis oma küüntega Prantsusmaa purustas, tegi mäluks inimesed oma ammastega ning ukutas piinades kümme miljoni inimest.“

Aga Voltaire jäi kõige selle peale waatamata deistiks, s. o. ta tunnistas kõrgema olewuse, maailma looja olemist, kuigi see kõrgem olewus ei sega end otsekohe pärast loomist inimese tegewusesse ja ilma elusse. Järjekindlat jumalasalgamist tunnistas Voltaire kardetawaks õpetuseks rahwaulkade pimeduse pärast. Ainult usk sellesse, et on olemas ülem wõim, kes karistab ülekohtuste tegude eest igawese põrgu tulega, suudab taltsutada nende ulkade metsikuid loomusundisi. Voltaire päralt on kuulus lause: „Kui jumalat mitte ei ole, siis peab teda wälja mõtlema.“

Peaaegu sellesama waate juure usu küsimuses jäi ka teine kuulus walgustuse aja filosoof Rousseau. Oma „Ühiskonna lepingus“ (alguswariandis) tunnistab ta küll muu seas, et jumalaid on loodud nii palju, nad on nii waenulised üksteise wastu ja nii werejänulised, et kui mitte inimesed ei oleks seganud endid nende wahela, siis nad tingimata oleks ära äwitunud kõik elu maailmast. Aga ühes sellega tunnistab Rousseau, nii kui Voltaire, kõrgemat olewust. Selle kõrgema olewuse austamine ning tema wastu irmu äratamine on üks kõige mõjuwamatest abinõudest riigi ehk ühiskonna walitsemise juures. Riigiusk peab olema tingimata sunduslik kõikidele kodanikkudele. Selle usu tähtsam põhjusemõte peaks olema, et jumal kaitseb õigust, wiltsaid ja nõrku ning karistab ülekohtu. Kes riigi usku mitte ei tunnista, neid peab kõige waljemalt nuhtlema, kuni surmaga.

Voltaire ja Rousseau mõtteid usu asjus leiame meie makswatena Prantsuse rewolutsioonis Robespierre ja tema lähemate pooleoidjate juures. Nende mõtete mõju tõuseb Robespierre diktatuura ajal suureks.

Kaugelt suurem osa Prantsuse rewolutsionäärise seisid usu asjus ometi materialistliku filosoofia waatekohal. Nende ilma waade kujunes peaaesjalikult kahe filosoofi, Lametrie ja Holbachi mõju all.

Lametrie mõtted usuküsimuse üle on awaldatud peajasjaliselt tema kolmes töös:

„Loomuline inge ajalugu“, „Inimene-masin“ ja „Kõned õnne üle“. Esimeses töös astub Lamettrie välja kiriku õpetuse vastu inge iseolemise ja surematusest ning tema loomisest jumaluse läbi. Inge, niipalju kui meie teda tunneme, on lahutamata osa aimest ehk mateerist. Kes tahab tundma õppida inge, see peab kõige pealt tundma õppima ihu. Seletus, et inge loob jumal, ei seleta õieti midagi. Nii kui liikumine, nii ka tundmine on aine omadused. Meie meeled märkavad väliseid muljeid ainult aine mõju all, ning ilma meelte tegewusega ei tekki mingisugusi kujutusi. Chartre's elas kurtumm, keda lapsepõlwest oolega õpetati risti ette eitma ning teisa usukombeid täitma. Täies eas sai ta äkki kuulmise tagasi ning õppis rääkima. Tuli ilmsiks, et tal puudusid vähemadgi usu lised kujutused.

Raamatus „Inimene-masin“, nagu juba pealkirjast selgub, seletab Lamettrie inimese organismi tegewust ainult tema ehitusest ainega seotud jõudude alal. Mis puutub jumaluse olemisesse, siis ei tunnista ennast Lamettrie ettevaatuse pärast otsekohe ateistiks. Rohkete näidete waral waitab ta ometi, et usk jumalusesse ei seleta midagi, ei tee ka inimesi paremaks ega kõlblikumaks. Kõlbluse seadus — mitte teha teisele seda, mida sa ei soovi et tehtakse sulle, on loomulisest kõlblusest seletataw, kuna ristiusus inimesed armastaw jumalat ja peawad teisa woorusi lihtsalt sellepärast, et nad kardawad põrgu tuld. Ainult meie puuduline looduse seaduste tundmine sunnib meid seletuseks appi otsima jumalust. Maailm ei saa iialgi õnnelikuks, kui ta mitte ei saa jumalasalgajaks. „Kui ateism laguneks laiali igale poole, siis saaks kõik usu arud välja kistud ühes juurtega. Siis ei tuleks ette mingisugusi sõdasi usuasjade pärast; ususõdijaid, neid kõige koledamaid sõdijaid, poleks enam olemas. Loodus, kes siijamaani oli ära rikutud pühaduse mürgiga, saaks tagasi oma õige puhtuse. Kurdid iga teise ääle vastu, käiks inimesed oma isiklikkude kalduwuste järele, ning ainult need kalduwused wõiwad inimest meeldiwal teel wiia woorusele ja õnnele.“ Kolmandas töös „kõnes õnne üle“ põhjendab Lamettrie sedasama õpetust loomulisest kõlblusest. Esimeseks meie õnne aluseks on meie loomuse organisatsioon, teiseks kaswatus. Kuigi kaswatus ei suuda parandada kõike meie organisatsiooni wigu, — ta õpetab meid ometi tõde tundma, ta peletab eksiaria-

mised inge surematusest ning õpetab otsima õnne siin ilmas. Ühiskonna ehitus põhjeneb ainult loomusunnil. „Loodus walmistab inimese ühiskonna jaoks. Tema aimeid andes tegi ta nõnda, et teiste ained leiawad wastukõla inimeses ning äratawad wastawaid rõõmu, kurbuse ning osawõtmise aimeid, mis sünnitawad ühiskonna armsuse ning lahutamata sideme.“

Weel suuremat mõju Lamettrie omast awaldas XVIII a.s. seltskonna peale teine selleaegne filosoof Holbach. Holbachi ilma waade usu küsimuses on wäga laialt ja põhjaliselt ette kantud tema raamatus „Looduse süsteem ehk füüsilise ja moraalilise ilma seadused“, mis a. 1770 ilmus. Wõib ütelda, et Prantsuse rewolutsionääride looduse kultus kujunes tihti otse Holbachi raamatu wäidete ja otsuste järele. Kuna Lamettrie weel kahtles ennast awalikult materialistiks tunnistamast, ütleb Holbach oma materialistliku ilmamõistmise välja ilma misgi warjukatteta, teaduslikus otsekohesuses. Loodus on Holbachi järele suur üksus; inimene on ainult tema osa ning seisab tema mõju all. Olewused, kellest arwatakse, et nad seisawad väljaspool loodust, ei ole muud kui luulekujud. Inimene on füüsiline olewus ning tema moraaliline olemine on ainult füüsilise olemise teine külge. Oma teadmiste puudulikkuse tõttu löi inimene endale ometi alati jumalusi, kes said ainsaks aluseks tema lootustele ja kartustele, kuna ta seda ei märkanud, et loodus ei tunne wiha ega armastust ja wahetpidamata sünnitades ead ja kurja, töötab oma igaweste seaduste alal. Usk on inimese kõlbliku langemise peallik, ta lubab pattude andeksandmist õelatele ning rusub äid inimesi oma liia nõudmistega, mida wõimata täita. Sellepärast peab inimesesugu saama jäädawalt wabastatud jumaluse tontidest, waja maha kustutada koguni jumaluse nimi inimese mälestusest. Tõsises kõlbluse elus walitsewad needsamad muutmata igawessed seadused mis loodusesgi. „Koledates wapustustes, mis mõnikord tõusewad poliitilistes ühiskondades ning tekitawad riikide langemist, ei leidu ühtegi sõna, ühtegi mõtet, ühtegi tahtejõu awaldust, ühtegi inatungi tegewates isikutes, kes rewolutsioonist osa wõtawad kui äwitajatena nii ka ohwritena, — mis mitte ei oleks tingimata tarwiline, mis mitte ei töötaks nii nagu ta peab töötama, mis möödapeasemata ei sünnitaks järeldusi, mida nad peawad sünnitama seisukorra

tõttu, mida need ehk teised tegelased on omandanud selles kõlblikus marus.“*

Seega on loodus ainus suurus, ainus ülemwõim, mis seda wäärt, et tema ees tunda aukartust. Ja wiimane peatükk Holbachi raamatus ongi pühendatud looduse ülistamisele, tema kultusele, ühes tema tütardega — wooruse, mõistuse ja tõega. Need on jumalused, kelle päralt on wiiruk, au, ümmardamine. Nõnda pani Holbach (ehk wõib olla ka Diderot, kelle kirjutatud wiimane peatükk Holbachi raamatus mõne õpetlase arwamise järele on) aluse looduse ja mõistuse kultusele, mis iljem Konwendi ajal riigi usuks sai tunnistatud Prantsusmaal.

Lähme nüüd rewolutsiooni sündmuskäigu enese juure.

Weel 27. märtsil 1793. seletasid Konwendi saadikud vandealastele, et wabariik on rajatud kõlbluse ja ewangeeliumi peale. 1793. a. konstitutsioon kuulutas välja täielise usu wabaduse.

Kuid sisemised rahutused, wastuakkamised ja mässud rewolutsioonilise walituse wastu, mis alatasa siin ning seal riigi otsades lõkkele löid, mitte ilma waimulikkude kihutuseta, sundisid Konwenti ikka waljemaid abinõusid otsima wabariigi waenlaste, nende seas ka preestrite ja teiste waimulikkude wastu. Kui enne wahet tehti riigile truudust wandunud waimulikkude ja wannutamata preestrite wahel, siis näitas sündmuste käik, et rewolutsiooniline Mägi (montanjaaride partei) peagi terwet waimulikku seisust peab kahtluse alla wõtma. Ühes sellega käis terve katoliku kiriku kultus rewolutsiooni aegse ratsionalistliku filosoofiale nii risti wastu, et mitmedigi konwendi liikmed järjekindlalt otsusele jõudsid — katoliku õpetust ja kultust kui mõistusewastaseid tühjaks tunnistada ja keelu alla panna. Selles mõttes asusidgi tööle enda algatusel Konwendi emissaarid mitmel pool riigi osades. Nemad seletasid oma proklamatsioonides, et on wolitatud „seadma ebausklikku ja silmakirjalise kultuse asemele, millest kahjuks rahwas weel kinni peab, wabariigi ja loomulise kõlbluse kultuse.“ Koguduste kirikuid maal akati „Tõe tempeliteks“ muutma. Konwent ise, kuigi ta weel otsekohe ei jõudnud nii kaugele, et täieste tühjaks tunnistada katoliku kultust, omandas tema wastu „filosoofilise“ seisukoha. Nii otsustas 2. oktoobril 1793. Kon-

went filosoofi Descartese põrmu Panteoni kanda saadiku Marie Joseph Chenier'e ettepaneku peale, kes seletas: „kuigi Descartes ainult oleks wanade eksiarwamiste asemele makswaks tunnistanud uued, siiski oleks juba see suur ühiskondlik eategu, sest et ta pikkamisi õpetaks inimesi mitte uskuma, waid uurima.“

Selle järele tegi Konwent palju tähtsama põhjusemõttelise sammu. Nimelt ta seadis sisse wabariikliku aastaarwamise ning gregoriaani kalendri asemele wabariikliku (dekreedid 5. oktoobrist 1793. ja 4. frimairist II aastal). Tähtsamaks sündmuseks maailma rahwaste ajaloos sai seega tunnistatud mitte Jeesuse sündimine Juudamaal, waid wabariigi asutamine wabaduse, ühesuuruse ja wennalikkuse mõtete alal Prantsusmaal. Uus aastaarwamine algas peale sügisesest pööripäewast 1792. a. 22. septembril, kell 9, 18 minutit, 30 sekundi omikul. Seal algas siis I wabariigi aasta peale. Edasi, wana katoliku kalender kubises nimedest ja termiinidest, mis pärit olid orjuse ja ebausku ajast. Wana-dest kuudest olid mitmed nimetatud irmuwalitsejate auks, näituseks juuli ja augusti, mõlemad Rooma wabariigi äwitajate Juulius Caesari ja Oktawianus Augustuse auks. Iga kuupäew oli wanas kalendris pühitsetud kellegi katoliku kiriku pühale. Et sootumaks neid ebausku jälgesi igapäewsest elust kaotada, wõttis Konwent Fabre d'Eglantini ja Rommi ettepanekute peale wabariigi kalendri wastu. Uuest kalendrist kadusid täieste wanad kuude nimed; nende asemele said uued loodud, enamaste looduse elust wõetud (nagu floreal — õitekuu, thermidor — soekuu, messidor — lõikusekuu, brumaire — udukuu jne). Aasta sai jagatud kaheistikümneks kuuks, igas kuus 30 päewa (5 ehk 6 päewa aastas jäid wahepäewadeks) ning iga kuu kolmeks kümnepäewaseks nädalaks ehk dekaadeks, kus juures dekaade kümnest päewa (peale rewolutsiooni pühade) pühitseti. Iljem sai Robespierre ettepaneku peale iga kümnes päew misgi ühiskondliku wooruse ehk looduse auks nimetatud. Näituseks olgu järgmised dekaade nimed: inimesesoo auks, inimesesoo eategijate auks, wabaduse eest kannatajate auks, wabaduse ja ühesuuruse auks, wabariigi auks, irmuwalitsejate ja äraandjate põlgamiseks, tõe auks, õiguse auks, kangelasemele auks jne.

15. brumairil II aastal wõttis Konwent käteplaginaga wastu ning otsustas ära trükida Marie Joseph Chenier'e kõne, milles ta ette pani katoliku usu asemele isamaa

* Systeme de la nature, 1, Cap. 4, lk. 52, 1780. a. väljaandes.

usku seada. „Wabastage“, ütles ta „wabariigi poegi teokraatia ikke alt, mis neid ikka veel rõhub... Eksiarwamistest wabad ja seda wäärt, et Prantsuse rahwast esitada, mõistate teie alustada troonilt tõugatud ebauskuwaremetel ainsat ja üleilmlikku usku, millel ei ole saladusi, mille ainsad jutlustajad on meie seadused, ning preestrid — meie riigi kohuste täitjad isikud, kes põletawad oma wiirukit ainult meie üleüldise jumaluse — isamaa ees.“

Kuid waatamata kõige peale kahtles Konwent siiski lõpusammu tegemast ning katoliku õpetust seaduseandwal teel tühjaks tunnistamast. Ning selles nagu ka mitmes muus demokraatlikus ettevõttes jõudis Konwendist ette rewolutsiooniline ja järjekindel Pariisi linna omawalitsus, nõndanimetatud Kommuuna. 3. frimairil II aastal (24. nov. 1793.) wõttis kommuuna wastu järgmise määruse: „Seda tähele pannes, et Pariisi rahwas ära ütleb misgi muud kultust wastu wõtmast kui Tõe ja Mõistuse kultus, otsustab Kommuuna üleüldine nõukogu: 1) et kõik igasuguste usutunnistuste kirikud ehk templid, mis Pariisis olemas, peawad wiibimata kinni pandama; 2) et kõik waimulikud, ükskõik missugust kultusest pärit, isiklikult wastutawad nende rahutuse eest, mille põhjuseks on usuarwamised; 3) et igaüks, kes nõuab kiriku ehk templi lahtitegemist, peab saama arreteeritud kui kahtlane isik; 4) et rewolutsiooni komiteesi kutsutakse oolsaste walwama kõikide preestrite järele; 5) et kokku seatakse palwekiri Konwendile wälja anda dekreeti, mis preestrid kõrwaldaks igasugu ühiskondlikkude kohustuste täitmistest kui ka kõikidelt kohtadelt rahwa tööstuse arudes.“

„Mõistuse kultus“, mis Pariisi linna osades korraldatud, lagunes kiireste laiali prowintsis rahwa klubide ja Konwendi emissaaride kaudu. Paljudes kohtades pandi kirikud kinni ning muudeti ümber Mõistuse templiteks. Wäliste ja sisemiste ädaohtude all, mis noort wabariiki ähwardasid, awaldas aga Mõistuse kultus pea sisetist käärimist ning muutus isamaa kultuseks. Nii kui Mõistuse kultuse ajal templitesse seati filosoofide rinnakujud, nii akati isamaa kultuse ajal nende asemele seadima suurte rewolutsiooniliste isamaalaste kujusi, nagu Marat, Chaillet, Lepelletier. Wiimaks wajas eluta Mõistuse jumalanna täiesti unustusse ning tema asemel juhtisid prantslased terwe oma austamistundmuse nimeetatud kolme suure isamaa aate eest kannataja peale.

Niisugused on lühidalt kokku wõttes suurepärased sammud, mida Prantsuse rewolutsiooni tegelased usu küsimuses astusid.*

Tõsi küll, Mõistuse ja Isamaa kultusel Prantsusmaal ei olnud kuigi pikka iga. Arimata rahwaulkadele, kes aastasadade jooksul sügawalt kinni kaswanud igasugu ebausuga, oli raske leppida kirikute kinnipanemisega. Seal, kus ta mitte awalikult mässu ei tõstnud, tundis ta ennast täieste troostita olewat. Teiselt poolt sündis pööre rewolutsiooni juhtiwates jõududes ka usu küsimuses ühes konserwatiivse Robespierre diktatuuraga. Robespierre kui filosoofi Rousseau austaja ja salajane kaastundja katoliku usule, astus omas kõnedes üles kui nõndanimetatud „usuwabanduse“ kaitsja ning awalik ateismi wastane. Muu seas armastas ta korrata kuulsat Voltaire lauset: „kui jumalat mitte pole olemas, siis peaks teda wälja mõtlema.“ Robespierre surwe all wõttisgi Konwent juba II aasta 18. florealil dekreeidi wastu, mis korraldas Kõrgema Olewuse kultust. Selle dekreeidi tähtsamad punktid on järgmised:

„I. Prantsuse rahwas tunnistab Kõrgemat Olewust ja inge surematust. II. Ta tunnistab, et kultus, mis Kõrgema Olewuse wääriline, seisab selles, et inimene täidab oma kohuseid. III. Nendest kohustest peab ta kõige esimesteks: Wihata austust ja wägiwalda, nuhelda wägiwalla walitsejaid ja äraandjaid, aidata õnnetuid, lugu pidada nõrkadest, kaitsta rõhutuid, teha teistele kõike wõimalikku ead ja mitte kellegi wastu olla ülekohtune.“

Sellest dekreedist näeme meie, kuidas paremate rewolutsionääride selge ja wanukumata teaduslik seisukoht usu küsimuse asjus juba peagi maha jäeti ühes Robespierre diktatuuraga. Seal peale algas reaktsioon, taganemine rewolutsiooni wõitlustest, mis wiimaks katolismi tagasitulekuga ning uuest walitsusele pääsemisega lõppes. Kuid igatahes, suure Prantsuse rewolutsiooni sammud usu asjus jätsid oma kustumata jälje ajaloose ning tema wabameelsusest ja järjekindlusest wõiwad weel praeguse aja tegelased palju õppida.

VI. Wene sotsialistlik rewolutsioon ja usuküsimus.

Suur sotsialistlik rewolutsioon Wene maal on siitamaani woolanud peajasaliselt majanduslikkudes ja ühiskondlikkudes pii-

* Lähemalt selle üle wt. Prantsuse ajaloolase Olard'i raamatus: „Le Culte de la Raison et le Culte de l'Étre suprême, Paris 1892.“

rides. Siin on püütud teostada kommunistlikku elukorda kõigelaimes ulatuses. Mis aga puutub ideoloogilisesse rewolutsioonis, nimelt wana, usulise ilmawaate mahalõhkumisesse ning uue ilmawaate loomisesse ja walitsemisele tõstmisesse, siis on siin lepitud ainult kõige ädapärasemate küsimuste lahendamisega. Põhjused seks, nagu näha, olid kahesugused. Esiteks Wene rahwa madal waimlik tasapind, mis weel täieste usulise ilmawaate kütkes. Teiseks ajaloolisest materialismist tekkiw järeldus, et uus ideoloogia loomulisele sünnib iseenesest alles siis, kui uued kommunistlikud töötamise ning saaduste walitsemise wiisid täiel jõul maksuusele tõusewad.

Tähtsam samm, mida Wenemaa Nõukogude walitsus usuküsimuses astunud, seisab usu ehk kiriku lahutamises riigist ning on kokku wõetud 1918. a. jaanuarikuu dekreedis „südametunnistuse wabaduse ja kiriklikkude ning usuliste seltside kohta.“ Dekreet kõlab järgmiselt:

1. Kirik lahutatakse riigist ära.

2. Wabariigi piirides keelatakse ära ükskõik missuguseid kohalisi seadusi ehk määrusi wälja anda, mis südametunnistuse wabadust kitsendaksid wõi mis mõnesuguseid eesõigusi kodanikkude usutunnistuse põhjal ette tooksid.

3. Iga kodanik wõib igasugust usku tunnistada wõi mitte misgisugust. Igasugused õigused kitsendused, mis ükskõik missuguse usutunnistamisega wõi mittetunnistamisega ühendatud, kaotatakse ära.

Märkus: Igasugused märkused kodanikkude usutunnistuse kohta ametlikkudes aktides kaotatakse ära.

4. Riigi ja teiste awalikkude ühiskondlikkude korralduste tegewus ei sünni misgisuguste usuliste kombetäitmiste ehk tseremonia saatel.

5. Usuliste kommete waba täitmist kindlustatakse sel määral, mil nad ühiskondlikku korda ei riku ja Nõukogude Wabariigi kodanikkude õigusi ei kitsenda.

Kohalistel wõimudel on õigus kõike tarwilisi abinõusi tarwitusele wõtta, et neil juhtumistel ühiskondlikku korda ja julgeolekut kindlustada.

6. Keegi ei tohi usuliste waadete tõttu oma kodanikukohuste täitmisest kõrwale puikleda.

Erandid sellest määrusest lubatakse ühe kodaniku kohuse teise asemele wahetamise tingimisel, igal üksikul juhtumisel ainult rahwakohtu otsuse järele.

7. Usuline töötus ehk wanne kaotatakse ära.

Tarwilistel kordadel antakse ainult pühalik lubadus.

8. Kodanlikka perekonna aktisi korraldada ainult kodanlikud wõimud — abielude ja sündimiste üleskirjutamise jaoskondade kaudu.

9. Kool lahutatakse riigist ära. Usuõpetuse andmine on keelatud kõigis riigi- ja ühiskonna-, niisama ka eraõpeasutustes, kus üleüldis- ariduslikka asju õpetatakse.

Kodanikud wõiwad usku õppida ja õpetada erawiisil.

10. Kõik kiriklikud ja usulised seltsid käiwad ühiselt eraseltside ja liitude seaduste alla ja nad ei saa misgisugust eesõigust ega abiraha ei riigilt ega kohalistel autonoomilistel ja omawalitsuse asutustelt.

11. Sunduslik maksude korjamine kiriklikkude seltside eaks, niisama ka kaasliikmete sundimise ehk karistamise määrende seltside poolt on lubamata.

12. Kiriklikkudel ja usulistel seltsidel pole õigust warandust omandada.

Juriidilise isiku õigusi neil ei ole.

13. Kõigi Wenemaal olewate kiriklikkude ja usuliste seltside warandused kuulutatakse rahwa omanduseks.

Majad ja asjad, mis eriti jumalateenistuse otstarbeks on määratud, antakse kohalise wõi keskriigiwõimu isearalise korralduse järele wastawatele usulistele seltsidele maksuta tarwitamiseks.“

Niisugune on dekreet, mis waatamata oma tagasioidliku sisu peale, ometi suuri käärimisi Wene rahwa keskel tekitas ning mustadele wõimudele mahti andis ajutiselt oma kihutustööd sotsialistliku riigikorra ja nõukogude walitsuse wastu teha. Kui dekreeidi sisu lähemalt waatleme, ei leia meie temas misgisugusi punktisi, millele mitte iga järjekindel „wabameelne“ kodanlane ei wõiks alla kirjutada. Kui nimetatud dekreet oleks wälja antud ajutise ehk misgi muu Wene kodanlise walitsuse poolt, oleks ta tingimata teatawates aritlaste ja wabameelsete kodanlaste kihitides eakskiitmist ning õigekstunnistamist leidnud. Et teda aga nõukogude walitsus wälja andis, siis oli terve kodanlane ja wäikekodanlane Wenemaa täis püha wiha ning walmis „isamaa tuge“, kokkulangejat kirikut kaitsma. Suures waimustuse tujus unustasid nad seejuures tihti täieste, et omal ajal kõike dekreedis awaldatud mõtteid algusest otsani oma „poliitilise platwormi“ aluslaudadeks pidasid.

Käärimised ning rahutused lõppesid ometi peagi. Rahwas, ehk küll aegamööda, akkab ka Wenemaal arusaamisele jõudma, et endine tuhandaid aastaid kestew wainlik orjus peab ükskord lõppema ning wabadusele ja teaduslikule ilmawaatele maad andma.

VII. Usuküsimus ja sotsialistlik rewolutsioon Eestis.

Kuna Wene rewolutsiooniline walitsus usuküsimuses senini suurt tagasioidlikkust awaldas, rahwa madala waimliku tasapinnaga rehkendades, ja selle tõttu suure Prantsuse rewolutsiooni wõitudest kaugele taha jäi, oli Eesti Tööraha Kommuuna walitsusel juba algusest wõetud kindel seisukoht usuküsimuse ja Kommuuna pinnal elutsewate usutunnistuste kohta. Kõik kommuuna tegewust juhtijad isikud seisid arwamises, et töötaja rahwas Eestis juba waimlikus küpsuses selle astmele on jõudmas, kus ta usulisest ilmawaatest ilma suurema murdeta ja käärimiseta üle wõib minna teaduse peale rajatud kommunistliku ilmawaate juure. Pealegi tuli rehkendada selle klassilise wastoluga, mis walitses Eestis-waimuliku seisuse ja töötajate rahwaulkade wahel. Wenemaal, kus waimulik seisus juba warakult maa pärisrahwast tõusis ning kus alamad waimulikud majanduslikult suurtest rahwaulkadest mitte palju kõrgemal ei seisnud, walitsesid maa waimulikukihhi keskel teatawad demokraatlikud kalduwused, misläbi nende läbikäimine rahwaga omandas enam-wähem lepliku kuju. Eestis olid waimulikud rahwale juba algusest rasseliselt ja ühiskondlikult wõõrad wägistajad, kes oma kesk-aegset ebausku rahwale kaela surusid, tema waimliku tasapinnale kohase muinas-usu asemele, lõpmata äwitamise ja weretööga. Aastasadade jooksul jäi ristiusk rahwale Eestis were ja wägiwalla usuks, lahutamata ühendatud wabaduse kadumise ja orjuse piinaga. Igat wabastamise katset ühendas rahwas wihatud usu salgamisega; üheks mässu esimeseks wäliseks tunnistuseks sai alati ristimine wee kui misgi roojastawa märgi mahapesemine. Ning tähtsamaks allaajtmise tundemärgiks oma korda oli pappide ristijate wastuwõtmine ning kümnuse ehk kirikumaksu maksmine. Arusaadaw, miks waen uue usu wastu sügawam oli Eestis kui mujal. Muinasjumalad ei nõudnud orjatööd; neil polnud waja templisi. Nad leppisid eluasemetega, mida pakkus loodus. Tammeiiedes, pilwedes, mere ja jõe wetes, õitse-

wais laanedes, aljastel wiljawäljadel, maa-põues — igalpool ootas neid walmina armsam eluase. Kalewid, esiwanemate waimud awaldasid wast suuremaid nõudmisi — kalmude, auaküngaste ehitamist, sedagi arwa. Jumalatega ja waimudega läbikäimine, nende lepitamine ning neilt abisaamine ei olnud ka mitte wäga kulukas. Ariliselt rahustasid nad endid wä-hese urjaga: puudulise liha ehk wiljatoiduga, riidelipakatega ning kõige wäiksemate rahatükkidega. Terwet ärga ehk koguni inimest nõudsid nad ainult arukordadel. Läbikäimist toimetasid enamaste pere ehk sugukonna wanemad; tarkade ja nõidade mõju ei ulatanud nii kaugele, et nad oleks suutnud tõusta kindlaste wälja-erinenud rahwakurnajate kihiks; nende ülespidamine seega ei sünnitanud rahwale raskust.

Rängaste muutus aga seisukord uue usu tulekuga. Terwe suureste mõeldud rõõw-käik maale kandis „ristisõja“ nime, s.o. sündis usu lipu all. Ettewõtte eesotsas seisid piiskopid; nemad esitasid ärawõidetud maal ülemat walitsuse wõimu; nende kätte langes ka löwi osa saagist — esialgu kaks kolmandikku terwest maapinnast ühes rahwaga. Kogu terwe maa sai weel enne ärawõitmist pühendatud rõõwlite jumalannale „eleda mere tähele“, neitsi Maariale. Seega siis, terwe irmsa katastroofi põhjuseks rahwa ajaloos sai usk. Ning arusaadaw on see leppimata wihawaen, millega näituseks rahwa saadikud seletawad orjastajatele aastal 1223, et „nad enne ei jäta järele uue usu wastu wõitlemast, kui weel üks küünra pikkune poisike maale jääb“.

Kui wiimaks tõeste rahwa wastupanemise katsed said lõpuliselt uputatud werresse, siis algas peale orjapõlw. Ning orjaste leidmises ja pealesurumises näis uus jumal alastamata ja täitmata. Ta wangistas rahwa kõige ihu ja ingega. Kõigist, mis inimene walmistas oma tööga, pidi tema saama parema osa. Ta püüdis purustada wana perekonda tema muistse ehitusega, ta segas ennast kõige armsamatesse ja kõige intiimsematesse elu sündmustesse ning kiusas inimest oma inetute koimmetega igal sammul sündimisest auani ega jätnud teda pärast surmagi rahule. Tema ei usaldanud elada muistsetes iiedes ega ka sinisel taewawõlwil. Ta teadis, et elab waenulisel maal, kus muistsete jumalad ja wanad kangelaste waimud ühes inimestega teda waritsewad. Sellepärast nõudis ta, et temale ehitatakse kindlad

majad, mille kiwiseinte taga ta tunneks ennast kaitsetuna nagu kindluses. Neid majasi pidid, iseenesest mõista, ehitama orjad. Nähes missuguse wisadusega see allasõtkutud orjarahwas pidas kinni omast muinasusust, luges ta kõlblikuks iga abinõu, et oma wastaseid wanu jumalaid mustata, ümber muuta neid imutisteks ja kollideks. Ning nii kuidas toimetas uus jumal ehk õigem uued jumalad, nii tegid ka tema teenrid, uus waimulik seisus. XIII aastasaja algusest peale kuni käesolewa silmapilguni liitus see seisus kokku lahutamata teiste rahwakurnajate kihtidega, kõigepealt rüütlitega. Üksikud wäljawõtted Rootsi ning uuemal ajal demokraatlikumate õpetajate näol on nii wähesed, et nad ei wõi esineda misgi positiivse ajaloolise tegurina. See seisus ei mõtelnudgi leppida wäheste wabatahtlikkude andidega nagu muistsed targad ja nõiad, ümberpöörduvalt, tema ahnus ja täitmatuse ei teadnud misgi piiri. Ei wõi siis imestada, et see wõrdlemisi wäärtuslik tuum, mida wõis mõnikord leida lääne-Euroopa ristiusus igasugu ebausku koore all isegi sel keskaegse pimeduse ajal, kus ristiusku toodi Eestimaaile, jäi täiest maitsmataks ning wõõraks Eesti rahwale. Assisi linna Frantsiskuse äramõõtmata armastus kõige elawa ja isegi eluta looduse wastu, tema waimustatud hümnused „wenna päikesele“, tema luulised jutlused kaladele wetes, lindudele taewa all, „wennale undile“ metsas; Dante kohati sügawatundeline luule; romaani ja gooti stiili imetemplid — need keskaegse katolitsismi suurepärased sünnitused näitawad, et temas peidus ebausku koore all loow jõud, nad toowad teatawat waheldust kiriku läbi elusse kantud koledustele ja werewalamistele. Midagi sellesarnast ei suutnud pakkuda katolitsism Eestis, tema loowa töö wäärtus on paremal juhtumisel nulline, pahemal juhtumisel on ta jätnud nii sügawaid aawu rahwa elusse, et nad pole paranenud tänapäewani.

Mitte paremat mõju ei awaldanud rahwa orjaelu peale XVI aasta esimesel poolel sissetunginud protestantism. Luther, ehk küll ise talupoja seisusest pärit, ei olnud mitte mees, kes oleks lugu pidanud töötajast rahwast. Protestantism oli tekkiwa kapitalismi sünnitus, sihitud äraiganewa feodalismi wastu. Würstid leidsid temas toetust wõitluses feodaalidega. Mis puutus aga talupoegadeesse, siis astusid wälja nende wastu alati, waatamata usuliste ja poliitiliste wastolude peale, kõik rõhujate klassid täies ühesmeeles. Ning kui lõuna-

Saksamaal reformatsiooni algul suured talupoegade ulgad üles tõusid kommunistliku jutlustaja Thomas Münzeri eestjuhatusel, et omale nõuda õigust ja wabadust, siis oli „Wittembergi paawst“ Luther üks esimestest, kes kutsus würosti ära äwitama mässajaid „kui ulle koeri“. Tõsi küll, Eestis käis lühikest aega jutlustamas üks kuulsamatest reformatsiooni aja kommunismi juhtidest Melhior Hoffmann. Kuid walitsewad klassid oskasid teda aegsaste maalt wälja talutada, enne kui temal korda läks suuremat mõju awaldada rahwaulkade peale oma kihutustööga. Mis aga puutub üleüldsesse protestantismi kiriku ja koguduse wäljakujunemisesse Eesti pinnal, siis jäi temas peale üksikute konfessionaalsete lahkuminekute kõik endiseks. Rahwas ei wõtnud uue koguduse loomisest wähematgi osa; tema jäi nagu ennegi sõnatuks orjade karjaks ning enda koorikut wahetanud waimulik seisus jäi ikka selleksamaks rahwakurnajate klassiks, kes talupoegade põrgu peale oskas rajada enda paradiisi. Asjata on püüdnud wiimasel ajal protestantismi kiriku esitajad Eestis, nagu W. Reimann, M. Lipp ja teised kiidulaulusi laulda Rootsi aegsetele kiriku tegelastele. Nii kui meie „ajaloolaste“ töodes ülepea liialdatakse Rootsi aja kiitmisega ning Rootsi walitsuse demokraatlikkuse maalimise juures eledaid wärwisi ohtraste tarwitatakse, nii torkab see liialdus iseäranis terawalt silma Rootsi waimulikkude tegewuse kirjeldamise juures nimetatud kirikuajaloolaste töodes.* Tõe poolest ei saanud korda üksikud paremadgi tegelased Rootsi aegsest waimuliku seisusestgi misgi rahwa elus, mis ulataks üle nende konfessionaalsete uwide kitsa piiri. Ning sellepärast ei wõi siin olla misgi juttu demokratsmist selle sõna tõsisel mõttes.

Ainus wool rahwa usuelus, mida meie arwamise järele teatawa põhjusega wõib nimetada demokraatlikuks, oli nõndanimeetatud „Wennaste koguduse“ ehk herrnhuterite liikumine Eestis. Herrnhuti õpetuse juured wiivad meid Böömi wendade liikumise kaudu kuulsate taboriitide juure. Ning taboriidid olid need, kes XV aastasaja algul, kuigi usu liikumise alal, tegid ühe julgema ning suurepärasema katse teostada kommunismi aadet elus. Ligi kakskümmend aastat seisis wägew Ta-

* Wrđl. W. Reimann, Bengt Gottfried Forselius, raamatus „Kiwid ja killud“, tema „Piibli ümberpanemise lugu“ ja M. Lipp, Kodumaa kiriku ja ariduse ajalugu, I ja II anne.

bori kommuuna keset Euroopat purustades kõike feodaalseid sõjawägesi, mis selle aegsed walitsejad nende wastu wälja saatsid, ning irmu külwates kõikide rahwakurnajate kihtide keskel. Lipana lahingus a. 1431 sai ta wiimaks murtud ja kesk-aegse kommunisti sõjakusele seega ots tehtud. Kuid Tabori demokraatlik waim, omandades rahulisema ja kompromissilise kuju, elas edasi aastasajad Böömi wendade koguduses ning asus wiimaks XVIII a. s. algul ida-Saksamaale Herrnhutti. Kuigi ta weel seal palju kaotas omast esialgsest järjekindlast demokratsismist, ometi jäi ka wennaste koguduse õpetusesse ja elusse misgi kustumata rahwameelne idu alles. Ning selle omadusega wõitis ta XVIII aastasaja keskel Eestisse tulles Eesti orja pooleoidmise. Wennaste kogudus oli esimene ristiusu asutus, mis enda elus orjarahwa isetegewusele maad andis. Siin ei olnud õpetajad ülepääsmata waheseinaga lahutatud rahwast. Ümberpöördu, need õpetajad wõisid wabalt tõusta rahwa enese keskelt selle järele, kui rikkalt keegi koguduse liige oli annetatud müstilise suggestiooniga. Terwe koguduse sisemine korraldus sündis ilma misgi wälise surweta, suudete ja annete waba wõistluse teel. Arusaadaw on siis, et rahwas, kelle isetegewus kõigis muus ükiskonna elu waldades nagu raudkamitsasse oli köidetud, nii suure waimustusega andus uuele õpetusele.

Meil puuduwad kahjuks senini lähemad allikad koguduse sisemise elu üle, et üles ehitada teaduslikku pilti liikumisest, mis saja aasta jooksul walitses suure osa rahwa waimu tegewuses. Allikad, mida on tarwitanud liikumise ajaloo kirjeldajad, kannawad enamaste ametlikku ehk jälle poleemilist laadi. Niisama on ka kõik kirjatööd liikumise üle siiamani poleemika sihis tekkinud, nõnda et ta õieti weel ootab erapooletut teaduslikku uurijat.* Igatahes, walitsew protestantismi kirik leidis peagi wennastekoguduses kardawat waenlast, ning abinõud pandi käima, et liikumist wägiwaldselt sure-

tada. Kuid loitma lõõnud usutuld ei ole nii kerge kustutada. Kadudes ühes kohas ehk ühel kujul, lööb ta lõkkele uueste mujal, omandades teist wälimust. Ning nii saab ta kestma seni, kui muutub see üleüldine oluline tasapind rahwa ainelises elus, mis usuliikumist sütitab ja toidab. Sellepärast näeme meie XIX aastasaja poolest lahkumineku tekkimist rahwa usuelus. Seal, kus pikkamisi akkas tekkima Eestis waba taluomanikkude kiht ning kus maapealse olukorra rahuldamisega waikis põlew tung taewase õndsuse järele, näeme meie teatawat leppimist ja sobiwust walitsewa kirikuga. Kus aga rahwa majanduslik elukord sai talumaade rööwimise tõttu feodaalide poolt wiidud kuni äärmise wäljakannatamatuseni, seal tõusewad uued müstilised ja usulised kärimised, alatasa sünnitades peawalu walitsewa kiriku waimulikkudele. Ühelt poolt näeme meie sel ajal tungi üle minna Wene usku. Ükski erapooletu ajaloolane ei akka wist seletama seda tungi muude põhjustega kui näljaga maa järele.

Teine suur liikumine seisab ühenduses Johannes Leinbergi ehk prohwet Maltsweti nimega. Maltswet lubas oma järelkäijaid, nagu teada, niisamuti wälja wiia Egiptuse orjusest tõutatud Kaanani maale, kus jõed woolawad mett ja piima. Walgel laewal lubanud ta neile järele sõita Tallinna Lasnamäe alla. Ning kuigi jäi tulemata walge laew, kuigi kättesaamatuks jäi õnnis tõutatud maa, üks osa rahwa maanäljast sai ometi kustutatud wäljandrändamisegi teel kaugele sinise lõunamere kallastele. Ning seal, kus majanduslik orjus ei läse töötawaid rahwaulkaid maitsta maapealset röömu, elawad tänapäewani mitmesugused usulised liikumised, enam ehk vähem demokraatlikku laadi kandes. Niisugune on näituseks baptism Lääne- ja Arjumaal. Oma algusest, XVI aastasajast seatud kommunistlikkude kalduwustega juba kodumail, lõuna- ja ida-Saksamaal, ei ole baptism mitte täieste kaotanud oma demokraatlikku iseloomu kuni meie päiwini. Ning üleüldine waimlik mahajäämine on põhjuseks, et see loomusunniline tung kommunisti poole senini kandis Eesti rahwaulkade juures usulist ja mitte teaduslikku laadi. Kogukondliku kommunisti juures Eesti wanas maaarimises pole siin kohane lähemalt peatada.

Suur käesolewa aja sotsialistlik rewolutsioon külwas kuhjatamad külimid uusi ühiskondlikka aateid isegi kõige

* Wrđl. seks Harnacki ja Hasselblatti raamatuid, mis kirjutatud walitsewa kiriku seisukohalt, ning Plitti ja Quarnstube omasid, mis sihitud esimeste wastu. Siin pole koht lähemalt peatada küsimuse juures, kuidas iljem ka wennastekoguduses juhtiw tegewuse osa läks wähe- mate orjakurnajate ja jõukamate wäikekodanlaste kätte, nagu mõisa kubjad, kiltrid, aidamehed, mõlđrid, rikkad ostetud kohtade omanikud jne. Selle üle lähemalt: E. Wilde, Prohwet Maltswet.

enam mahajäetud maaürgästesse. Kommunism kui teaduslik ilmawaade raius omale tee läbi Eesti soode ja metsade kõige warjulisemate töötawa rahwa asupaikade juure. Juba 1905. a. rewolutsioon walmistas siin osalt ette tasapinna 1917. aastale. Ning üks ühiskondlik asutus, mis esimeses reas rewokutsiooni wiha-wälkude piksewardaks sai, oli kirik. Aga nii kui majanduslik mäss 1905. a. ebakultuuralise mõisate rüüstamise kuju omandas, nii pääsis ka waen walitsewa kiriku wastu wallale ebateadwal, poolmetsikul näol — õpetajate kotti ajamisena. Igatahes kandis 1905. a. kirikuwaen täieste loomusunnilist rahwaliikumise laadi, milles kõige vähemat osa mängis teoreetlik ettewalmistus ehk järjekindel kihutustöö. Sellepärast ei suutnudgi 1905. a. liikumine wana walitsewa usu mahalõhkumise kõrwal üles astuda misgi positiiwse ilma-waatelise programmiga. Koguni teisiti kujunes waen kiriku wastu praeguses sotsialistlikus rewolutsioonis.

Juba oktoobripäewades 1918. a. astuti Eesti töörahwa walitsuse poolt esimene samm senini walitsenud kirikliku ilmawaate wastu sellega, et suurem Tallinna kirik, nimelt Olewiste kirik, rahwamajaks kuulutati. Selle järele kaotasid waimulikud omad tähtsamad sissetulekallikad: riigipalga ja maad. Et Eesti waimulikud aga mitte walmis polnud Jeesuse esimeste järelkäijate eeskujul ainult altariandidest endid toitma, siis jäid warsti suurema ulga kirikute ukсед Eestimaal iseenesest kinni. Rahwas omalt poolt ei pidanud sugugi tarwiliseks seda asjaolu muuta. Überpöördukt, ta oli walmis, nagu näha, täieste ilma seniste „ingekarjasteta“ leppima.

Pea ilmus 9. jaanuaril ka Eesti töörahwa kooliwalitsuse poolt määrus „usuõpetuse ärakaotamise asjus“, mis walitsuse seisukoha usuküsimuses põhjused mõtteliselt selgeks tegi.

Määrus kõlas järgmiselt:

„Kõigile kesk-, kõrgematele linna ja walla alg-, ministeeriumi-, kutse- ja era-koolidele Eestis wiibimata täidesaatni-seks.

Aastasadade jooksul on kool usu ja kiriku teenistuses olnud. Aastasadasid on usukandjad kooliõpetuse ja nooresookaswatus waba arenemist takistanud, maailma töörahwast kitsa kirikliste wooruste kattega pimestanud ja walitsewate kihtide kasuks teda inimese wäärtust alandawaid radu juhtinud.

Kirik on see asutus, kes walitsewaid klasse töörahwa orjastamises ja kurnamises kõlbliselt õigeks tunnistas ja töörahwast ärraste alandlikuks ja sõnakuulelikuks tööriistaks kuulutas.

Kirik ei püüa üksi täiskaswanuid oma mee-lewalda meelitada, waid ta awatleb ka waimliselt walmimata noortsugu usuõpetuse kaudu sellele elule, mis inimese-soo eksploateerimist wäheste wõimukandjate kasuks wõimaldab ja töörahwa rewolutsiooni wõitustid sotsiaal-olukorra uuen-damises takistab laiemal moodsul elusse wiia.

Kiriku ja kooli sihid ei ole ühed, niisama lahkuminewad on nendē sihtide saawutusmeetodid. Koolis on ainult see kõlbliselt wäärtuslik, mis kaswataja ja kaswatawa juures ühewõrra teos ja mõttes kokkukõlas seisab, kuna kõik see, mis koolis kahemõtteline on, teos üks ja sõnas teine, tekitab laste seas umbusku ja kahtlust kooli ja tema kaswatajate wastu.

Elus ilmalikka elumõnususit taga ajades, nõuawad kiriku esitajad koolis kooliõpetajalt ja lastelt wagu ja pühalikka elukom-beid ja alandlikku rahwakurnajate mee-lewalla alla eitmist.

See, mida inimesesugu kõrgelt indab ja kaswatus ülesandeks seab — lapsest kehaliselt terwet, waimliselt ja kõlbliselt arenenud inimest kaswatada — ei leia usuõpetuses ja tema kaitsejates tuget, sellewastu püüab usuõpetus selgeks teha, et nimetatud inimikkude omaduste arendamine wiib inimesesugu ainult ukatussele ja sõnakuulmatusele.

Säherdune wastolu kodanlise kaswatus nõuete ja kirikliste püüete wahel pole kooli seisukohalt lubataw ja tuleb wiibimata kõrwaldada, usuesitajatele wõimalust jättes oma püüete sihis wäljaspool kooli tööd teha.

Usuküsimus on südametunnistuse asi, sellepärast ei saa teda kõikidele ühel moodsul sunduslikuks teha, kooliõpetajalt ja koolilapselt ei tohi südametunnistuse wabadust riisuda, nii nagu teda üheltgi wabalt kodanikult ei riisuta.

Kool on selleks, et kõlbliselt wabat ühiskonnaliiget kaswatada ja mitte selleks, et wooruslikka kristliku koguduse liikmeid ette walmistada, mis tähendatud koguduste eriülesanne on.

Et seni usuõpetus koolis wõimult tagandatud walitsewate klasside abinõuks oli töörahwa kurnamises, siis tuleb teda koolis kaswatuslisest ja ühiskondlisest sei-

sukohast ukka mõista. Töörähwa kasude kaitsel seistes ei wõi ükski töörähwalitsus säherdust õpetuseandmist lastele koolis lubada, mis töörähwa püüetele ja mõttewiisile sugugi ei wasta.

Ettetoodust välja minnes otsustas 9. jaan. 1918. a. Eesti töörähwa kooliwalitsus 28.—30. dets. 1917. a. ärapeetud Eesti ülemaalse kooliõpetajatekongressi otsuse põhjal usuõpetust kõikide Eesti koolide õpekawast välja jätta...*

9. jaan. 1918.

Kuid töörähwa walitsusele Eestis tegi otsa 1918. a. algul Saksa imperialistide sõjakäik. Juba weebruarikuu lõpul olid sunnitud töölistejuhid Eestist sõjawägede ja kodanlaste surwel lahkuma. Waimulik seisus sai uueste võimaluse toetada ennast rahwa wägistajate okkupatsiooniwõimude peale ning osa wõtta rahwa orjastamisetööst. Kuigi wähenegi, demokraatlikum element tagasi oidis otsekohest kaastöötamisest reaktsioonile, suurem osa ei wiiwitanud silmapilkugi rewolutsiooni juhtiwatele jõududele ühes kõige ohtrama taewa wiha ja põrgu tule tõutamisega ka maise äwitamise abinõusid otsimast.

Aga oma joowastuse tuhinas unustas waimulik seisus, missugusel wulkaanilisel pinnal pühitseb ta oma wõidupõudu. Bresti rahulepingu äwinemine ning Eesti rewolutsiooniliste wägede maaletungimine tõi pidutujule ootamata otsa. 29. nowembril tõusis Narwas elusse Eesti Töörähwa Kommuuna walitsus. Ning uue rewolutsioonilise walitsuse ülesannete seas seisis esimeses reas usuküsimuse põhjusemõtteline otsustamine. Juba 10. detsembril ilmus walitsuse dekreet „waleõpetuse laialilaotamise asjus“. Dekreet on wäga lakooniline ning kõlab järgmiselt: „Kõigi usutunnistuste papid kui waleõpetuse laialilaotajad tunnistatakse kontrrewolutsionäärideks ja sellega töörähwa waenlasteks ja keelatakse neil Eesti piirides wiibimine ära.“*

Kui silmas pidada määratud tähtsust, mida pidi omandama dekreet rahwa kultuurilise elu kohta, siis ei wõi mitte salata, et dekreet liiga üleüldiselt ja ebaselgelt on formuleeritud. Ta jätab lahti terve rea küsimusi, mis temast loomuliselt sünniwad ning selget wastust nõuawad. Dekreet kõneleb „kõigi usutunnistuste pappidest“. Keda tuleb mõista „pappidest“ all? Õpeta-

jaid, preestrisi, rabbisi, mullasi, nagu see arilises kõnes tarwitataw? Aga mis peab tegema piiskoppidega, superintendentidega? Wene usus ei nimetada diakoni niisamati mitte papiks, kas ei käi tema seega dekreediga alla? Köstrisi, salmilauljaid jne. ei wõi ka pappideks lugeda, ometi on tegeliselt mõnikord ka nemad „waleõpetuse laialilaotajad“ kui õpetajate ja preestrite ase-täitjad ehk abilised usuasjades. Edasi, kuidas tuleb waadata mitmesuguste lahkuskude, nagu baptismi, adwentismi jne. jutlustajate ning usukonimete täitjate peale? Et need liikumised, nagu ülemal näidatud, waesematele rahwakihtidele omased, tõusewad nende jutlustajad arutihti otsekohe töörähwa keskelt waba waliku teel. Kas tuleb ka neid lugeda „kontrrewolutsionäärideks ja töörähwa waenlasteks“? Wiimaks, kui wõtta näituseks Wene usu waimulikku seisust, siis leidub siin mõnikord preestrite seas niisamati töörähwa keskelt tõusnud demokraatliku ilmawaatega isikuid. Täielised indifferentistid usu asjus, olid nad wana elukorra ajal lihtsalt leiwa pärast mustad kuued selga ajanud ning mitmed neist tegid rahwa keskel erapooletut kultuuratööd, niikaugelt kui walitsew kord seda lubas. Kas on õige ja otstarbekohane ka neid tunnistada „töörähwa waenlasteks“? Dekreet salgab iga kwalifikatsiooni ja differentsiatsiooni ning tarwitab liig ebamäärast terminoloogiat. Ta keelab ära wiibimise Eesti piirides, aga ei nimeta termiini, millal peawad „waleõpetajad“ lahkuma. Ei näita ta ka seda, missugune karistus ootab neid, kes Eestist mitte lahkuda ei taha ehk sel wõi teisel välisel põhjusel lahkuda ei saa. Dekreedilühidust tuleb seletada, nagu näha, rewolutsiooni wõitluse ägedusega, kus tihti võimalus puudus põhjalisemaks otsuste wäljatöötamiseks. Igatahes näitab dekreet oma sisu poolest, et Eesti Töörähwa Kommuuna walitsus enam kalduwust awaldas töötama — Prantsuse kui Wene rewolutsioonilise walitsuse eeskujule järele. Sedasama otsust toetab ka järgmine dekreet usu asjus, „pühadepidamise kohta“, välja antud 12. detsembril 1918.

Dekreet on niisamati wäga kokkuwõtlik ning kõlab järgmiselt:

1) Kõigi usutunnistuste pühade nagu jõulude, lihawõtte, nelipühade jne. pühitsemine Eesti Töörähwa Kommuuna asutustes ja töökohtades ära keelata, wäljaarwatud nädala esimene päew (nõndanimetatud pühapäew), mis puhkepäewaks jääb ja mil töötamine nõukogude asutustes ja töökohtades seisab.

* „Eesti Kool“ nr 1/2 1918. Lk. 1—2.

* Wt. Eesti Töörähwa Kommuuna Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded. № 1. Ptbr. 1919. Lk. 9.

2) Määrata aasta wahetusel 3 päewa puhkeaga, nimelt 1., 2. ja 3. jaanuaril, mil kõigis nõukogude asutustes ja töökohtades töötamist ei ole.

3) Rewolutsiooniliste mälestuspäewade pühitsemise kohta ilmuwad määrused eraldi.*

Käesolew dekreet annab meile kodanliku kalendri reformi skeemi. Tema siht on usutunnistuse järgesi kustutada kalendrist ning seega igapäisest elust. Kuid dekreet määrab jällegi ära ainult üleüldised asjad. Ta ei puuduta aastaarwamise küsimust ning walitsuse tegewuses jääb makswaks wana aastaarwamine Kristuse sündimisest. Alles oiab ta kuude ja päewade nimetused, aasta alguse päewa, seitsmepäewase nädala. Meie ees on ainult üleüldised jooned; täieliseks kalendri reformiks Prantsuse rewolutsiooni eeskujule järele puudus walitsusel, nagu näha, tarwiline aeg ja töö wõimalus.

Mõlemad dekreedid jätawad lahtiseks wähemate ebamääruste kõrwal kaht tähtsat küsimust. Esimeseks põnewaks ülesandeks tõusis nõue täita seda tühja kohta rahwa elus, mis tekkis „waleõpetajate“ wäljaajamisega maalt. Kuigi walitsewate usutunnistuste mõju ei ulatanud rahwa waimu elu sügawamate awaldusteni ning ei wastanud rahwa palawamatele ihadele, ometi oli ta saanud aastasadade jooksul teatawaks mehaaniliseks ajawiiteks ulkadele. Kuigi rahwas magas kirikus jutluste aegu, ta oli arjunud selle magamisega, ning nüüd, kus teda aeti ärkwele, oli waja temale pakkuda tõsisid aridust, järjekindlat teaduslikku ilmawaadet igasugu „waleõpetuste“ asemele. Teiseks pidi otsustatama selle ainelise waranduse saatus, mis senini oli kirikute käes, muu seas ka kirikuoonete eneste saatus.

Uue ilmawaate laialilaotamise juure asuti wiibimata, niikaugelt kui seda lubas sõjawäeline tegewus ju kommuuna korraldus. Osa kirikutest sai awatud rahwamajadena, kus püüti toime panna suuri rahwamiitinguid. Narwas, Kommuuna nõukogu wiibimise kohas kuulutati esimesena rahwamajaks nõndanimetatud Aleksandri kirik. Pühapäewadel, endiste teenistuste ajal astusid seal üles rahwakomissarid ja teised paremad kõnelejad. Kõnelejad püüsid walida aineid wana mütoloogilise ja uue kommunistliku ilmawaate wahekorrast. Selles mõttes pakkusid iseäralist uuitust

kultuur-ariduse rahwakomissari Wallneri kõned, ehk nagu neid akati nimetama, „jutlused“, näituseks „jumala diktatuurast ja töörahwa diktatuurast“, „kuradist kui esimesest rewolutsionäärast“ (Wõrus peetud jutlus) jne. Esimestele juhuslistele ülesastumistele pidi järgnema kindel korraldus. Kultuur-ariduse walitsuse kawatsuste järele pidi tehtama töörahwa õpetajatele kohuseks endistes kirikutes korrapäraste jutluste ütlemine kommunismi õpetuse laiali laotamiseks. Ning lõpuks, kõige selle ettevalmistusele pidi järjenema piduline kommunismi riigiõpetuseks kuulutamine. Seega pidi Eesti saama esimeseks riigiks ajaloos, kus kommunism teadusliku õpetusena tõuseb walitsewaks riigiõpetuseks, mis kõikide seniste mütoloogiliste süsteemide asemel kindlates põhijoontes ära määrab rahwa ilmawaate. Ometi enne, kui kultuur-ariduse walitsus jõudis seda ettewõtet teostada, said punased wäed Eestist ühes töörahwa walitsusega uueste wälja surutud.

Teises küsimuses, nimelt kiriku waranduste asjus, ilmus 30. detsembril 1918. siseasjade walitsuse määrus, millega kohalisi täidesaatwaid komiteesi kohustatakse kirikuoonede ja palwemajasid ühes nende warandusega oma oole alla wõtma.* Kuidas edasi toimetada selle warandusega ning oonetega, selle üle ei leia meie määruses misgisugusi näpunäiteid. Ka waikib määrus dokumentide, nagu meetrikaraamatute arheoloogilise ja kunstilise tähtsusega asjade üle jne. Ei ole misgi märkust kiriku ehk pastoraatide maade saatuse kohta.

Niisugused on E. T. K. walitsuse sammud usupoliitikas. Neis on näha põhjusemõtetlist järjekindlust ning julgust läbi wiia kõige otsustawamaid asju. Prantsuse rewolutsionääride eeskujule järele peale algades, kawatses Kommuuna walitsus minna temast kaugemale; endist kirikut äwitades tahtis ta mütoloogia peal põhjenuwa koguduse asemele asutada kogudust, mida seeks teaduslik kommunism. See ülesanne jäi ajutiselt pooleli. Ei wõi salata, et Kommuuna walitsuse tegewus liiga suure kiiruse all on kannatanud ning selle tõttu skemaatilisena, osalt pealiskaudsena kujunenud. Kuid see pealiskaudsus olenes muidugi mõista silmapilgu raskustest ning pidi saama lähemal ajal positiivsete kultuur-ariduse ettewõtete läbi tasatud.

(Järgneb).

J. Jürgens.

* Sealsamas.

* Sealsamas, lk. 23.

Proletariaadi kultuurariduslistest ülesannetest.

Kui Engels omal ajal sotsialistlist rewolutsiooni „üpeks loomariigist inimliste wabaduste walda“ nimetas, siis mõistis ta seda „üpet“ igatahes maailma-ajalooliste sündmuste mõõdupuuga, mille üksikud sammud aastatest ja aastakümnetest ehk koguni sadadestgi läbi ulatawad. Ei ole senini üksigi rewolutsioon ajaloos oma ülesannet üksiku järsu pöördega teostanud, ja ei tee, ei suuda teha seda ka käesolew sotsialistiline rewolutsioon, seda vähem, et meil siin mitte ainult wõimu ja walitsuse wahetusega kahe ühiskondlise klassi wahel tegemist ei ole, waid kogu senise ühiskondlise korra, tema eraomanduslise alus-põhja äwitamisega ja uue ühiskonnakorra loomisega. See nõub aastaid, nõuab wõib olla terweid põlwesid; ja kui sedagi ajaloo waatepiiri kaugusest ainult suurte ajajärkude wahetusastmeks, üleminekuks wõib pidada neile, kes sellest muudatusest, selle muudatuse sündmustikust isiklikult osa wõtawad, teda tegelikult kaasa elawad, on see siiski pikk katse ja wõitluseaeg, kus tihti isegi lühikeseajalised, mõnepäewased sündmused oma närwidepingutuse ja pörutusega aastate pikused paistawad olewat.

Wenemaa sotsialistlise rewolutsiooni poliitilisest pöördepunktist, kus töölisteklass riigiwõimu oma kätte wõttis, on juba ligi kaks aastat mööda, ja õieti ütelda, oleme peaaegu kõigis küsimustes alles sotsialistlise rewolutsiooni, uue sotsialistlise korra loomise läwel. Paljudel aladel ei ole meie weel ammuigi wana korra waremete mahalõhkumisega walmis, uut korda peasjalikult alles kawatsema.

Wiimaste ulka käib ka kultuuraridusline tööpõld, käib see määratu töö, mille ühiseks eesmärgiks ja ülesandeks on ühiskonda waimliselt ümber kaswatada, seda ingelist alust ja jõudu luua, mille peale uus kord peab põhjenema. See töö ei ole mitte ainult määratu oma awaruse poolest, waid seisab esimeses rias ka oma tähtsusega. Tarwitseb ainult meeletuleta II Internatsionaali langemist waimlisel wõitlusewäljal, imperialismuse aate — isamaalsuse — wastu eideldes, ehk peaaegu ilma wõitlemata sellele alla andes; tarwitseb käesolewa wõitluse õpetundidest tähele panna seda nähtust, et püssi- ja suurtükimoona

kõrwal wagunitäiete kaupa kirjandust lahinguwäljadele weetakse, et sõjatehnika õpetamisega punases wäes parteiline kaswatamine käsikäes käib, ja nagu üks nõukogude walitsuse esitaja trehwawalt tähendas, sugugi kindel ei ole, kumb otsustawamalt wõidu annab, kas püssitikk ja suurtükikuul wõi lendkiri ja ajaleht; — juba üksi nende asjaolude meeletuletamine näitab selgeste, missugune tähtsus isegi meie otsekoheses sõjalises wõitluses waimlisel küljel on, ja et meie seda külge mingil tingimisel tagaseina ei tohi nihutada, kui meie nõukogude walitsust aineliselt kindlustame, kui punast sõjawäge loome, toiluseasja korraldame ja majandusliste kawatususte täidewiimiseks määratud summasid kulutame. See on seda tähtsam ja tarwilisem mees pidada, et meie wõitlusetöö waimlise külje tähtsus ja mõju alati mitte nii silmanähtaw ja käega katsutaw ei ole, kui aeline külg ja sellepärast liig kergeste oolütusesse wõib jääda, rääkimata sellest, et just sel alal meie awalikud ja salajased wastased neid meie ulgast, kes uue korra wõidu sisse küllalt kindlad, kelle uute püüete sihtjooned küllalt selged ei ole, kergeste oma õnge wõiwad püüda.

Kuulake korraks seda wana tuttawat, äratallatud kuid ikka ja ikka jälle korratawat „seletust“: töölistes olewat waimliselt ikkagi liig madalal, liig wäljaarenemata, et uut korda kindlale alusele rajada; nende arusaamine kirjandusest ja kunstist olewat liig kitsas, kui et nende poolt sel alal midagi oodata wõiwat — nende kõrgemale tõstmisest ei olewat juttugi; tööliste poliitikaline wõit tähendawat kultuuraelu langemist, waimlist tagurpidiminekut. East püüdest üksi ei olewat küllalt, kui teoks jõudu ei jatku.

Kui tõenäoliselt see kõik kõlab, iseäranis — tööliste kõrwadele, keda põlwede kaupa ainult seda kuulma, nägema ja uskuma arjutatud, et nad ... wõimata rumalad, arimatud ja nii madalad on, et „aritud seltskonda“ ei kõlbagi.

Seda tõenäolsust kinnitasid niiasti ütlejatele kui ka kuulajatele teatawad tõelised asjaolud: põrandale sülitamine, peoga ninanuuskamine ja kuuekäisega wurrudepühkimine ei ole ei wälis- ega seespidi just waimukõrguse tundemärgid, kuigi need

mitte ainukesed ja ammugi mitte kõige tähtsamad kultuuramõõdupuud ei ole. Ja ka „küpsusetunnistuse“ osaliseks said ainult mõned üksikud, õige vähesed tööliste ridadest, kes „küpsuks“ saamisega pealegi arilikult töölisteklassile selja pöörasid. Tsaariwalitsus oli Wenemaal isesuguse eesõigustatud kihi — „aritlased“ — loonud, keda ta nende ülesannete jaoks tarwitas, kus riigimasin kirjaoskamata jõududega walmis ei saanud, ja keda ta selle tasuks mitmesuguste diplomide ja aukraadidega igapäewastest surelikkudest ära eraldas. Rääkimata tsarismusest, kes rahwaulkade aridusepüüetes omale otsekohest ädaohtu nägi ja sellepärast kõigi abinõudega aridusewalguse laialilagunemise wastu wõitles, oli ka see eesõigustatud aritlastekiht oma suures kogus rahwaariduse wastane. Nagu tsaariwalitsusele rahwaulkade pimedus waimliseks aluspõhjaks oli, nii kartis ametnikkudekiht omale ariduse tõusust wõistlejaid ja seega oma eesõiguste kadumist. See pani ametnikud ja muud aritlased ühes kõigi tagurliste ollustega kõige jõuga seda seisukorda kinni oidma, et tööline ja talupoeg ikka edasi põrandale sülitaksid ja kuue käisega nina pühiks.

Töölisel oli ariduse saamine ja saadud wiletsa kooliõpetuse täiendamine wõimata raskustega seotud, ja ei ole midagi imestada, et nende waimline kaswamine sel sihil kõngu jäi.

Teisest küljest aga sündis sedasama ka „aritlaste“ enestega. Eesõigustatud seiskord oli neile niisamasuguse mõjuga, nagu tööstusele kõrge tollimaksumüür: ta kõrwaldas wõistluse ja seega edasipüüdmise: aritlane oli uhke oma diploomi, oma koolitunnistuse, oma „küpsuse“ peale, mis teda juba rahwaulgast ära eraldas ja talle õiguse andis ulkasid rumalateks ja arimatuteks sõimata, ja — sellest oli talle küllalt. Tema soe koht kusalgi kantseleis oli kindlustatud, ja see oli kõige parem abinõu waimlise sambla kaswatamiseks. Pikkamööda kadus noorena saadud kooliaridus peast, juureõppimisest ei olnud juttugi, järele jäid ainult teataw wäledus lugemises, kantselei wormikirjade kokkuseadmises, ja mõned wälised kombad. Waimliselt oli see mädasoos, mille üle sompus õöpimedus walitses.

Selle wastu tõi töölisel liikumine tööliste ridadesse oopis teise tuule. Kuigi täieaalisel raske oli rehkenduseraamatuid, füüsikaõpetusi ja muid koolitarkuse allikaid tühjaks ammutada, *ühiskondlistest küsimustest* arusaamist õpetas neile töölisel liikumisest osawõtmise wõrdlemata suuremal

mõõdul, kui arilik keskpäraline „aritlane“ aimatagi wõis. Põrandaalustest „ringikestest“ peale kuni suurte streikide ja meeleawaldusteni oli iga samm tööliste poliitikaliseks kooliks, kooliks, mis samblasse kaswanud aritlasele, keda poliitikaga mingit tegemist teha ei lubatud, täieste puudus.

Tagajärg oli see, et siis kui töölisel wiimaks wõimalik oli suud lahti teha, enesearwamisest täispuhutud aritlastekiht jahmatades nägi, et iga keskpäraline tööline, kes töölisel liikumisest osa wõtnud, ühiskondliste küsimuste ja poliitikaliste päewasündmuste indamisel keskpäralisele aritlasele iga kella ajal paarkümmend silma ette wõis anda ja siiski weel mängu wõitis.

Nii seisab ühel pool kaalu peal senine aritlastekast oma pisku koolitarkusega, mis pika peale nahast wälja aurab, oma praktilise wilumisega, mis ainult wähestel aladel sügawama tähtsusega on, ja oma sammaldanud „iseteadwusega“, mis iga edasipüüdmise õhulible surmale pigistab. Teisel pool klassiteadlik proletariaat wähehese kooliaridusega ja kitsa praktikaga eripõldudel, kuid sügawama arusaamisega ja laialisema waatega ühiskondlistes küsimustes, ja edasipüüdmisetungiga, nagu see igal noorel ja elujõulisel organismusel omane. Kumb kiht siin tõsise kultuura mõõdupuu järele teise üle lööb, ei ole wististe raske otsustada, olgugi, et praktiliste ülesannete täitmine töölisteklassil esiotsa suurt raskust sünnitab, kuni ta kodanlised eriteadlased oma teenistusesse on rakendanud, ja ka wäliste kommete poolest mõnda weel wiilida ja poleerida tuleb, kuigi mitte kodanlise silmakirjaluse, siis tõsise wiisakuse, ilumaitse ja terwisioiu mõttes.

Tähtsam ja tõsisem kui senise waimlise pagaasi ja edasitungiwa elujõu küsimus on proletariaadi kultuuraridulise tegewuse põhjusemõtteline külg. Siin üteldakse meile: Kui Marxi õpetuse järele kõik waimline ilm — ideoloogia, ilmawaated, püüded, kirjandus, kunst jne. — majandulise aluspõhja waradewalmistamise wiisi pealisehitus on, ja kui seesugune kommunistiline aluspõhi alles puudub, kuidas wõite teie siis üleüldse pealisehitusest rääkida, uutest waimlistest ideaalidest, uutest kultuuralistest püüetest ja eesmärkidest, kuidas wõite teie siis oma waimlise tegewuse jaoks kaugema ulatusega eeskawa üles seada?

Ka see wäide on wälispidi waadates ja pealiskaudu katsudes õigustatud, ja nii mõnigi meie endi ridadest, kes sügawamale tungima ei ulata, jääb selle külge rippuma,

lõob käega kultuurilise tegewuse peale ja arwab, et see „iseenesestgi“ tuleb — omal ajal, kui majanduslised küsimused ära otsustatud ja see külg joonde on seatud. Just nagu endistel aastatel nii mõnigi käega üksikasjaliste küsimuste peale löi, ligemaid parandusekatseid asjatuks pidas ja ütles: Kui sotsialismus tuleb, küll siis kõik „iseenesest“ paraneb. Üks kui teine on kaugel eksiteel.

Targa näoga Marxi-seletaja, kes eespooltoodud väitega proletariaati kultuurilise ehituselõõ juurest eemale peletada tahab, unustab nähtawaste ühe „wäikese“ asjaolu ära: Marxi seletus majanduslisest aluspõhjast ja waimlisest, ideoloogilisest pealisehitusest käib inimesesoo arenemise kohta *kuni kapitalismuse ja kodanlise ühiskonna äwitamiseni*. Selle ajaloolise sündmusega jõuab inimesesugu — teaduslise sotsialismuse põhjendajate: Marxi ja Engelsi arwamise järele — sellele waimlise arenemise astmele, kus see arenemine ja ühiskondlise elu korraldamine üleüldse, mitte enam loodusjõuliselt ei sünni, waid kus ühiskond seda oma korraldatud ühistahte järele juhib. Ühiskonna saatuse ei olene siis mitte enam majandusliste jõudude sisemisest seadustest, waid majanduslist elu juhib ja korraldab ühiskonna tahte. See on korralageduse, anarhia lõpetamine ühiskondlises arenemises ja korra loomine inimese arusaamise järele.

Arusaadaw, et seesugune seisukord waimlise ilma majanduslisest *ette* seab, ideoloogia juhtijaks ja majanduslise elu juhita waks teeb, mis Marxiga tingimata kokku põrkaks, kui Marx meile selle kokkupõrkamise eest oidmiseks aegsaste ei oleks oma dialektikat annud, mille järele nähtused teatawal arenemisejärgul endi wastandiks muutuwad, ehk wastandid elusse kutsuwad. Nagu sellesgi juhtumises: aineliste warade walmistamise jõudude arenemise jälgil kaswab inimeste arusaamine — loodusjõuliselt, kuni ta nii tugewaks on kaswanud, et ta oma tahte waradewalmistawate jõudude korraldajaks seab.

Kus on aga nüüd tegelikus elus see pöördepunkt, kus üks ühiskondlise teadwuse aluspõhi taganeb ja teisele ruumi annab? Aasta ehk paar tagasi wõis selle peale wastamine raskust sünnitada, tänapäew wastab meie eest tegelik elu ise: pöördepunkt on ülemineku ajajärk kapitalistlise korra juurest sotsialistlise korra juure, seega see ajalooline silmapilk, mida meie Wenemaal praegu läbi elame.

*

Eelolewast selgub meie praeguse ajajärgu tähtsus kultuurariduslises töös, selgub selle ajajärgu suur ülesanne: kuna meie liikumine, meie wõitlus, meie ülesanded ja taktika senini paratamatalt ühiskondlistest tingimistest olenesid ja meie ülesandeks oli nende tingimiste nõuetest igal juhtumisel õigeid järeldusi teha; kuna meie sel kombel senini waimliselt majanduslise arenemise — loodusjõulise arenemise — jälgil edasi sammusime, neis roobastes, mis see arenemine ette ajas, tuleb meil nüüd ree pukile asuda ja seda ise juhtima akata. Meie peame walmis töötama ideelised, waimlised juhtnõõrid, mille järele meie niiaüsti oma majanduslist kui ka waimlist elu korraldame. Meil tuleb waimlise elu, oma edaspidise arenemise ideoloogia peale palju suuremat tähelepanemist pöörata, kui seda tänini oleme teinud ja kui paljud seda tänapäewgi tarwis arwawad olewat.

See seisukord nõuab meilt kõige awaramat waadet, kõige kaugemat pilku meie ülesannete juure astumisel. Peame nimelt meeles pidama seda tõeasja, et kõik meie senine waimuelu kodanlise ilma alustel on seisnud, kodanluse waimuga läbi imbunud oli, ja et meie sellest igal sammul, ilma et ise seda oleksime aimanudgi, kodanluse ingeõhku sisse imesime ja — *weel praegugi imeme*. Oleks kõige suurem ja kardetawam enesepettus arwata, nagu oleks poliitikaline pööre meile ka ingeliselt järsu ja põhjaliku pöörde toonud. Kahtlemata sündis teataw pööre ka ingeelus. Oktoobrikuu rewolutsioon oli ise üks ingelise rewolutsiooni ilmuwustest ja tagajärgedest. Ilma ingelise pöördeta oleks igasugune poliitikaline pööre wõimata olnud. Sellepärast oligi meie agitatsiooni ja propaganda ülesanne peaasjalikult „päid rewolutsioniseerida“, arusaamises rewolutsiooni sünnitada. Kogu see töö, mis sotsialismuse ja klassi-wõitluse jutlustamise alal tehtud, oli waimlise rewolutsiooni sünnitamiseks sihitud. Kuid niisama, nagu meid poliitikalisel igast küljest weriwaenlased piirawad ja meile alalõpmata oopisid annawad, et meie wõitu äwitada, niisamati ja weel palju mõjuwamalt kisuwad meid tagasi wana waimlise ilma ohjad, wanade waadete, kommete, tunnete ja arusaamise kammitsad, mille kütketes meie weel kõrwuni sipleme. Sest jällegi enesepettus oleks mõtelda, nagu oleks meie uue elu, uue korra aluseks küllalt sellest klassiteadwuse natukesest, mida meie senini peaasjalikult peaõõ, arusaamise selgitamise, kaudu oleme omandanud. Meie oleme üleüldiselt, wähesed erandid

wast välja arvatud, waimliselt ainult seda omandanud, mis aineliselt ühiskondlises arenemises juba olemas oli. Seal walitses aga senini kodanline kord, kapitalismus. *Selle* tingimised, *selle* mõjud, *selle* nõuded ja püüdet, *selle* kõlblised waated piirasid meid igal sammul ja juhtisid meie tegevust isegi seal, kus meie selle korra *wastu* wõitlesime.

Meie ametiühisused, meie ühistegewus, meie parlamentline töö ja isegi meie pörandaalune wõitlus pidi igal sammul *kodanlise* korruga rehkendama — awalik töö sündis täielikult kodanlise korra ideoloogia raamides, ja midagi imestada ei ole, kui selle töö tegijad otsustawal silmapilgul kodanluse rabasse wajusid. Uut korda weel kusagil ei olnud, ei olnud järjekult ka selle korra laialist ja sissejuurdunud ideoloogiat. Ei ole teda sel ulatusel weel tänapäewgi. Teda tuleb luua ja kaswatada selles ajajärgus, mida meie praegu läbi elame. Kui *ädaste* teda tarwis laiendada ja süwendada on, näeme iga silmapilk, kus meil uue korra wagusid tuleb ajada. Seal tunneme, et isegi kõige jämedamaid algiooni uue ühiskonnakorra ideaalidest waewalt aimatakse, et tegelikku elu ikka edasi kondanluse ilma ideoloogia, kodanlise korra moraal walitseb.

See ideoloogia oli välja kaswanud *eraomanduse* õigusest, kogu kodanline kultuurailm põhjenes eraomanduslise korra peal. Eraomanduse eesotsas, tema walitsejaks oli *isik*, eraomanik, kes selle korra juures mitte ainult majandusliselt, waid ka waimliselt ühiskondlise elu keskpunktiks kujunes.

Indiidualismus — isiku wabadus, isiku arenemise, täienemise, edasijõudmise ja walitsemise wõimalus oli niiästi majandusliselt kui ka waimliselt kodanlise korra ideaal, mis kõike waimuilma waldas. Ühiskond ühes ta uwidega ohwerdati isikule; kaswatati suureks ja tugewaks üksikud puud, kuna mets madalaks ja lamedaks jäi. Majandusliselt sünitas see ühel pool Morganid ja Rockefellerid, teisel pool miljonid ja miljonid näljaseid, kellel midagi omaks nimetada ei olnud. Waimliselt leidis see ideaal oma kõrgema kujutuse Nietzsche „üliinimeses“. Ilma et ajalooliselt selle arenemisewoolu ja järgu tähtsust ning sisu indama akata, tuleb siiski tähendada, et ta ühiskonna kui ühise organismuse kohta liig silmapaistwalt tasakaalust välja kaldus. Ühel pool tungis ühiskonna weri niisugusel määral ja niisugusel surwel üksikutesse osadesse ja

elunditesse, et need üleliigsel pingutusel töowõimetuks kippusid jääma ja rabanduselöögid wiimaks suures ilmasõjas kogu organismusele alwatuseoobi andsid, kuna teisel pool teine osa elundisi werewaesuses kidunes ja kängus.

Arenemise dialektika sünitas indiidualismuse wastandina kollektiivismuse woolu elule, mis kommunistlise korra näol teostuda püüab. Selle kultuuraideaal on *ühiskonna kokkukõlaline kaswamine ja täienemine*. See ei tähenda koguniste mitte üksiku isiku väljaarenemise äwitamist ja „ühtlustamist“ selles profaneeritud, labastatud mõttes, nagu teda kodanlus jutlustab ja nagu sellest kahjuks ka paljud proletaarlased aru saawad, waid see juhib üksikute arenemise ainult teist rada — ühiskonna tulude ja uwide teele.

Wõtame näituse. Kapitalistlikes korrades oli teaduseilm kapitali teenistuses. Kapital tegi tegemist ainult sellega, mis tema uwisid äriliselt puudutas. Kui talle tapamasiinate ja äwitamiseaparate walmistamine suurt tulu töötas, siis rakendas ta teaduse ilma *selle* ülesande teostamisele. Tehnika täienemine ja eriteadlaste tehnikaline väljaarenemine sai omale tõeste awara wõimaluse, kuid see arenemine käis ühiskonna *äwitamise* teed, sest et teda isikuuwi juhtis, mis ühiskonnaga ei rehkendanud.

Kommunistline kord ei tohi mingil tingimisel tehnika-eriteadlaste arenemist — niisamati ka üksikute isikute arenemist teistel waimlistel ja kehalistel suhtedel — kitsendada, takistada wõi kinni panna, ainult ühiskonna uwide teele peab ta selle arenemise juhtima, neile tööpõldudele, mis ühiskonda üleüldiselt tõstawad ja selle kaudu ka ta üksikute liikmete arenemisele suuremat wõimalust annawad.

Meie näeme seda poliitikat — eestkätt niipalju kui see kõrgemasse teaduseilma puutub — Wenemaa nõukogude wabariigis õige awaral mõõdul teostumas. See on tarwilik algus, kuid sellest on wähe. On tarwis, et see arusaamine isiklise arenemise wadaduse kohta üleüldiselt walitsema saaks, sest ainult niisugusel lool wõib üleüldisest kokkukõlalisest arenemisest juttu olla.

Praegu oleme igatahes weel õige kaugel selle ideaali õigest arusaamisest — ta teostumisest ei maksa rääkidagi. Teatawal ulgal wana korra wastastest sisaldas uue korra ideaalidest arusaamine eestkätt ainult kõige selle äwitamist, mis senine kord oli loonud. Kordus ja kordub ühel wõi teisel kujul seesama äwitusetöö, mille all enam

kui tuhat aastat tagasi metsikute araablaste pealetungimisel tollaegne kõige suurem ja tähtsam teadusesalw ja wanaaja rahwaste kultuuramälestuste kogu — Aleksandria raamatukogu — tuhaks sai: nädalad otsa kütsid wõitjad selle teadusewaraga... sauna. Sarnaste nähtuste allikaks wõib ikkagi ainult eitaw äwitaw ideaal olla. Teine osa ei lähe küll senise korra töowilja äwitamisele, aga ka mitte selle ühiskondlustamisele, waid asub ta kallale kõigi eraomandulise korra püüete ja waadetega: wõtta, mis wõtta saab. Ja sellesse osasse ei kuuldnud mitte ainult tsaariaegse sõjawäe lagunewad jäänused, kes „sõjasaagina“ longide kaupa mööblid ja muud wara linnast külasse wedasid, waid enam kui ühe „kommunisti“ kohwritest ja kotidest on kraami ilmsile tulnud, mis kaugele üle igasuguse mõeldawa tarwitamise normi ulatas.

Kui wähe sarnaste püüete kandjad ühiskonna kokkukõlalise ideaali, kommunistilise korra, teostajateks kohased on, sellest maksab waewalt juttu teha, küll aga peab see proletariaadile oiatuses olema ja näitama, missugust määratud tööd weel oma kõige lähematesgi ridades kommunistilise korra ideaalide arusaamise kasvatamiseks teha tuleb ja tegema peab, kui mitte kogu oma poliitikat jällegi saatuse mängukanniks ei taheta anda.

Seisukord nõuab seda enam ja seda tõsisemat tähelepanemist, et kui juba uue ühiskonnakorra ideaalide kõigejämedamate põhi-joonte juures ei suudeta nende sihistsgi kinni pidada — täpisealt täitmisest on üleüldse weel liig wara rääkida... ulkade mõttes — siis seda enam eksiteele sattumist tuleb karta neist põhijoontest wälja minnes ühiskondlise elu üksikasjalisel korraldamisele. Et aga just nende peenemate arude juures tee wäga libistaw ja kallak on, selgub tegelikult elus igal sammul.

Wähe on arusaajate proletaarlaste ulgas neid, kes maa, wabrikute, pankade jne natsionaliseerimise, töörahwa omaks wõtmise wastu räägiks, arusaajateks neid siis lugeda ei wõikski. Niisama leidub waewalt niisuguseid, kes mingisuguseid kodanlikklassi eesõigusid kaitseksid. Sinnamaale on põhijooned selged. Niipea aga kui peenemates arudes tööliste eneste ridades seniseid wahesid tasandada, seniseid eesõigusid äwitada tuleb, siis on teine laul lahti. Eks ole ju tööliste eneste esitajad, kes kuude kaupa selleks igistawad, et tööliste kõhtusid „kategooriatesse“ jaotada, et wanu kihi-

wahesid küünte ja ammastega kinni oida, neid paiguti weel süwendadagi.

Kui sellesarnast tööliste eneste kõige ligemate küsimuste korraldamises sünnib, milleks neid pealegi wõitlus kapitali kurnamise wastu juba kapitalistlikes korras teatawa määrani tegelikult on ette walmistanud, kui palju wärdumisi ja kõrwalekal- dumisi wõib ette näha kõigi teiste korraldus- tööde alal! Siin jällegi annab ennast kodan- lise korra ideoloogiline pärandus tunda. Kõik korraldusetöö sündis seal kodanlise korra tingimistes, ja nende õppimise eest peame nüüd, wõib olla kaua aega weel tagast järele kooliraha maksma.

*

Weel ühte asjaolu tuleb proletariaadi kultuuraideaali teostamisel põhjusemõttelisest küljest puudutada. Nimelt selle eksiarwa- mise eest oiutada, nagu wõiks meie ideaalid midagi kodanluse idealismuse taolist olla, mingi luulekuju, waba wäljamõeldus, mis olewa elu tingimistega rehendada ei tarwitse, waid arwab suutwat elu enese järele juhtida. Meie ideaalid ja nende teos- tamine peab jääma reaalse elu aluspinnale, nagu ta seda tänapäewani on olnud. Ja kui meie algul tähendasime, et nüüd aja- järk on tulnud, kus inimesesugu majan- duslise arenemise saatuslikust juhtimisest wabanedes oma elu teadlikult akkab korraldama, ise majanduslise arenemise ette- otsa astub, siis ei tähenda see koguniste mitte, nagu pääseks proletariaat edaspidi oma elujärge „wabalt“ korraldama. In- mesesugu ei pääse ka tulewikus — wähe- malt nähtawal kaugusel — aineliste elu tingimistest, ainult et ta neid tingimisi tundma õpib ja nendega teadlikult talitada wõib. Wahe on samalaadiline, nagu wahe- korras inimese ja loodusjõudude wahel esiajal ja nüüd. Esiajal oli inimene täie- likult loodusejõudude mängukann. Koobas oli pea ainuke warjupaik nende wastu. Looduse andidest tarwitas ta ainult seda, mis kätte sai. Nüüd ei ole inimene mitte ainult õppinud ennast mitmeti loodusjõu- dude wastu kaitsema, waid koguni neid wäga laialdasel wiisil oma teenistusesse panema, neid tarwitama ja juhtima; ja tai- med, loomad jne ei ole tal mitte enam ain- nel sel kujul tarwitada, nagu loodus ise neid annab, waid ka siin juhib inimene nende kaswamist, täienemist, rohkenemist oma arusaamise järele, teadlikult.

Sellele teadlikule korraldamisele ja juhti- misele, kuhu kodanline ilmakord, kodanline teadus loodusjõudude ja -andide alal jõudis,

astub proletariaat oma arenemises, kommunistlikes korras ühiskondlise tegewuse alal, eeskätt ühiskonna majanduslise elu korraldamisele. Nagu kodanline tarkus looduse „saladused“ ära seletas, nad awalikuks tegi, inimese ajud loodus-ebausu kütkestet wabastas, nii äwitab proletariaat oma majanduslise ja ühiselulise õpetusega ära selle ebausu wõrgu, mis senini ühiskondlist arenemist, ühiskonna sisemisi jõudusid ja seadusid ümbritses. Nagu kodanluse teadus ära seletas, mis pikses paugub ja marus mühab, ja missuguste seaduste all need jõud liiguwad, nii seletab proletariaadi tarkus ära, et ka seadused, õigused, kombed, kõlblus jne. midagi „üleloomulikku“ ei ole, waid kindlate seaduste ja tingimiste järele sünniwad, muutuwad ja surewad, seadustes ja tingimistes, mida inimene, kui ta nad tundma õppinud, wäga awaralt oma uwidel wõib ära tarwitada.

Meie teame, et kodanlus ühe-kahe päewaga ega kerge waewaga looduse walitsejaks ei pääsenud. Tema teadusemehed nii ästi uurimise kui ka organiseerimise alal tegid aastasadaks enesesalgawalt tööd. Wäga raskete tagajärgedega enesepettus oleks proleiariaadil, kui ta arwaks, et tema juba sellega, et ta kapitalistlikeilmalt *walitusewõimu* oma kätte kiskunud, ühe oobiga suudab ühiskondlise arenemise peremeheks

saada ja uue, kommunistlise korra maksma panna. Midagi ei oleks ekslikum, kui sarnane arwamine, mis ainult seda näitaks, kui *kaugel* alles proletariaat oma seisukorra ja ülesannete tõsisest arusaamisestgi — täitmistest rääkimata — seisab.

Sammsammult ühiskondlise elu arenemist, selle jõudusid ja seadusid tundma õppida; sammsammult tulewase ühiskonnakorra ideaali luua ja täiendada; sammsammult seda ideaali teostada, ühiskondlise elu iga arukese korraldamist *teadlikult* juhtida selle ühise suure põhijoone järele, millest eespool rääkisime — ühiskondlist korda uua, milles kõigi ühiskonna osade arenemine täielikumas kokkukõlas võimaldatud oleks; — selles seisab proletariaadi kolmekordne kultuura ülesanne.

See on suur ja raske ülesanne, nagu suur ja wõimas on samm, mis proletariaat ta teostamisega inimesesoo edenemise ajaloos edasi astub. Ei tohi silmapilkugi olla, kus proletariaat selle ülesande täitmist mitte meeles ei kannaks. Olgu see rahutõul wõi sõjawäljal wõideldes — ainult meie tulewiku kõrgeid ideaalisid ja nende teostamise suurt ülesannet meeles kandes jõuame wõitu saada raskustest, mis teel ees seisawad.

26. 6. 19.

H. Pöogelmann.

Ons kool ja eriti töökool meie aridusasetuse ideaal?

Eitaw wastus selle küsimise peale ei ärata mitte ainult kodanluse laagris õuduse tunnet, waid ka meie ridades, iseäranis nende seas, kes käesolewal silmapilgul töökoolist kui edulisema kooli tüüpusest õndsust ootawad. Kodanlastest kõnelemata muigawad omad seltsimehed selle küsimise kui asjata ajawiite ülesseadmise juures ja arwawad, et siin küsija ekstrawagant wäljaastumisega on tegemist, eal juhtumisel aga loodawad nad, et selle küsimise taga midagi on peidetud, ega ta ikka nii järsult eitawalt ära ei otsustata. Ei, küsimine on ilma mingisuguse taga- ja ekstrawagantsuse mõteta üles seatud. Küsimise peale antawa eitawa wastusega on palju enam rahuldatud meie külamees, kes töötingimistes üles kaswanud

ja neis pidevalt wiibides oma elu mööda saadab.

Temal on juba wanast ajast selle kohta wastus: ega see kool muud ei anna kui kaswatab „obusewargaid“. Meie keeles on see: ega kool midagi ei anna kui kodanluse klassi järeletulijaid, see on inimesi, kes ise tulusat saadusiwalmistawat tööd ei tee, teiste tööst aga elawad. See oleks meie poolt ekslik ja liiga alatu arwamine, kui me külamehe „obusewarast“ sõna otsekoheses mõttes omaks tunnistame. Ei, külamees awaldab selle lihtsa ja labase sõnaga ainult seda, mis ta iga wõõra tööjõu kurnaja kohta arwab.

Kuid jätame nali kõrwale ja asume siulisele arutamisele.

Kool on mitmesugused ajajärgud läbi

teinud, alates üksikute laste ja täiskasvanute — jüngrite õpetamisest, kuni paari, siis kümnete ja lõpuks mitmekümne ja sadade laste üheobilise õpetamiseni.

Möödaläinud aastasajal arenes kool juba ennemini ooguõetud sihis säherduseks, et sellest, mis sõna „kooli“ all tema tekimise ajal mõisteti, mitte midagi enam järele ei jäänud. Kool arenes tol ajal suurtööstuslikeks lastekasvatus asutuseks. Wana antiikkultuura ajal mõeldi greeka-keelse sõna scholé ja ladinakeelse schola all, millest meie kool, Wene школа, Saksa Schule, Prantsuse école on tekkinud, meelte lahutamist, mängu, pärast poole aga teaduslikku ja kunsti uurimist ning maitsemist, mille peale wanaste kui meelte lahutamise peale waadati. Nüüd on ta aga ühiskonna tingimistele niisuguse asutuse nimi, kus lapsi õpetatakse „midagi“ tegema. Kuid endise meeltelehutamise, mida see sõna õieti tähendab, pole tal enam midagi ühist. Nüüd kurnatakse selle sõna nimel laste meeli.

Meie oleme kooli küsimuses niivõrd klassiseisukohalt arenemata, niivõrd kodanluse mõtlemisviisi wangistuses, et me sugugi ei julge küsimist üles tõsta: kas töörahwa kultuur tunnistab koole? Meie ei tulegi selle pentsiku küsimise peale. Aga ta peab kord üles tõusma.

Teoreetiliselt on kooli mõte inimesuugu ette walmistada nende kultuura annete mõistmiseks ja tarwitamiseks, mis seni on loodud, ja uute saaduste tuletamiseks, teda mingisuguseks ühtlaseks, kasulikuks ja kõlblikeks ühiskonnaks kaswatades.

Nii arwab kaswatusteadus kooli ülesannete kohta. Aga tegelik elu ja see, mida meie kooliks nimetame, sammub oopis teist rada. Igal maal, iga rahwa juures on kool klassiline, riikline ja rahvusline õpeasutus, kus noortsugu *mehaaniliselt* teatud klassi, riigi ja rahwuse tulude kaitseks ette walmistatakse, tõsiseid üleüldise inimkonna ühiskondlikka ülesandeid warjates. Kool on see asutus, kus nooresoole pakutakse mehaaniliselt kõike neid teateid ja kõlbluse määrusi, mida walitsew klass peab teatud ajajärgul igasuguse wõimu alaloidmiseks tarwilikuks. Kuid kas meil pole nõukogude riigis siis waja kooli kui töörahwa klassilist aridusasutust, kus terve riigi noortsugu töörahwa wõimu kaitseks ühemeelisel üles kaswatatakse? Kõige pealt pole meil nimetatud sihi saawutamiseks kooli waja juba sellepärast, et meil sellekohased õpejõud puuduwad, kes koolisuidaksid töörahwa klassi teadwuse kõrguseni tõsta.

Endised kooliõpetajad on peaaegu terwes oma kogus niivõrd arenemata ja seisawad ilmawaatelisel niivõrd madalal, et nad ei suuda uue tõuswa kultuuraga käsikäes käia, nad on *teadwalt* maha jäänud, nad on jonnakad lapsed, kes wana juhatus peale ikkagi kinnitawad: meid aga õpetati koolis nii. Meie kooliõpetajaid õpetati omal ajal ka nii... ja nendega pole nüüd midagi peale akata. Ilusa pildi saame me oma kooliõpetajatest minewa aastase töökooli praktikast, kus kooliõpetaja õige isik terve oma waimlise tühjusega, arenematus, organiseerimise suuteta, praktiliste kogemuste puudus- tega ja mis peasi töörahwa uwide wastu töötamisega ilmsiks tuli.

Kõik need Wenemaa koolid, kus kodanlised kooliõpetajad enamuses ametis olid, langesid ühe aasta jooksul igas sihis kokku, terve õpeaasta polnud neis koolides muud midagi, kui kaos, segadus, kus lapsed ilma kosutawa tööta, ariduseta ja kaswatusega päewad otsa kas aigutades wõi lõhkudes koolis ümber ulkusid.

Muidugi pole see millegi põhjendus, kui öeldakse et kooli pole sellepärast waja, et kohased kooliõpetajad puuduwad. Kui kool tarwilik on, siis peame oma kooliõpetajaid soetama. Kuid selle kirjatöö ülesanne pole kooli olemasolemise mõtet kaitsta, waid ümberpöörult teda eitawalt arwustada.

Seda toimetame me kolmes sihis, nimelt kooli *sisemise korralduse*, tema *õpeainete* ja *metoodide* seisukohalt ja lõpuks seame uue ülesande üles, mis töörahwa riigikor- rast argub, aga mida kooli aridussüsteem ei suuda teostada.

Kooli sisemine kord on ajajooksul säherduseks kujunenud, et temas palju wäärnähtusi awalikuks tuleb, millega meie töörahwa riigikord ei wõi leppida. Kooli sisemises korras on algusest peale midagi ebamäärast olemas, mida wanad kaswatus- teadlased Komeniusest peale kuni tänapäewani püüawad kõrwaldada, kuid mis seni tabamata jäänud. Iga üks meist teab, et koolis midagi on, mis meis rahulole- matus tunnet äratab, kuid mis siiski meie silmapaari wahele jääb. Sellest tulebgi, et igal ajal, iga rahwa juures alalõpmata kooli- küsimust arutatakse, kooli alaliselt refor- meeritakse, uusi katseid ta kallal toimetat- takse, aga tagajärjed on ikka ja alati sihu- kesed, et uusi reforme peab ette wõtma. Ka töörahwa riigikorra maksmapanemisel asuti kooli uuenduse juure, nüüd on sellest vähemalt kooli aastane praktika möödas. Wõib oletada, et need töökoolid, kus kom-

munistid-õpetajad ea tahtmisega ja kogemustega uue kooli põhjusemõtete alusel töötasid, nüüd midagi kosutawat ja positiivset pakuwad. Nimetatud õpetajatest ei wõi wast keegi kinnitada, et ta *uue kooli* lõi, millel midagi pole ühist endisega, ta wõib ainult pea norgu tõmmates öelda: parandasin wana kooli mõnes asjus. Ja õige: kool jäi kooliks, ainult mõnes sisesemis korralduses, teatud meetodilises ja osalt õpeainete suhtes muutus koolielu teiseks. Wõib ju ütelda, et kooli põhjalikult teisekstegeamiseks ühest aastast liiga wähe on, selleks on waja kümned aastad. Kuid kooli ajalugu kinnitab meile, et juba 150 aastat on järgemööda alaliselt kooli uuendatud, kuid ei jõuta teda eluliseks nähtuseks teha. Külal kooli olemasolemises eneses midagi loomuwastast on.

Meil ollakse arwamisel, et *töökool on meie kool*. Töökool on laiemas ulatuses kapitalismuse wiimase järgu, see on imperialismuse sünnitus ja wastab *kapitalistide* tarwidustele. Tema idanes kapitali ja turgude ahnitsemise wõistlusest, mis püüdis terwet rahwakogu selleks tulusalt ära tarwitada, et loodusewarasi kapitalina wäheha jõupingutusega ja aja raiskamisega teatud ringkonna kätte koondada. Selles mõttes asutasidgi 30—40 aastat tagasi alguses kapitalistide ringkonnad ja pärast poole nende walitsused igasuguseid kutsekoola, mille ülesanne oli noortsugu kapitalistlik-imperialistlikule ühiskondlikule korrale ettewalmistada. Arwati ja loodeti, et kutsekoolid, noortsugu üleüldisest aridusest kõrwaldates ja teda igasuguses käsi- ja suurtöö oskuses kaswatades, kapitali soetamiseks ja kogumiseks kõige kohasem asutus on, millega iseäranis Saksamaa päri oli ja mille tagajärjel tema tööstus tõeste kiirelt arenes, miks teda ka kapitalistide seas kõige kardetawamaks wõistlejaks peeti.

Kodanlised kaswatusteadlased, kui oma aja ja ümbruse lapsed, aarasid sellest kutsekooli mõttest kinni, kuid seadsid ta „kaswatusteadusliku ingeteaduse“ alusele ja sünnitasid mingisuguse töökooli kui uuema koolitüüpuse. Tööraha walitsuse tegeled ariduse alal, kes suuremalt jaolt kooliküsimustest enne oktoobrirewolutsiooni eemal seisis, omandasid töökooli kui edulise ma mõtte ja asusid selle teostamisele.

Kuid nad unustasid endalt küsimata, kas kommunismuse korras on kooli waja? Kas ei muutu meil ühiskondlik kord tööraha walitsuse maksmapanemisega niiwõrd, et meil tuleb küsida: kas wastab kool uue korra mõistele?

Üks tööraha korra põhinõuetest seisab selles, et *kõik lapsed*, terwe noorsugu kui tulewase kommunismuse teostajad ja edasikandjad, *peawad ühesugustes tingimistes ja üheõiguslisena üles kaswama*. Kuid seda ei suuda meieaegne aridusasutus — kool—pakkuda. Tema omandas *ulgalise laste õpetamiswiisi* keskaja feodaal-majapidamise ajajärgust, kus kiriku ja riigi ametnikkude ettewalmistamiseks ja elu mitmekesistamiseks niisugused õpetusasutused elule kutsuti, mis wäheste õpetajate jõu tarwitamisel ulgaliselt aadelisoost noorimehi, kes majanduslikult peaaegu ühesugustes tingimistes elasid, teatud teadmistega warustaksid ja neid makswatele kiriku ja riigi kõlblistele nõuetele ette walmistaksid. See oli asutus, kus noortsugu ei õpetatud tulusat tööd tegema, waid enese peale waatama kui sündimise ja ariduse poolest suurema ja kõrgema soo inimese peale, kes ise ei tarwitse saadusi walmistawast tööst osa wõtta ja peab teiste töowilja saadusi ainult oskama enda kasuks tarwitada. Sellele seltsis weel teine asjaolu juure, nimelt tarwidus *õpetusaega wõimalikult pikaks wenitada*, mis takistusi majanduslikult seisukohalt esile ei kutsunud: aadelisoo lapsed olid nii kui nii kuni rüütleks lõõmiseni wabad kui linnud.

Ja wiimane asjaolu saigi saatuslikuks kooli küsimuses. Kool nõuab pikaajalist, täies ulatuses kuni 12—14 a. kawakindlat õppimist, mis kui majanduslikust nii ka terwisoiu ja laste waimliste omaduste seisukohalt on kõigile ühewõrra läbi wiimata.

Niisugustel nõudmistel on kool ainult jõukate ja terwete päralt.

Ja ometigi püsis säherdusena kooli mõte wiimase ajani.

Meie teame, et nõndanimetatud rahwakoolid tekkisid päewakorrale suurema ooga alles möödaläinud aastasajal Suure Prantsuse rewolutsiooni õhutusel. Kuid selle peale waatamata on rahwakool ainult sõnadeks jäänud, aridust pole ta selle sõna tõsises mõttes iialgi rahwale annud, sest aridust möödawad koolid aastaarwudega, kuna rahwakoolide kursuse peale läheb neid kõigest 2—4 a., kuna „täieariduse“ omanik peab kõige wähemalt 12 a. rühkima tööd teha ja alles wiimastel aastadel jõuab ta ariduse allikate juure. Kõrgemad rahwakoolid püüdsid küll midagi süstemaatlikku ariduse asjus pakkuda, kuid selle liigi koolide piiratud arw, igasugused õpetuse ja tööraha elutingimised ei lubanud neid laiemal wiisil tarwitada.

Siin on peajaslikult kooli sisemine kor-

raldus süüdi, mis selle peale on rajatud, et noorsugu peab, kui ta tahab kõrgema ariduse järguni jõuda, kuni 20—22 aasta wanaduseni ühte soodu õppima ja end kõigist muust elust kõrwale oidma. Sellesamas mõttes on ka Weneriigi töökoolid asutatud, mida kinnitab tema 1. ja 2. astme põhjuseadus, mille järele 2 astme kooliõpetusaeg 9 aastat kestab, paneme siia juure 4 aastat ülikoolis, saame 13 aastase õpeaja, mis sel juhtumisel on maksew, kui laps jõudsalt töötab, wastasel korral wenib ta weel pikemaks. Ja kui seda ärwesse wõtta, et ariduse tegelased igapäew uute õpekawadega ja ainetega rahwaariduse komissariaati pommitawad ja see kord alla annab, siis tõuseb üleüldine õpeaeg weel pikemaks.

Kuid elutingimised ei luba suurt ulka lapsi nii kauaks jookswa elu tarwitustest loobuda, nad on sunnitud ennemalt tööle asuma. Ka töörahwariik kutsub säherdused põhjused üles, kus noorsugu peab suures enamuses omale ja wanematele ülespidamise allikaid otsima. Pealegi wäheneb laste terwise ja waimliste suudete nõrkusel iga kõrgema klassiga õppiwate laste arw. Toome siin uuitawa näituse 1911. a. Riia õperingkonnas toimepandud kooli-ankeedi waral, mille järele kolme aastalise kursusega wallakooli astujatest ainult 15% lõpetasid. See ei luba oletada, kuigi õpetuse tingimised paranenud, et töökooli 9 aastast kursust paljud lõpetawad. Muidugi lõpetawad kooli need wäheldased, kel terwis ea ja majanduslikud tingimised lahedad. Nii jääb kool ainult teatud piiratud osale aridusasutuseks ja selle tagajärjel tekiwad eesõigustatud aritud ja õigusetud arimata riigikodanikud.

Uue ühiskondliku riigikorra aluseks on tulus saadusiwalmistaw töö, mis looduse rikkusi töötab ühiskonna tarwitamiswärtusteks ümber. Kuid kas näeme seda koolis? Töökoolis? Kool loob oma sise-mise korralduse tõttu tõsise töö surrogaadi, nõnda nimetatud lapse töö, millel tõsise tööga ainult niipalju ühist on, et laps akkab töö peale kergemeelselt waatama. Tööl on siis mõte, kui töowili kõigile tarwitataw on, aga kui teda aastate kaupa tehakse ainult selleks, et tema alusel tulewikus üleüldistulusaid asju esile tuua, siis läheb säherdune töö peagi lapse silmis wäärtusetuks, sest laps elab nagu iga teine olewikus ja mitte tulewikus. Kaswatuse ja ariduse praktika tunnistab, et see on lapse arenemisele wäärtuslik, mida laps selle teadmiselega omandab ja teeb, et ta

omale ja teistele midagi kasulikku esile toob. Last rikutakse aga algusest peale sellega ära, et teda mingisugusesse „lapse“ elusse juhatakse, mis tõelikkusest kaugel seisab, tihtilugu temast lahku läheb ja isegi sellega wastolusse sattub. Meil ollakse ikkagi weel arwamisel, et lapse põlw on kuldne ajajärk elus, kuid meil ei tulegi meele seda ajajärku pettuse ja alandamise ajaks nimetada. Meil on wana kodanluse arjumuse järele wiisiks saanud last koolis kunstliku ümbrusega ümbritseda, tema wastu iseäralikku pealiskaudset ellust, wälist tähelepanekut üles näidata, tegelikult temast aga wähe oolida.

Just selleks, et last tõeliku elu tingimistesse seada, teda algusest peale tõelikule tulusale tööle rakendada, on wõimata last koolis pidada, isegi töökoolis, kus niisamati töö — olgu see käsi- ehk muu töö — mitte saaduste walmistamise seisukohalt ei tehta, waid lapse „ingeteaduse“ seisukohalt.

Kui laps mitte arenemata pole, saab ta peagi koolis aru, et ta tööd teeb mitte sellepärast, et keegi sellest kasu saab, waid ainult sellepärast, et õpetaja seda tema käest mingisuguse tumeda tulewiku ülesande pärast nõuab. Nõrk iseloom, kartes õpetaja wõimule wastu akata, sattubgi „eategewasse ja edurikka kaswatus-ariduslikku käiku“, tugew aga langeb taewa ja maa wahale ripnema, sest koolitöö teda ei uuita, teist tööd aga ei lubata teha.

Et sellest ebaloomulikust seisukorrast pääseda ja last ühiskonna tõsiste ülesannetega tutwustada, mitte mängides ja mitte „lapse“ seisukohalt, wõtame lapse koolist ja paneme ta kas tehasesse ehk mõisa wõi korraldawasse asutusesse tööle ja mitte jookswa wõi mõne muu poisina, waid kui töölise ehk talumehe noore üheõiguslise seltsimehena ja õpilasena, keda iga tööline, iga töö juhataja, iga talumees on kohustatud asjalikult juhtima. Niisugusele seisukohale asudes, ei walmista me enam noort-sugu mingisugusele teadmatule tegewusele ette, waid noorsugu walmistab iseennast tõsisele tulusale töötamisele ette.

Uus riigikord nõuab töödistsipliini, mis tööriistade tarwitamisest wälja areneb. Kas annab seda kool? Töökool? Kool kuhjab piiratud ruumi iga liiki lapsi kokku, kes teatud ajajooksul peawad teatud ebamäärased ja laste seisukohalt kunstlikka ülesandeid täitma. Arusaamatus ülesandest, kunstlik ümbrus ja muud tingimised panevad lapse meeled wallali ja ta ei suuda kooli distsipliinist kinni oida. Tekib elule

uus nähtus: õpetaja akkab *oma* distsipliini maksma panema, seda koolidistsipliiniks nimetades. Esinewad igasugused wastolud õpetaja ja laste wahel ning nende lahendamiseks wõtab kaswataja mitmesugused „ingeteaduslikud abinõud“ käsile, kuni laps taltsaks tehtud. Kuid ons loomulik, et me last selle pärast nii dresseerime, et meil pole talle koolis seda pakkuda, mis tal on waja? Oopis teine on distsipliin, kui ta tööriistadetarwitamisest paratamatult argub, kui laps tegewas elus ära näeb, et korda peab töötamise juures alal oidma, et ei tohi teise töö wahle end asjata segada, wastasel korral wõiwad igasugused õnnetused juhtuda. Laps teab, et kooli töö on kunstlik, pole tõsine töö ja sellepärast kautabgi ta tihtilugu koolisolemise tasakaalu ja sattub „metsikute“ liiki. Kuid ta polegi nii metsik, kool on ta selleks oma sisemise korraldusega teinud, elus on ta aga wäga mõistlik ja asjalik. Sõnaline distsipliin, mida õpetaja nii kerge suuga ja käega laste seas laiiali laotab, ei kaswata lastes distsipliini loomusunniks, waid wiib ta ainult kerge arjumuseni, mis peagi wõõrastes tingimistes ununeb.

Sõnalisest distsipliinist järgneb teine alb kooli külg: kool muutub *kasarmuks*.

Täis kuhjatud koolid ilma laste eluliste uwideta on see sama, mis kasarmud, kus sajad ja tuhanded inimesed kogunud tööle, mil positiivne siht puudub ja mis ühtgi seal wiibijatest ei meelita asja juure, kuid mida nad peawad wälise surwe nõudmisel tegema.

Kasarmu elu tekkimisele aitab kaasa klassi (roodu) kaupa õpetamine, kus 20 kuni 40 last ühte ruumi aetakse ja ühe õpewiisi järele kõigile korruga õpetust antakse. Muidugi kannatawad niisugusel õpetamisel need, kes millesgi küsimuses teistest maha jäänud kui ka need, kes tunnist puuduwad. Kuid koolisüsteem on alati säherdune olnud ja pole palju lootusi, et ka uus töö-kool sellest wabaneks. Sellest wõib lahti saada ainult sel teel, et me kooliõpetamise wiisi nurka eitame ja indiuidualse ning wäikegrupplikku laste ja õpetaja ühistöö juure üle läheme.

Mis puutub *kooli õhkkonda*, siis on ta ka minewaaastases töökoolis nagu ennemaltgi tugewaste *ingeteadlise* lõhnaga läbi imunud. See tähendab, last ei käsitata kui elawat kehalist, tehnilist ja kunstilist ühiskonna liiget, waid kui mõttelist olewust. Tähtis on see, kuidas ta kirjutab, loeb, arwab, mõtleb, kõneleb, meeles peab jne, kuid kõrwale jääwad kehaoma-

duste arendamine, nende uurimine, nende rawitsemine, niisama ka tehniliste ja kunstiliste suudete eest igakülgne oolitsemine. Siin tuleb wana koolisüsteem awalikuks, mis Herbartist peale minewaaastasaja jooksul Saksa- ja Wenemaa koolides ja muidugi ka mujal terawal wiisil nähtawale tuli. Terwe koolitöö koondus mõtlemistöö ümber, mille ülesanne oli õpilase mõtlemise osawust, kiirust ja täpipealsust ühes meelepidamisega kaswatada. Ja selles seisabgi kooli õnnetus, millest ta arwatawaste lahti ei saa, ehk ta küll teatud mõõduni pehmeneb.

Meie kooliõpetajad on meistrid, kui nad midagi selle taolist õpetawad, kus meelepidamise waral on waja lastele jutustada, mingisugust keele, looduse ehk matemaatika seadust sõnades ette kanda, kuid saatus oidku neid selle eest, et nad neid seadusi peaksid loodusest katsete teel üles otsima, mingisugust tehnilist ülesannet täitma.

Seda on nii raske teha. Pealegi puuduwad koolis instrumendid, tööriistad, mis wägise wiib kooli sõnalisesse ingeteadlisesse õhkkonda, kus laps õpetaja uurimise kanniks muutub.

Uues ühiskonna korras jääb igal liikmel teatud tegewuse wabadus, mida reguleerib *wastutustunne*. Aga kas kaswatawad meie koolid seda tunnet? Kooli sisemine kord on laste eest isaliku oolitseamise tõttu säherdune, et laps oma tegewuse eest mingisugust wastutust ei kannu. Kõik püütakse lastele ära seeditawalt, kergelt, iseenesest nagu kätte toppida, lapsel jääb kõike seda ainult omaks tunnistada. Ka tehnilised kooli tööd, nagu söögi ainete walmistamine, nende jaotamine, siis kooli korras oidmine, mis minewal õpeaastal sisse seati, sünnib wanemate otsekohesel juhatusel ja tegewusel, lapsed etendawad seal juures ainult kõrwalosa. Selle tagajärg on, et lastel wastutustunne ei arene, nad teawad, et üks õpetaja wõi talitaja juba oolitse. See pahe ei ole mitte säherdune wäike, et temast ei tarwitse juttu teha. Ei, see on sisuline pahe, mis ajalooliselt koolimõistega ühenduses on, kus lapse kui kaswataja poolt ellitatawa, oolitsewata peale waadati ja waadatakse edasi.

Uue ühiskonna iseäralistest omadustest paistab silma *loowuse wabadus*, mis sihitud inimessoo ainelist ja waimliste warade ulgastamisele. Kuid ka seda wabadust püüab kool selle läbi surmata, et ta lastele *o m a* ülesanded üles seab, mille täitmine laste aega ja jõudu röõwib ning nende

keha ja waimu suuteid nõrgestab. Asutus, mis laste *isetegevuse* peale rajatud, suudab loowust elule kutsuda, kuid kahjuks pole meie koolid, ka töökoolid laste isetegevuse ergutajad, seal walitseb weel teatud mõõdul wana õpetaja ehk kaswataja isetegevus. Et last wabadesse isetegevuse tingimistesse seada, tuleks terve senine kooli sisemine kord klassilise õpewiisiga, sõnalise distsipliiniga, õpetajate ettekandmise wiisiga kõrwale eita; koolis ei tohi siis õpetaja ega kaswataja peremees ja juhtija olla, waid laps, kelle kõrwal nüüdne õpetaja wõi kaswataja ainult spetsialisti ehk instruktori osa etendab. Kuid kool ei arene iialgi nii kaugele, siis peaks wanad õpetajad juurtega koolist wälja kistama ja teda järsult uuele alusele ja uute inimeste kätte korraldada rntama.

Õpeainete sisu seisukohalt on töökool endisest koolist edulisem, ta wastab enam elunõuetele ja käsitab õpeaineid elule lähimates wärwides. Muidugi on neis palju säherdust õpematerjaalina jäänud, mida eriuurimisel ehk eraõppimisel wõiks omandada. Siin olgu tähendatud ajalugu, mis wana schablooni järele *alguses* peale akkba ja terve rea kõrwaljuhtumistega ette kantakse, kuna aasta lõpul ädawaewalt meie aastaajani jõutakse, kus siis pealiskaudselt ja kiirendatud kujul ta läbi wõetakse. Muidugi pole see kellelegi saladuseks, et ajalugu seal juures lastele kantakse ette wana ilmawaate järele. Tõõrahwa tõsine ajalugu algas Wenemaal alles oktoobrirewolutsiooniga, kõige selle ajaloo kõlgu peale, mis Wene tõõrahwis enne oli läbi elanud, tuleb kui *eelajaloolise* momendi peale waadata, missugusest seisukohast wäljainnes on waja ajaloo tundidel käsitawatele ainetele oopis teiselt waatlemiskohalt läheneda. Niisamauguses seisukorras on maadeteadus, kus ka uue programmi järele igasuguste rahwaste ja maade kohta statistilisi teateid ette kantakse, kuna etnograafiline külge kõrwa'e jääb. Siin leiame meie igasuguseid teateid kapitalistide kauplemise, tööstuse arenemise kohta, nende riigikorra sisseseadmise üle mitmel maal, kuid proletariaadi elukorra ja asutusteüle ei lausuta sõna.

Matemaatika ja füüsika alalt toodakse ikkagi õpeaineid esile, mis tageswas elus wähe tarwitust leiawad ja ilma milleta nad niigi lastemõtlemiskäiku õiges sihis arendawad, aga suurel arwul neid kokku kuhjates raskendatakse laste mälu-tegevust ja koormatakse asjata tema meelespidamise suudet.

Emakeele õpetusetundidel koordub weel

tihtilugu wanade ajast ja arust mahajäänud kirjatööde lugemine, nende jutustamine ja analüseerimine. Seda tehtakse „ajaloo“ seisukohalt, kuid kui palju sest kasu on käesolewa kiire elukäigu arenemise seisukohalt, sellest ei küsi iialgi õpetaja. Tema on end minewiku kaitse alla warjule peitnud ja elab ainult sellest minewikust.

Ja see on kõik nii arusaadaw, et õpeained säherduse sisu ja mahutuse omandawad. Niikauaks kui aridust koolikaudu laiali laotatakse, ei wõigi asi teisiti kujuneda. Milleks kuhjatakse lapsi päew päewa järele kitsastesse ruumidesse kokku, kui neile niidagi ei pakuta. Loowat ja ise-seiswat tööd nad ei saa teha, selleks puuduwad koolis igasugused eeltingimised. Nii ruumide kui ka tööriistade puudusel ja mis peasi, kooli sisemise korralduse tõttu ei jää lastel muud midagi teha kui korralikult päewa jooksul kord matemaatika, kord loodusloo, kord keeleõpetuse ja ajaloo tundidel istuda ja tähelepanelikult kuulata ning eal juhtumisel tegewatest waielustest õpetajaga osa wõtta. Niisugust kooli on pütud alati reformeerida, ikka pole ta rahulolemise tunnet edumeelsetes õpetajates asetanud ja ta ei saagi seda iialgi kõigi reformide peale waatmata tegema, seni kui kool üleüldse maa pealt kaob ja tema asemele uus ariduse laiali-laotamissüsteem ilmub.

Metoodilise seisukohalt ei saa meie kooli, ka töökooli olemasolemist õigustada. See on ekslik arwamine, kui me kinnitame, et kooli õpetuse wiiside kaudu me kõige kiiremalt, kergemalt, põhjalikumalt ja ulgalisemalt noortsugu ariduse walda juhime. See seisab weel suure küsimise warju all, kui palju me aridust kooli õpewiiside kaudu suudame teistele edasi anda. Kui ariduseks peetakse teatud teadmiste ja oskuste kogu, mälulist omandamist, siis on weel küsitaw, kas see omandamine on juba ariduse omandamine. Selle omandamisele peab weel teine tegur juure tulema, nimelt omandatud teadmiste ja oskuste tarwitamise mõistmine, nende üle walitsemine. Kuid seda kool ei suuda pakkuda. Kooli teadmised jääwad *sõnalisteks, mõttelisteks*, ega ei tungi õpilase luusse ega lihasse. Oeldakse, et see endises koolis oli nii, kuid töökoolis on ta teisiti.

Tõsi, endine kool läheb töökoolist just selle poolest lahku, et töökoolis nõnda nimetatud *tööprintsüü* läbi wiidakse ja püütakse sõnalisõpewiisist tegelikkuse poole wõimalikult põhjalikult loobuda. Selles asjus mindi minewal aastal Moskwas põhjus-

mõttelistes arwamistes lahku. Moskwa töökooli põhjasmõtete väljatöötajad waatasid igasuguse tulusa töö peale kui sisulise kooli tarwiduse peale, Peterburi omad aga nägid tulusas töös ainult *metoodi*, mille abil teadmisi omandatakse. Ehk küll komisjoni mõlemad woolud kompromislikult kokku leppisid, jäi tegelik wõit Peterburi esitajate kätte, mida tunnistab töökooli mõtte teostamine mõõdaläinud aastal, kus töö peale ainult kui teadmiste omandamise õpewiisi peale waadati. Mis on selle tagajärg? Ainult see, muidugi sel juhtumisel kui me *tõeste* töömetoodi tarwitame, mida aga minewal aastal igasuguste wõimaluste puudusel ei tehtud, et teadmised põhjalikumalt ja kauemaks ajaks laste poolt omandatakse, kuid töökäik, tema ariduslik tegewus, ühiskondlik tähtsus ja tarwidus jääwad kõrwalküsimuseks. Peale selle pole töömetoodi tarwitamisel mingisugust garantiid selle kohta, et kooliõpetaja tegelikult mitte wana sõnalist metoodi ei tarwitaks, sest töömetoodist on nii kerge näitliku, illustreeriwa ja lõpuks ka kriidi metoodi peale üle minna, mis meie kooli wanadesse roobastesse juhib. Ja meie kooliõpetajad armastawad ju nii palju kõneleda, seletada, lastele pilta ja asju näidata.

* * *

Töörähwa riik, mis pikkamööda kommunistmuse ühiskondlikule riigikorradele üle läheb, on eelmise ajajärgu, see on kapitalistilise ja imperialistilise riigi majanduselu järelus, mis pärast ta ka seda majanduslikku korda jätkab, kuni uus kord saadusiwalmistawate jõudude ja tööriistade arenemisega ja uue tarbesaaduste jagamise wiisiga loodakse. Meie oleme otsekohesed tööriistade, nende wõimsate masinate pärijad, kes wägewa looduse inimessoo sõnakuuleliseks waraaidaks tegid. Meie ei ütle neist lahti, waid me tarwitame neid isegi weel suuremal määdul, uusi tööriistu luues, wanu täiendades ja nende tarwitamisringi kõigi tööalade peale laiendades.

Tööriistade tarwitamise oskust, wäledust omandatakse käesolewal ajal täiskaswanuna, kuid selleks pole misgisugust põhjust, et noorsugu nende tarwitamisest kõrwaldatakse.

Meie teame, et igal tööstuse ajajärgul tarwitatakse noortsugu töökodades, iseäranis siis kui kapitalistid odawat tööjõudu ahnitsewad. Ja ometigi töötawad lapsed ja töötawad nii, et kapitalistide lisatasu märksalt kaswab. Kui meile öeldakse, et meie ülesanne on säherduse eksploa-

teerimise wastu wõidelda, siis me wastame, et me ülesanne on nii laste kui täiskaswanute tööjõu kuritahtlase tarwitamise wastu wõidelda, kuid kõrwaldada lapsi suurtööstuse tingimistest kui tähtsamast aridusasutusest, milles tuhanded ja miljonid töölised *oma* ariduse saanud, kus kommunistmuse õpetus idanenud ja kuni ilma wabastawa õpetuseni arenenud, on patt nii ühiskonna kui lapse enese uwide wastu. Meil on waja nooresoole, niisama ka täiskaswanuile paremad, terwise ja waimlise arenemise kohased suurtööstuslised tingimised soetada, kus *suurtööstus* tuleb kui *ariduse ja kaswatuse tegurit* tarwitada.

Kui meie uuele ühiskondlikule korradele tahame elujõulisi ja klassiteadwaid proletariasi nooresoo seast kaswatada, siis on selleks ainus abinõu lapsi teatud aastast peale *tööstusasutustesse tööle panna*. Kuid seal ei anna me, nagu mitmed arwawad, nooresoole muud midagi kui töötamisriistade tarwitamise oskust, meie ei paku temale „aridust“.

Kui ariduse all mitte igasuguseid keelilisi ja ajaloolisi teadmisi mõelda, siis annab oskus tööriistu tarwitada jätkawalt aridust, see tähendab, õpetab inimest loogiliselt, järjekindlalt, asjalikult mõtlema, pealegi annab ta üpris palju aineid looduse teaduse ja matemaatika wallast, millega tehnika läbi imbunud, mille kehastus ta on. Igasugused teated füüsika, keemia ja elawa looduse nähtuste alalt sattuwad toore ainete ümbertöötamisel matemaatikalisesse tegewusringi, mis ainete wormi ja ümbertöötamise protsessi arwuliselt kindlaks määrab. Töö suurtes mõisates juhib lapse elawa looduse, pinna ja mulla iseäralduste tundmaõppimisele, õhu, gaaside ja ilma omaduste tutwustamisele ja päikese tegewuse mõistmisele, niisama tutwustab teda loomadega, nende eluwiisidega ja tuluga, mis nad inimessoole toowad.

Suurtööstuslistes asutustes aridust saades, ei sattu laps wale ja kunstlistesse elu tingimistesse, waid loomulikku saadusiwalmistawa ühiskonna oludesse, mis oma positiiwseid küljesi ei jäta awaldamast.

Aridus seisab kodanlise kaswatusteaduse järele kolmest põhiosast ehk elemendist koos: *tehnilisest mõtete awaldamisest* (lugemine, kirjutamine ja arwudega arwamine), *suuremast ehk wähemast teadmiste kogust ühiskonna ning looduse elu nähtuste awalduste üle ja lõpuks loogilisest mõtlemisekäigust*. Neile kolmele elemendile seab *kommunistlik aridus* neljandama juure,

mis otsustawat osa etendab: *oskus saadusi valmistawaid tööriistu tarwitada*. Wiimane element pidi arusaadawatel põhjustel endisest aridussüsteemist wälja langema: tööriistu tarwitasid ainult proletaarlased, kelle seisukohalt ühtgi ariduseküsimust kodanlised teadlased ei arutanud. Kapitalistide tarwiduste rahuldamiseks asutatud kutsekoolid ei peetud ariduse asutuseks, nad olid mingisuguse käsitöö oskuse koolid ja kuulusid suuremalt jaolt niisuguste asutuste alla, millel „aridusministeeriumiga“ midagi ühist polnud. Tõõrahwa riigikord seab aga tööriistade tundmise kui ühiskondlised tarwiliku ariduse tingimise üles.

Esimese elemendi kätte arjutamiseks ongi koolide algklassid pühendatud. Kaswatasteadlased on aja jooksul rikkalikult metooda üles otsinud, et lugemist, kirjutamist ja arwamist lihtsal ja kiirendatud wiisil lapsele edasi anda. Tema äraõppimine on niiwõrd lihtne, muidugi kui meie ei tarwite igasuguste metoodidega teda keeruliseks teha, et seda peale kooli ka mujal wõib igale waimliselt terwele lapsele kätte õpetada.

Lapsed wõiwad seda omandada kui mitte kodus siis seltskondlikes asutustes, nimetame neid *lastemajadeks*, sellekohaste instruktorite juhatusel.

Lastemaja on asutus, kus lapsed 0 aastast peale kuni 11—13 a. wanaduseni, sugulise walmimisajani, wiibiwad ja neid ülesandeid täidawad, mis looduse ja lastemaja ühiskonna nõudmised ette kirjutawad. Nii kaua kui laps täiskaswanu füüsilist oolitsemist tarwitab, on ta kaswatajate walwe ja oole all, kuid isetegewuse ilmumisega wabaneb ta aega mööda oolitsete otsekohe tegevuspiirkonnast wabale tegevusele, kus juures oolitsejad teatud elawuse ja mitmekesiduse awaldamiseks arukordadel mõõdukalt, tagasioidlikult algatust juhiwad. Lastemaja on ühiselumaja, kus need lapsed elawad, kes seda soowiwad, teised on aga 5—6 aastaselt, kus laps teatud kehalise ja waimlise küpsuseni jõudnud, kohustatud lastemaja liikmeks olema ja seal teatud aeg wiibima ja töötama. Töö seisab wanaduse ja kehaliste omaduste ning waimliste suudetega kokkukõlas. Siin on kõige pealt majakorrasoidmine, enese eest oolitsemine, riietesse panemine, toidu jaotamine ja laiali kandmine, lihtsate majapidamiseks tarwisminewate riistadega ümberkäimine, nende parandamine, korrasoidmine, siis laulmine, lugemine, kirjutamine, joonistamine, arwamine, igasugused mängud, deklameerimine, näitlemine, raamatukogu tar-

witamine enese arimiseks. Tihtilugu peetakse lastele wäljaspoolt ilmunud lektorite poolt populaarseid teaduslikka ettelugemisi, mida ka oma instruktorid tarbekordadel toimetawad. Kui wõimalik asuwad wanemad lapsed kas wabrikusse wõi mõisa wõi mõnesse muusse asutusse tööle, ühenduses olles oma lastemajaga.

Lastemaja töö läheb kooli omast sellepoolsest lahku, et siin esiteks pole sunduslikku üheoobulist ehk masselist õpetuswiise tarwitusel, töö areneb siin kas indiwiduaalselt ehk wäikeste gruppide kaupa, mis *wabatahtlikult* laste soowil kokku astuwad. Teiseks pole siin pikkaldast ja kindlaks määratud tunni tööd, waid õpitakse ja õpitakse ühte soodu nii kaua kui lastel on asja wastu uwi ja nad tööd maitsedes teewad, sest uwi ja maitse on lapse waimu ja keha tegewuse erksuse ja wastuwõtlikkuse mõõt.

Lastemajast wälja tulles omandab laps tehnilise lugemise, kirjutamise ja arwamise oskuse, niisama ka arusaamise majapidamise ja lihtsamate käsitööde kohta, mida ta 11—13 a. wanaduses tööstuse ette wõtetes astudes põhjalikult täiendab. Peale selle on tal igasugusi teadmisi ühe wõi teise looduse ja ühiskonna elunähtuste kohta, mis ta ettelugemistel ja mujal omandab, kuid sellel on tol ajal wäikene ariduslik wäärtus.

Kaks teist ariduse elementi, nimelt teadmiste kogumist ja loogikalist mõtlemist omandab laps tööstuse ette wõtetes (wabrikus, tehases, riiklises korraldawas asutuses, mõisas, talus) selle kohaste instruktorite juhatusel.

Abstraktse mõtlemise süwendamiseks, niisama ka teadmiste ulgastamiseks, ühiskonna ja looduse nähtuste teaduslikuks selgitamiseks, esteetilise suute arendamiseks ja keha kultiveerimiseks on aga nooresoo liige peale lastemajast wäljatulemist *nooresoo klubi liige*, kus noored inimesed kõigis neis asjus waba tegewust awaldawad, mis nende terwise ja jõu kohane on. Siin arutatakse küsimusi, mis wabrikus wõi töökogas päewa jooksul ette tulid ja aja ning kohaste tingimiste puudusel selgitamata jäid, siin kantakse kas õpetajate, ühiskonna tegelaste wõi laste eneste poolt referaata tegewa elu ehk teadusliku küsimuse kohta ette, siin korraldatakse süsteematlikka populaarseid, kuid ka soowijatele puhasteaduslikka ettelugemisi nende ainetega, mis kuulajates uuitust äratawad. Siin leiab sport, laul, muusika, igasugune kunst, näitemäng aset.

Neljanda, kommunistliku ajajärgu ariduse element leiab teostamist suurtööstuse õhkonnas tööriistade tarwitamisel, tema asupaik on töökojas, kus kõige uuema tehnika alusel paremaid tööstusriistu tarwitatakse. Siin sattub õpilane uude ümbrusesse, kus looduse jõud töölise osawal juhatusel lõpmata tarbeaineid looduse waradest tuletab. Siin ei kõnele enam keel, siin pole enam tähtis lugemist ja kirjutamist tunda, siin kõnelewad igasugused masinad, mis õrna ja teaduslikku oolitemist nõuawad.

Minewa aasta juunikuul esines Wene proletkulda tegelane s. Ignatjew Peterburi kultuurariduslikkude asutuste kongressil projektiga, kus tema ettepaneku tegi kooli tehasega ja taluga ühendada. See oli enne töökooli praktikat, mille peale kõikide lootused tol ajal koondusid, mispuhul ettepanek külma wastuwõtmit leidis. Ehk küll töökoolil on kõigest üheaastane praktika rasketel tingimistel selja taga, kuid selle lühikese aja jooksul ilmutas ta nii palju sisulisi puudusi, mille kõrwaldamise peale ei tule käesolewal ajal mõelda: pole abinõusid nende tagandamiseks, selleks on waja ühiskonda ja ümbrust teiseks luua. Nüüd aga, kus mitmete lootused purunenud, tuleb s. Ignatjewi projekti juure tagasi pöörata ja uusi teesi kooli asemele ariduse laialilaotamiseks otsida. Kui me küsimise nii üles seame: mis kooli asemele panna, et teda mitte uueste asjata reformeerida, siis asume me loomulikult *wäliskooliari-*

duse juure, missuguse wastuseni oligi waja selle kirjatöö autoril jõuda.

Ainult siis kui meie ariduse küsimuse seame wäliskooli seisukohale, wõime meie waba ariduse laialilaotamise süsteemide juure üle minna, siis ei kõida meid enam üksigi wana kooli oosihidest ehk traditsioonidest, sest see wald on weel uus, tema eaks on rohkem proletaarlised kui kodanlised asutused nii wäljamaal kui Wenemaal töötanud. Ja proletariaadi nõuetele wastab palju laiemas ulatuses wäliskooli ariduse omandamise wiisi, mille kallal ta juba kauemat aega on töötanud ja mille edukaks arendamiseks ta oma praktikast kogemusi leiab. Wenemaa nõukogude walitsus on wiimasel ajal aratundmisele jõudnud, et ariduse küsimus mitte koolis ei otsustata ära, waid wäljaspool kooli, milleks tunnistab poole kuu pikkuse wäliskooli ariduse kongressi töö, mis käesolewal aastal maikuul Moskwas korraldati ja wiljaka tööna lõppes. See kongress määras uued sihid ariduse mõiste ja laialilaotamise wiiside kohta kindlaks, mille teostamiseks sellekohaste instruktorite ettewalmistusele Moskwas asuti.

Julgelt peale akates rabeleme me end kooli reformeerimise nõiaringist lahti ja asume uue proletaarlise ariduse süsteemi loomisele.

Kuid see on lähemas tulewikus paljas unistus . . .

21. VII. 19

Ar. Wallner.

Kommunistlikud üliõpilaste organisatsioonid.*)

A. Kutti.

„ . . . Õpilastele jäetagu täieline wabadus igasuguste alaliste ja ajutiiste ühenduste loomiseks.“ Nõnda kirjutab riitiline aridusekomisioon oma seletuskirjas ainfa töökooli põhiprintsiipide üle (w. „E. R.“ 1918, lht. 216). Selle põhjusemõtte tähtsus on iseäranis suur üliõpilaste kohta, kellede keskel organiseerimise tung suur oli isegi wana kooli süsteemi juures, kus organiseerimisetöö kõigiti takistatud oli ja suurelt ofalt illegaalsel teel läbi wiidi. Pole misgit põhjust arvata, et nimetatud tung uues koolis wähem mõiks olla, waid mõib kindlaste oodata, et ta tugewam saab olema kui ta enne oli. Praegu, kus meie weel murrangu aega üle elame,

kui elutingimiste raskuse tõttu ainult wähesel arwul üliõpilastel wõimalus on koolides töötada, pole loomulikult suuremat organiseerimise katset märgata, kuid ametlikud orgaanid on siiski loodud, näit. wanemate kogud jm., ja need töötawad järjekindlalt. Selolew õpeaasta lähel arwatawaste weel mõbda, enne kui õpefeektohtades elutingimised paranewad ja wähest siis tuleb aeg, kus kõrgemate koolide ruumides endist tihedat üliõpilaste liikumist mõib näha. Siis algab ka üliõpilaste organiseerimise alal uus ajajätk, uus nimelt selles mõttes, et organisatsioonide rajamine ei sünni enam endisel kodanlikel alusel, waid uuel, kommunistlikel. Riisuguste ühenduste ehituses, nagu teadusliked ringid, koorid, orfeestrid — ei ole misgi olulift muudatust tulemas, kuid põhjalikult muutub üliõpilaste feltside ja nimelt rahvusliste feltside kuju.

*) Toimetus pole kõigi wäidetega selles kirjatöös nõus. Ta loodab, et E. R. Ülikooli noored õpilased puudutatud küsimuste kohta omakord mõtteid wähetawad.

Siin kohal umitavad meid selles mõttes peaaegu alikult rahvuslised üliõpilaste organisatsioonid ja sellepärast on meil vaja kõige enne selgusele jõuda selle üle, kas on kommunistlike seisukohalt waadates rahvuslised üliõpilaste organisatsioonid üleüldise tarbetohased ja misjulgustel alustel peaks nad töötama, kui nende olemise kohta jaa-tawale otsusele jõuame.

Üks kommunistlike partei tähtsamatest päewa-küsimustest praegusel ajajärgul on kommunistlike aate laialilaoatamine termel maakeral. Mitme-saja keele peal peab kuulutama seda töde, et rahwaste meeskibid kikklemised, tööraha kurna-mine ja lehwade ning kerjuste wiltsufed ja näljapinnad ainult siis wõiwad lõppeda, kui eraomanbus walmistusasutuste peale ja raha ära kaowad; kui töörahas igalpool wõimufandjaks saab ja kommunistlus maksma attab. Kuidas saab olema lugu rahwaste saatusega ajaloo-s, selle kohta ei wõi midagi kindlat weel ütelda, kuid kindel on, et rahwused mis praegu olemas, weel mitmed ja mitmed põlmed saamad teitma ja üleüldine kommunistlus wõit tuleb sel teel, kui kõigi rahwaste keskel tema eest wõideldakse. Sihi-kindel waimline kultuur on selles wõitluses kõige tugewam sõjariist ja sellepärast on tarwilik arendada internatsionaalse kultuura kormal rahvus-likku kultuurat, ükfitute rahwaste keelt, kunsti ja teadust, kõike seda, mille abil wõib mõjuda rahwa waimuomaduste peale. Kui seda tööd tehtakse üliõpilaste organisatsioonides kommunistlike sihis, siis oleks need organisatsioonid kommunistlike partei seisukohalt kõigiti soomitawad ja rahvusliste üliõpilaste ühenduste olemasolemine õigustatud.

Katsume lähemalt ära määrata, mis meie mõistame eelnimetatud rahvusliste ülesannete teostamise all kommunistlike sihis. Kodanlike ilmawaate järele kalduwad siwilisatjiooni edene-misega ükfitud rahwad differentseerimise poole, niisama nagu iga rahwuse ükfitud indiwidid. (Gustave le Bon):

Kodanlike kultuura juures on see ka wististe nii, sest nagu see indiwidide differentseerimise juures selgelt filma paistab, on wabrikutööline sunnitud täitma aastate jookjul mõnda õige lihtsat tegeuist, näit. metalli - sisse aukusid puurima jms, kuna selle wastu inseneri töö palju mitmetesifem on. Selle tagajärjel areneb, wähe-malt töö juures, esimene waimliselt palju wähem kui teine; mõlemil arenewad wälja oopis ihe-jugufed wõimed, kalduwused ja maitsed.

Proletaarlike kultuura põhjusmõitend takistawad mitmel wiisil sarnast differentseerimist ja sellega kokkufõlas on sotsialistide arwamine, et rahwad ja indiwidid kalduwad integreerimise poole, loondumise sihis ühesjulguseks siwilisatjõitunud mas-siks. — Keelt, kunsti ja teadust iga rahwuse keskel on wõimalik arendada ühes eht teises sihis. Wõib püüda igaühe kasitamisel neist kol-

mest, et nad oleks esimises järjekorras omapä-rafed: et iga uuel ajal, mis rahwuse tegeuus-walda tekib, oleks nimetus tingimata oma keele tüwest; et kunst wäljendaks rahvuslikka andmeid ja oleks sihilik, nimelt isamaa armastuse kaswa-tamise mõttes; et teaduslike tööde ilmumiste ja leiduste juures oleks piinlikult üles tähendatud leidja rahwus ja igaal ükfitul juhtumisel temale mitmel wiisil rahvuslist kiituslaulu lauldud. — Wõib aga asja peale muidugi ka teifiti waadata. Nimelt paratamata nähtus, et keeled üksteisest lahtu lähewad, wõib pidada kahjulikuks, millega peab leppima, kuid mida ei tarwitse milgi tin-gimisel kultuureida, wõõrsilt teatawa nimetusega sisse toodud asju ümber ristides. Kunst peaks, kui ta sihilik tahab olla, tungi tööraha üleilm-liche ühinemise poole ja armastust selle aate wastu äratama, kuid milgi tingimisel armastust kähisaiaga piiratud isamaa wastu. Teaduse ükfituid andmeid wõiks waadelda kui üleüldist inimese waimuwaru, ilma et filmapaistwaid töid sihilikult rahwustega seotaks. Waimane waatlemisewõit on kommunistlik ja nimelt temä peaks saama omaks uutele rahvuslistele üliõpi-laste organisatsioonidele. — Indiwidide different-seerimise küsimusest ei saa ka waitides mööda minna. Ennematel aegadel oli suuremas osas Eesti üliõpilaste organisatsioonides sihi-kindel püüdmise kõrgemat Eesti aristokraatiat luua. Eesti kodanlike ringkonnad püüdsid kõigest wäest aristokraatideks saada ja teatud üliõpilaste rüh-mad oma organisatsioonides nägid wäljaarene-mises aristokraatideks oma ideaali. Uutest Eesti üliõpilaste organisatsioonidest peab sarnane sõge püüdmise kategooriliselt ära jääma. Ühise töö-rahwamaasse liikmeteks peawad nad püüdma üliõpilasi kaswatada ja kibi loomise põhjusmõite peab neis põlguses olema.

Uut looma minnes, pole kunagi ülearene wana juures natukene peatada, et näha, mis-jugused puudused sellel olid ja neid mitte enam korrata, ja et waadata, kas seal ka üid külgesid ei olnud, mida wõiks uude ehitusesse wõtta.

Endiseid Eesti üliõpilaste organisatsioonid wõiks seada loomulikku ritta nende iseloomu ja püüete järele, nii et ühe juurest teise juure edasi minnes selles rias suuri üppeid ei tuleks teha, kuid ria äärmised elemendid läheks lahtu üks-teisest wäga terawalt, nagu see loomulikkudes ribadef ikka on. Rida wõiks alata mõne parem-poolse korporatsiooniga ja lõpetada mõne pahem-poolse üliõpilaste seltiga. Esimese liikmeteks olid arilikult mõisawalitsejate, suurtaunikkude ja rikkamate kodanlaste pojad, kuna teisise keh-wemad üliõpilased kuulusid, kes suure wõitlemi-sega olid ülikoolidesse pääsenud ja seal õppides alati ainelist puudust kannatasid.

Korporatsioonid ülesanne oli — kaswatada oma

Teise liigi organisatsioonidel, vabadel üliõpilaste seltsidel, oli palju rikkalikum sisu, nende sihid ja ülesanded vastavad suuremalt osalt praeguse aja nõuetele ja uutesse üliõpilaste ühendustesse võib neilt mõndagi viia. Uued põhjused ühiskonna elus määravad ära ka uute üliõpilaste organisatsioonide sihid, mida kindla kava järel teostama peab.

Endistel aegadel oli paljudes üliõpilaste ringkondades arvamine, et üliõpilased on parem, kõrgem seltskonna kiht; nad peavad endid üliõpilaste organisatsioonides rafineerima, et pärast kooli lõpetamist aristokraatia ridadesse astuda. See arvamine tingis üliõpilaskonna eranemist töörahwast: peeti silmas seadust, et kui ärasegada kaks ollust, teine teistsuguse väärtusega, siis saadakse segu, mille väärtus on madalam kui kõrgemal ollusel oli. Mõnda võisid endid töörahwast suurem osa üliõpilasi eemale, ja organisatsioonid, vähemalt, toetasid seda sihilikku eraldamist. Uued üliõpilaste organisatsioonid peavad kasvatama teistsugust waimu. Üliõpilased on tõesti parem ollus rahwa ridades, seda tunnustame ka meie. Tublimad, anderkamad rahwa lapsed tungivad kooli redeli kõrgemale astmele ja peavad awalbama seal õppides palju oolt ja waewa. Kuid sellest ei saa meie kuidagi järeldada, nagu oleks waja luua sellest ollusest üks kõrgem kiht, kellele tuleks anda terve rida eesõigusi ja kes, nagu mõnesugused preestrid, peaks olema lahutatud töörahwast. Segatisseadust innates peame meie tähtsamaks seda, et segu väärtus alati kõrgem on kui madalam alainel oli. Selle eluline tähtsus oleks järgmiselt mõistetaw: töörahwa ulkadega läbi käies annab üliõpilaskond võimalust töörahwale kaudsel teel omandada neid waimlisi väärtusi, mida ta ise kõrgemas koolis on omandanud. Tema mõlemise wiis, tema keele omadused, tema waimu aridus tulewad ilmsiks jutujamises ja töörahwas võib omandada palju ead. Sellepärast peab olema uute üliõpilaste organisatsioonide siht — ühendust luua ja pidada üliõpilaskonna ja töörahwa wahel. Neis organisatsioonides peab ette walmistama, et üliõpilased ostaks töörahwa ulkadesse wiia mitte üksi seda mis neile kool oseteel annab, waid kõike seda mis nad omandanud mitmel wiisil — teadust, kunsti mõistmist, kultuurilikkust. Uued üliõpilaste organisatsioonid peavad töötama põhjusemõttel, mis tunnustab, et üks taim teistest kõrgemale võrjudes ei pea mitte teiste eest päikest warjama, waid ta peab ühes teistega maapinda oidma kuwatama tuule ja põletama päikese eest ja umbrohtu äratama, selles sihis oma peale wõttes suuremaid kohustusi oma jõu kohaselt.

Uued üliõpilaste organisatsioonid peavad olema koolideks, milles üliõpilased endid wäha arendawad kommunistilisele kultuura tegemusele. Kõrgemate koo-

lidelõpetajad peawad olema eluküpsed inimesed; neil peab olema arenenud töörahwa poliitiline ilma- waade, nad peawad ostama kõnefid pidada, wailustes oma seisukohta kaitsta ja kiirelt innata mitmesuguseid wäiteid, mis teiste poolt ette tuuakse.

Üliõpilaste organisatsioonid ei wastaks oma ülesannetele täiel määral, kui neis ei oleks täieliku wemmalikkust org-ni liikmete wahel. Sellest seisukohast oleks parem, kui ühendused wähe- ma liikmete arwuga oleks piiratud. Üliõpilased kes ühes ja samas organisatsioonis on, peaks üksteise elu-olu lähedalt tundma õppima. Wäiklikkus üksteise wastu liikmete keskel peaks olema üliõpilaste org-de kõlblusets. Misjulgusel määral üks eht teine org-ni liige teiste wastu awalik on, see on muidugi tema enda asi, kuid salajate intriigade ajamine peaks olema org-des wäär- nähtusena innatud.

Lähedal waimlisel ühendusel omawahel on üliõpilaste elus määratu suur tähtsus. Üksteise lähem tundmine oiaks noori inimesi mitmesuguste wääratuste eest, sest kui teatakse, et ühiskond, millesse kuulduffe, teatud teguwüsi peale eita- walt waatab, siis tuntakse rahutust wõõriti tegu- wiisi pärast seda terawamalt, mida lähemal ühiskonna liikmetele teistakse. Selle tagajärjel oitaks end wõõriti sammude eest. Organisatsioonides, kus on olemas kindel fide liikmete wahel, pole pinda ääbuwatele kõlblusmõistetetele. Need mõisted kujunewad org-nis warsti kindlaks ja saamad kõigile liikmetele tuntawaks ja omaks.

Kõrgel oides üliõpilasi kõlbliselt, on lähedafel waimlisel fidel org-ni liikmete wahel weel teine ea mõju. Tema awitab neid kõrgemalt üle saada mitmesugustest kriisistest, mis õpetöös wõiwad tekkida. Kui wäsimuse või mõne waim- lise wapustuse mõjul õpetöö mõnel org-ni liikmel ei taha edeneda, siis wõiks ead seltsimehed palju aidata, puhkust ja ergutust soetades üksteist jäänud üliõpilasele.

Need kolm ülesannet: 1) fidet pidada üliõpilaskonna ja töörahwa wahel, 2) ette walmis- tada üliõpilasi kommunistilisele kultuura tööle ja 3) omawaheliselt üksteist waimliselt toetada õpetöös ja igapäewases elus, oleks uute üliõpilaste organi- satsioonide tingimata ja wast ifegi ainutesed ülesanded. Nende teostamine nõuab kindlat kodusorda organisatsioonides, asjakohasid metoo- disid ja ainelist kindlustust.

Igal üliõpilaste organisatsioonil peaks olema tarwitada ühiselumaja, kus oleks ka tarwilikud ruumid koosolekute pidamiseks, lugemisetauks jne. Ühiselumaja ülespidamise kulud peaks tulema riigi poolt õpeasutuse kaudu, mille juure teatud organisatsioon kuulub. Niisama peaks ka andma riik org-dele toetust raamatute, ajakirjanduse, mänguriistade jm muretsemiseks ja asjaaja- miseks. Üliõpilased peaks org-ni ülespidamise pärast täitja mureta olema, ainult siis wõiks

See edukalt töötada ja oma ülesandeid täita. Kui teatud koolil üks ehk mitu ühiselumaja on tarvitada antud, siis peaks ta nad tema juure kuuluvate org-de korraldusele andma. Ühes ja samas ühiselumajas võiks ka rohkem kui üks organisatsioon omale korterit leida, ja kui mõne org-ni liikmed teisest õpeasutusest on, siis võivad ka nemad selles ühiselumajas, kus see org-n asub, korterit saada. Ühiselus peaks olema toitlustkorraldus, kus üleüldises katlas kõigile süüa valmistatakse ja teatud tundidel välja jagatakse. Pole misgi tarvidust, org-nide ülesannete seisukohalt, ühiselu kodutorruga üliõpilaste isiklist vabadust kitsendada. Mõnesugune kord peab ühiselus tingimata olema, kuid selle määravad kindlaks üliõpilased kui arilikud maja elanikud.

Gelpool oli nimetatud, et uutes üliõpilaste organisatsioonides peaks olema liikmete arv piiratud. Kui see arv on kindlaks määratud, siis võiks olla ainukene tingimine, mis uute liikmete vastuvõtmist piirab, wabakohtade küsimus, kui kandidaat kõrgemas õpeasutuses töötab. Kui liikme kandidaatiks rohkem oleks kui waba kohte, siis otustaks org-ni eestseisus, kellele kandidaatidest eesõigus anda, filmas pidades nende vastavust, oma waimuomaduste poolest, olemasolevale org-ni liikmete kogule. Ühes ja samas org-is võiks olla üliõpilased mitmest koolist, kuid uute liikmete vastuvõtmisel tuleks anda eesõigus selle kooli õpilastele, mille laudu org-n toetust saab.

Et tööraha mõtteilmaga tuttav olla, peaks org-nide liikmed peale omawaheliste referaatide, mis kommunismuse õpetust ja tööraha ülesandeid käsitlevad, käima miitingutel, kongressidel ja koosolekutel. Üleüldse võiks seal käia üliõpilased oma waba tahtmise järel, kuid teatud korradel peaks ilmuma teatud org-ni liikmed täies kogus sarnastele koosolekutele. Võleks kohane, kui üliõpilased liig palju aega kuulutaks koosolekute peale, liig tihti seal täies, kuid korda 2—3 iga semestri jooksul poleks raske ära käia.

Wanemad org-ni liikmed, umbes 2—3 aasta tvenusjega peaks olema kohustatud korda mõõda üles astuma neil koosolekutel, kus see kõigile lubatud on. Eestseisus määraks kõneleja juba warem ära, et tal oleks aega teema üle järel mõelda, ja kui tarwis siis kord enne ülesastumist oma kõnet seltsimeeste keskel ette kanda. Sga esimehe ülesastumise eel võiks olla sarnane proovikõne sunduslik.

Sgale suuremale koosolekule, kus org-ni liikmed täies kogus osa võtmas olid, järgneks org-ni liikmete omawaheline koosolek, kus korra järel keegi kottumõtte teeks kuulnud mõtete kohta, neid oma seisukohalt armustaks, mille järel ka teised org-ni liikmed oma arvamisi avaldaks. Kongressidele ja tähtsamatele koosolekutele pääsemine peaks olema üliõpilaste org-del kergendatud.

Tööraha klubides, pidudel ja väljasõitudel peaks olema üliõpilased alati ulgas; org-de eestseisused peaks walwama selle eest, et üliõpilased siit end kõrwale ei oiaks.

Peale selle peaks üliõpilaste organisatsioonid aegajalt kõnelejaid saatma tööliste org-deste ja klubidesse. See kohustus käiks teatud org-nis kordamööda kõigi liikmete peal, kuna organisatsioonid omawahel ka korda peaks.

Üliõpilaste org-de koosolekud peaks olema perioodilised ja võiks korduda kuni 2 korda kuus. Neil koosolekutel peaks juhatus olema mitte walitaw, waid korra järel määratav, et iga org-ni liige õpiks koosolekut juhutama.

Kõigilt organisatsiooni liikmetelt peaks sisseastumise puhul nõudma laialisemaid teateid nende isiku kohta, mis ankeedilehe täitmise näol võiks sündida. Meist teadetest peaks olema näha iga liikme perekonna olud, tema arenemine, tunde ja kalduwused. Endistes üliõpilaste seltsides on ka olnud katteid sarnasid teateid koguda, kuid nõrga sideme ja ääbuwa wahetorra tõttu seltsiliikmete wahel ei tahtnud suurem ulk sarnasest ankeedi täitmisest teadagi; mõned pidaswad küsimusi koguni enda aawamiseks. Uues üliõpilaste organisatsioonis ei peaks olema sarnast salalikku wahetorda liikmete wahel.

Peale nimetatud teadete peaks org-ni liikmed iga õpeaasta lõpul eestseisusele aruande tegema oma õpetööst. Meist aruannetest näeks eestseisus, kui edukalt keegi on töötanud ja kui kellegi seltsimehe edasijõudmine puudulik oleks, siis peaks eestseisus tarbekorral teha toetama ehk filmas pidama, mille peale seltsimees oma aja kulutab. Ergutust wirtsale õppimisele on leitud tarwilikts ka siis, kui üliõpilased oma kulul õppisid, siis kandis see käitsa ametlikku laadi miniumide ja kursuste süsteemi näol. Kooli juhatus ei teinud naljalt kellelegi erandit, kuid peab tunnistama, oli mõnedes õpeasutustes küllalt wastutulelik üliõpilastele. Walwus õppimise järele on tingimata tarwilik, kui kool ja õpilaste ülespidamine riigi kulul on. Kõige kohasem on anda see walwus organiseeritud üliõpilaste üle nende enestele ooleks. Organisatsioonis nähtakse kõige paremine, millega üliõpilased tegemist teewad. Wõib juhtuda, et kedagi üliõpilastest mõned küsimused sügawamalt uitawad, nii et ta nende kallal kauemat aega peatama jääb ja teised kursused seni kõrwale jätab. Wõib ette tulla, et keegi üliõpilastest ei saa omale mõnda kursust kõige püüdumise juures kuidagi selgeks. Wõib ka juhtuda, et mõnda üliõpilast uitawad teised küsimused rohkem kui õppimine, nii et ta kõik oma aja nende peale kulutab. Wõib veel palju muid juhtumisi jellel alal olla. Sgaaühe peale nendest tuleb isemoodi waadata, igauks tarmitab isesugust käsitamist ja õpeasutusel oleks wõimata niisugus tes teerulistest küsimustes õigele otfufese jõuda

kuna üliõpilaste organisatsioonidel see sõrdlemisi ferge olets.

Peale ülevalpool kirjeldatud tegemise mõits olla üliõpilaste org-des veel palju muud tegevust, liikmete kogu võime ja uvituse kohaselt, näit.: muusika, ilukirjanduse, keele, kunsti ja spordi alal. Niisugusest tegevusest osavõtmine peaks olema waba igaihe üliõpilase isikliste kalduwuste ja soowi järel. Sunduslikkus ei pea tungima organisatsioonide sifemise elu peensus-tesse, et neid asutusi mitte rõhuvatiks teha. Uued üliõpilaste organisatsioonid peaks olema kõigiti kodused ja armsad oma liikmetele, nii et nad üliõpilasi enda külge sel määral seots, et sunduslik kokuford mingisugust surwet nende waimu peale ei awaldaks, waid kõitide poolt tarwikituna tunduks.

Üleüldiselt innata katsudes kirjeldatud organisaatsioonide waimlist mõju üliõpilaste peale, peame tunnistama, et kõrgem aridus, enesega tuues isikule palju eesõigusi waimlise üleolemise mõttes ulkadeft, äratab soowi isikutes, neid eesõigusi isiklikes urides ära tarwitada. Kodan-

lise korra juures peeti seda nähtust loomulikult, kuid meie seisukohalt peawad kõit need wõidetud eesõigused minema ühiskonna kasuks. Mitte isikute eneste pärast ei kaswata riit omale aritud jõudusid, waid ühiskonna pärast. Edaspidi saab see mõte küll kõigile nii omaseks, et teda seletada mingisugust tarwidust enam ei ole, kuid seni pole see veel nii. Uued üliõpilaste organisatsioonid peaks seda mõtet igatiilgelt oma liikmetele külge kaswatama. Nemad peaksid tegelikus elus näitama kommunistlise korra aid külgesid, peaks olema oma waimu poolest proletaarliised ja, tunda andes töörahwa riigikorra kultuuralisku wäärtust, peaks nad kaswatama üliõpilaste keskel selle riigikorra kindlaid pooleoidjaid.

Kõit need ülesanded on küllalt tähtsad, et uute üliõpilaste organisatsioonide tekkimist tõsijelt soowida mõits, ja meie loodame, et kui olud wõimalust annawad õppiwale noorespole jälle õpeestkohtadesse kokku koguda, siis algab organisceerimise töö üliõpilastonnas, ja meile tekkivad senini kahjuks veel puuduwad kommunistlised üliõpilaste organisatsioonid.

I ülewenemaaline wäliskooliariduse kongress.

Peetud 6.—19. maini 1919. a. Moskwast.

See ei olnud mitte kongress, waid seminar, kus üle 700 saadiku wastastikku teine teisele juhatus ja õpetust andsid tulewase suurepäralise töö teostamises. Ja ta wältuse aeg — 2 nädalat — on nii aruldane kongressi kohta. Aga selle peale waatamata, et kongressi töö pikaldaseks muutus ja Moskwa elutingimised wiletsad olid, ei tahtnud saadikud üks teisest lahkuda, kuid kohustus nõudis neid rasketel waenlase pealetungimise silmapilkutel koh-tadele ilmuma.

Walitsus pani selle kongressi peale suuri lootusi, esines ta ju uute kawadega, mille kohasuse kohta ta ulkade arwamist tahtis teada saada. Sellega on seletada, et kongressil kõik Wenemaa tähtsamad ariduse tegelased wiibisid ja muu seas ka s. Lenin elawalt mitu korda pikkade ja põhjalik-kude kõnedega esines.

Kongressi töös on neli tähtsat küsimust ära otsustatud. Kõige pealt tunnistati wäliskooliariduse laialilaotamine riikliseks üles-andeks, mida riik on kohustatud süstemaat-likult teostama; teiseks otsustati rahwa-maja wäliskooliaridusliste asutuste aluseks seada, mille ümber kõik teised liigid koon-

duwad; kolmandaks kinnitati seda mõtet, et wäliskooliaridus ei tohi mitte iselaadi ariduse awaldus olla, millel mingisugust ühendust pole poliitilismajandusilmaga, waid ta peab otsekoheses mõttes kommunistmuse ehk teadusliku sotsialismuse peale toeta-des jookswat elu käsutama. Neljandaks otsustati Wenemaal kirjaoskamatus wiibi-mata lõpetada.

Riiklise wäliskooliariduse asu-tuste põhisüsteemi loomine.

Selle ettepanekuga esines Rahwaariduse komissariaadi wäliskooliariduse osakond, kes äranagemisele jõudis 1½ aastalise töö järele' et wäliskooliariduse tegewus ei ole lihtsalt teatud teadmiste edasi andmine täiskaswa-nutele, waid teatud terve kultuuraga sise-miselt ühendatud riikline ülesanne, mille teostamist ei tohi milgi tingimisel eraal-gatuse ooleks jätta, kes teda ilma kindla süsteemita suudab ainult pealiskaudselt elusse wiia. Uue wäliskooliaridusliste asutuste aluseks seati järgnewad põhjus-mõtted.

1. Wene töörahwa walitsus kui laialiste töötawate ulkade organ peab tunnistama

üleüldise ja riikliku väliskooliariduse teostamise mõttes oma kohuseks luua riiklise väliskooliariduse asutuste põhisüsteemi.

2. Riiklise väliskooliariduse asutuste põhisüsteem on minimum sellest, mida riik võib ja on kohustatud väliskooliariduse asjus andma. Sellest minimumist väljaarenenute ja temast kõrgemal seisvate igasuguste asutuste ja korralduste loomine jäetakse kui rahvaariduse osakondade nii ka igasuguste kultuuraridusliste organisatsioonide waba loowa algatuse ja elanikkude isetegewuse ooleks.

3. Põhisüsteem peetakse täielikult riigi rahaga ülewal, kuna asutused ja korraldused, mis sellesse süsteemi ei kuulu, võivad walitsuse käest toetust saada, kus juures nemad walitsusasutustega waba wastastikuse kokkuleppe teel ühendusesse astuwad.

4. Põhisüsteemi kokkuseadmine peab kohtade peal 1. jaan. 1919. a. lõppema, kuna tema teostamine antakse kohalikkude linnade, maakondade ja kubermangu rahvaariduse osakondade oolde. Kõrgem kesk-asutus pakub neis asjus ainult üleüldist juhatast.

6. Igas kubermangus on väliskooliariduse asutused kolmeastmelised.

7. Esimene aste on üleüldismaksew ja tema ülesanne on rahuldada väliskooliealiste elanikkude minimum-aridusnõudeid. Selle liigi asutused tulewad igas normaalses kooliraionis elule kutsuda ja nad peawad tingimata rahwamaja laadi kandma, ühes täiealiste kooliga, raamatukogu-lugemistuuga, auditooriumiga ning teemajaga.

8. Teine aste on üleüldiskättesaadawuse alusel määratud kõrgemate aridusnõuete rahuldamiseks. Selle liigi asutused tulewad linnas ja maakohtades, kus ligikaudu 10.000 elanikku ehk pinna järele 3—12 wersta raadiusel elule kutsuda ja neis peab tingimata raiooni rahwamaja sisalduma ühes täiealiste kooliga, raamatukogu-lugemistuuga, auditooriumiga, teemajaga, teatriga ja muuseumiga, niisama ka õpetlik-näitliku põlluga maal ja wastawate töökodadega tööstusraionides.

9. Kolmas aste loodakse teadwate ja põhjalikkude aridusnõuete rahuldamiseks. Selle liigi asutused organiseeritakse igas maakonna ja kubermangu linnas, igas ühes üks. Nemad on ühendawad asutused kõigi madalamal astmel olewate asutuste wahel. Peale eelmiste asutuste kuulduwad neisse töörahwa ülikoolid, studiumid, kunsti muuseumid, teaduslik kinoteater jne, silmas pidades kohalikka tingimisi.

10. Peale ülewal tähendatud aridusasutuste organiseeritakse tööstusringkondades wastawate tarwiduste kohaselt wabriku kultuur-ariduslikud asutused neis wabrikutes, kus mitte vähem kui 50 töolist on.

11. Raamatukogud-lugemistoad seatakse nii kokku, et iga elaniku peale 2 raamatut tuleb, wabrikutes aga 5 raamatut iga töölise kohta.

Linna väliskooliariduse asutuste raamatukogud täidawad ka ariliku linna keskraamatukogu ülesandeid ja on kõigile tarwitada.

12. Täiealiste ja nooresoo koolid organiseeritakse esimesel kahel astmel majapidamise ja kutsetegewuse alusel, silmas pidades kohalikka tarwidusi. Nad on kahe tüüpusega: a) algkoolid, mille ülesanne on üleüldist ja poliitilist kirjaoskamist ning kõike neid tarwilikka algteateid ja oskusi õpetada, mis edaspidises töös on waja; b) kõrgema tüüpuse koolid, mille ülesanne on peale ülewal nimetatud sihtide kättesaamist weel kuulajaid ette walmistada terve sotsialistliku ilmawaate omandamiseks ning üleüldise ariduse laiendamiseks.

Kolmanda astme asutuste juures on talurahwa ja tööliste ülikoolid, mille ülesanne on kuulajaid teadusliku teadmiste-süsteemi mõistmisele juhtida ja neis kindlat sotsialistilist ilmawaadet wälja töötada.

13. Väliskooliariduse wõrgu wäljatöötamisel tuleb arwesse wõtta kõik need ariduse asutused, mis teatud raionis juba teoksil ehk töötamas.

14. Väliskooliariduse korraldajate ja instrktorite ettewalmistamiseks peab Rahvaariduse komissariaadi väliskooliariduse osakond wiibimata sellekohase plaani kokku seadma ja tema teostamisele asuma.

Nagu teada, ongi juba väliskooliariduse osakond selles asjas sammusi astunud ja Moskwas juulikuul väliskooliariduse instiituudi awanud.

Rahwamajad. Põhisüsteemi aluslausetest on näha, et rahwamajade ümber koondatakse tulewikus terve täiskaswanute ariduse töö. Rahwamajade all ei tule ainult seda mõelda, mida me oleme seni arjunud nägema, nimelt teatrit ja kontertsali, waid ka koolimaja, lugemistuba, raamatukogu, muuseumi, klubi. Põhjusemõteline resolutsioon, mis kongressil rahwamajade kohta wastu wõeti, kõlab nii: „rahwamajade tähtsuse ja organiseerimise kohta ettekande ära kuulates, tunnistab kongress, et rahwamajad pole nõukogude Wene maal mitte ainult väliskooliariduse aluspaigad ja kohaliku seltskondlise elu tsent-

rumid, waid ka tähtsamad sotsialistliku kultuura kolded.

Rahwamajad peawad „rahwa majad“ olema, mille põhiülesanne on laiutada waid ulke kultuuralise ülesehituse töösse tömmata kommunistlikul alusel. Ulkade seltskondlise läbikäimise tarwidustele wastates ja eraldise indiwiduaalse koduse majapidamise asemele ühiskondlis-perekondlise kolde loomisele wastu tulles, aitawad rahwamajad üleüldist elamiswiisi kommunistlisele aluse ümber ehitada. Rahwamajad peawad terwe oma sisemise töö proletariaadi ja töötawate talupoegade isetegewuse peale rajama, elanikkude kuluurialikumist kasutama ja ühendades üksikuid kultuura asutusi.»

Kirjaoskamatus e lõpetamine. See on tähtsam ülesanne, mille kallal Wenemaa walitsus praegu pead murrab. Selles ei ole uwitatud ainult ariduse tegelased, waid ka riigielu korraldajad, mis s. Lenini pikas kõnes kongressil ilmsiks tuli ja mis näitab, et Rahwakomissaaride nõukogu pole mitte üks kord seda küsimust arutanud. Sm. Lenini kõnest selgus, et walitsus oli seni saamatu kirjaoskamatus e ärakaotamises, mis sellest oleneda, et see ülesanne pole oma ulatuses, weel Wenemaa korratuma riiklise asjaajamise tõttu küllalt tarwilikul kujul organiseeritud ja ta teadwaid teostajaid ei leia. Sellega on seletada, et kongressil wastuwoetud resolutsioon teatud mõttes sõjakust awalda. Tähtsamad kohad temast on järgmised:

1. Awaldata eraldi dekreet nooresoo ja täiskaswanute kirjaoskamatus e äralõpetamiseks.

2. Toimepanna Ülewenemaaline mobilisatsioon teatud kirjaoskajate elanikkude rühmade kohta wõitlemiseks kirjaoskamatus e wastu.

3. Rahwaariduse osakonnad ühes täidesaatwate komiteedega määrawad mobilisatsiooni aja ja wiisi kindlaks.

4. Sunduslikkus ariduse omandamiseks wiidakse wiibimata elusse nooresoos ja punases wäes.

5. Kirjaoskamatus e lõpetamise plaani wäljatöötamine sünnib kohalikkude organiseeritud elanikkude esitajate osawõtmisel, kes ametiühisuste, wabrikukomiteede, tarwitajate ja tööstuse kommuunade jne poolt walitakse.

6. Kongress tunnistas tarwilikuks õppijaid ühiskondlises kindlustada.

Peale ülewal tähendatud küsimuste käsitati põhjalikumalt täiskaswanute kooli, töörahwa ülikooli, kõrgema talupoegade kooli, töörahwa nooresoo ariduse, ettelugemiste, tööliste klubide, kunsti, teatri, põlluteadmise, tööstus-majanduslise ariduse, proletkulda ja kutseariduse küsimusi ja wõeti sellekohased resolutsioonid wastu.

Rahwusliste wäljaspoolkooli ariduse asutuste kohta wõeti järgmine otsus wastu:

1. Kongress tuletab meele, et nõukogude wõimu poolt on wälja kuulutatud seadus, mille järele igal ühel on õigus aridust emakeeles saada.

2. Mistahes keeles kultuurariduslikud asutused, kui nad nõukogude wabariigi pinnal asuwad, saawad selsamal mõõdul nõukogude walitsuse käest toetust kui Wene keele kultuurariduslikud asutused.

3. Riigiwõim keskpaigas ja kohtadel wõtba keskosakonna ja rahwaariduse osakondade rahwusliste koolide toimekondade kaudu oma peale algatuse korraldada asutusi igal kohaliku rahwa keelel, oolitseb nende asutuste tegelaste ettewalmistamise eest ja warustab neid wastawa kirjandusega ja õpeabinõudega.

4. Kõik töö, ükskõik mis keelel, peab rewolutsioonilise internatsionalismuse waimuga läbi imbama.

Kõike kongressi tööd üleüldiselt kokku wõttes ja seda oogu innates, mis seal awalikuks tuli, peab tunnistama, et Wenemaa asub uude aridusetegewusesse, mille kõrwal laste *kooliaridus* teisele paigale jääb. See ei sünni mitte sellepärast, et walitsus laste ariduse eest ei oolitse, waid et ta peatahelepaneku wäliskooliariduse peale juhib ja terwe aritud jõu kogu selle teenistusesse rakendab. Ja selleks on oma põhjused, mille juured kommunistliku kultuura tekkimises, tema iseloomus ja sisus peituwad. Laste kooliaridus muutub uute ülesannete teostamisel ettewalmistuse asteks, millest edasi minnakse kollektiivse ja kultuura ariduse omandamise ja loomise tööle, mille idud wäliskooliariduse wallas uutel alustel ja tingimistel üles tarkawad.

Ar. W.

Meie puudused.

Waated jookswa kultuuratöö peale.

Aabitsatõeks on saanud ka laiemate ringkondade juures üüdsõna, et praegusel silmapilgul waja kõik jõud kokku wõtta suurte aja ülesannete teostamiseks. Ei leidu wist küll ühtegi „tegelast“, kes neid sõnu pole korranud ehk neid mõtteid awaldanud kas awalikkudes kõnedes ehk läbiraakimiste teel kitsamates ringkondades. Aga kui meie wähegi arupidawalt enda ümber waatame, et selgusele jõuda, kus sünnib siis see teostamine ning milles seisawad need „suured ülesanded“, siis ei leia meie enamaste muud kui tühjust. Tühjust, mille õudsas ääretuses jõuetult ripnewad üksikute „loojate“ poolt üleslõõdud talad ehk walendawad poolelt ehitatud seinad, ilma töö jätkajateta ja edasitegitajeta. Need üksikute isikute poolt loomise sihis ette wõetud katsed peawad siis kujutama „suure töörahwa rewolutsiooni“ loowust. Nad peawad saama aluseks selle tulewiku ehitusele, mida töörahwas üles raiub „iseenda wõimsa käega“. Kuigi need üksikud tegijad mõnikord korda saadawad asju, millest arilistel aegadel oleks öeldud, et nad „ajaloosse“ jääwad, praeguse aja nõudmiste kohta on need kordasaadetud asjad liig wäiksed, liig ebawastawad, et wähegi ligineda „suurte ülesannete teostamisele.“

Mitte ainult ei puudu töö ise, waid puudub ka arusaamine ülesannetest. See „klassiteadwus“, millega ariliselt uhkustatakse, ilmub lähemal järeldatsumisel nii pealiskaudsena ja puudulisena, et teda lihtsalt tuleks nimetada ebateadwuseks. Ning kõigepealt tuleb see ebateadwus awalikuks just loomissuute puudumises. Sel teadwusel puuduwad need tundemärgid, mis iseloomustawad waba sotsialistliku riigi kodanikku: teaduslikkus, s.o. õige arusaamine looduse ja ühiskonna ilmast; ewolutsiooni tung ehk sisemine püüe end lõpmata täiendada; terwelikkus ehk lahutamata kokkuliitumine teiste ingeliste suudetega — tahte ja tundeilmaga, mitte ainult oma enese isiku, waid terve klassilise kollektiwi omaga, mis wõimaldab tema loowat mõju elu peale. Tööpoollest, ka orjal on tihti klassiteadwus. Meie teame, et Eesti orjad seitsmesaja aasta jooksul wäga ästi mõistsid, kes olid nende alalised klassiwaenlased, elu õpetas neile seda „teadwust“ igapäew, tarwi-

tades selleks mitte sümboolilisi, waid wäga „reaalseid“ ja wäga walusaid witsu. Ka orja rinnus pesitses ja kees wahetpidamata tume, leppimata wiha oma weriste kurnajate wastu. Aga tema teadwus oli liiga puudulik. See teadwus ei ulatanud elu mõistmiseks laiemas ulatuses, kui orja kitsas ümbrus; temas ei tule awalikuks midagi kaswu ehk ewolutsiooni mitmesaja aasta jooksul; temas puudub sisemine wägi, mis sulataks kokku suured orjadeulgad ühisele wastuakkamisele; kurnajate äraawitamiseks ja wabaduse wõitmiseks. Kuigi orjadel ajutiselt õnnestab toibuda oma rusuwast, mahasõtkutud olekust ja tõsta mässu, mis mõnikord jõudsaste edeneb, siis ei oska nad iialgi kaugemale waadata, ei oska suuremate ulkadena ühelmeel kokku leppida ehk nüüdses keeles end „organiseerida“, et oma wõitusi kindlustada. Nii oli alati lugu ajalqos. Tuletame meele Spartakuse mässu Roomas, suurt talupoegade sõda Saksamaal, suurt Eesti mässu a. 1343, Pühajärwe ja Mahtra sõdasid, isegi 1905. a. rewolutsiooni. Tagajärjena saab iga niisugune wabastuskatse rõhujate poolt ära uputatud mässajate werelaintesse.

Kui meie tagasi pöörame praeguse Eesti „klassiteadwuse“ juure, siis peame tunnistama, et ta ikkagi veel põeb neidsamu orjaegseid aigusid ning pole lõpuliselt wabaks saanud ühestgi sisemisest taudist. Mis wõime meie ütelda tema teaduslikkusest? Sotsialism ja kommunism on teaduslik õpetus, mis waatamata selle peale, et ta üles lõõdud ainult tähtsamates algjoontes ja kaugeltgi pole wiidud tarwilise täiuseni, ometi nõuab enda omandamiseks waba wõimalust orienteerida mitmesugustes teadusewaldades. Kui me waatame isegi oma lähemate naabrite, wene laste peale, siis näeme juba nende juures õitswal järjel olewat ütlemata uuitawat ja mitmesugust sotsialistlikku kirjandust, mis suurest ideoloogilisest tööst, pealegi loowast tööst tunnistust annab, kõikide wigade peale waatamata.

Isegi kui waadata nende marksistliku ilmawaate puhast teoreetilist külge, tema äratundmise õpetust ehk gnoseoloogiat, mis otsekohe seob marksismi terve praeguseaja teaduse ilmaga, siis juba siin leiame

meie arutu ulga raamatuid, brosshüüresi, ajakirjade artiklid, mis kõik oolsast uuriwast tööst tunnistust annawad. Ortodoksaalse marksismi kõrwal on siin aegamööda pesitsenud terwe kirju perekond wähemaid „marksismi“, nagu empiriomonism, empiriosümbolism, empiriokrititsism, kriitikaline realism, positiwism jne. Kuigi nad kõik pole püsiwa tähtsusega, ometi tunnistawad nad seda määratu suurt kaswu, mida awaldab praeguse aja teadus sotsialistliku ilmawaate peale mõjudes. See kasw ei luba ühtegi ilmawaate wormi ära kiwineda, waid nõuab emalt wahetpidamata täendamist, wäsimata elulist wõitlust.

Kui meie aga asume Wene marksismi poliitilise ja majanduslik-praktilise külje juure, siis näeme uueste sedasama kirjut pilti, mis mitte ei tule awalikuks ainult rõhkearwuliste sisemiste woolude näol, waid niisamati otsib endale ideoloogilisi wormelid ning sünnitab omakord rikkalise kirjanduse iga üksiku küsimuse üle, olgu see imperialism ehk kommunism, ametiühisused ehk poliitilised parteid, tööliste ja talupoegade klassi minewik ehk olewik.

Meie juures mitte ainult ei puudu tööwõimulised loojad nimetud alal, peale üksikute katsete. Meil puudub isegi tutwus, ka pealiskaudne tutwus sellega, mis on ära tehtud teiste, meist kaugele ettejäädunud naabrirahwaste poolt.

Kui puudub teaduslikkus, siis puudub suurema ulga ilmawaates ka sisemine ewolutsioon, mis käiks käsikäes kaswawate elunõudmistega. Raamitud „Kommunistilise manifesti“ ja „Bucharini programmi“ piiridega, mis ükskord enam-wähem teadwalt omandatud, „laieneb“ see ilmawaade edaspidi ainult ajalehtede artiklite ja kuulnud kõnede waral ning ei ulata enamiste selleksgi, et iseseiswat ajalehe artiklit ehk kõnet korda seada.

Ning lõpuks loowuse küsimus, see kõige aledam ja karmim. Siin walitseb wõimatu passiivsus ehk mõnikord koguni negatiivne, salgaw seisukord teiste loomiskatsete wastu. Wene sotsialistlikku rewolutsiooni süüdistatakse paljudes sisemistes puudustes. Kuid igatahes ei wõi teda süüdistada tahte puuduses luua tõsist sotsialistlikku ühiskonda, sotsialistlikku kultuurat. Need katsed on wähe õnnestanud. Aga sellegipärast wõis Lenin esimese rewolutsiooni aastapäewa puhul õigusega öelda, et möödaläinud aasta jooksul Wene kommunistide partei rohkem tööd on ära teinud, kui üksigi teine partei ühegi muu aasta jooksul ajaloos. Tõeste, kui waadata Wene kultuuratöö wälja, siis

peab tunnistama, et siin on külwatud kõige mitmesugusemat seemet tulewiku lõikuseks. Teaduses ja kunstis, ariduses ja kaswatuses — igalpool on astunud otsustawaid loomissamme, mis senini küll wähe annud tagajärgesi, aga mille tagajärjed tingimata tulewad awalikuks aastate, wõib olla ka aastakümnete jooksul. Sest kawatsetawad reformid on nii põhjalised ja sügawad, et nad kauemat aega nõuawad, enne kui suurte töörahwa kihtidesse tungiwad ja püsiwalt sinna juurduwad.

Ma juba ei akka rääkima käesolewa sotsialistliku rewolutsiooni praktikast ühiskondlikus, majanduslikus, rahwuswahelises elus. Igalpool awaldawad Wene seltsimehed suuri püüdeid, asuwad kartmata kõige raskemate ülesannete juure. Kuigi kõik ettewõtted ühewõrra ei õnnesta, ometi peab tunnistama, et ka Wene seltsimeeste wigadest ühtewiisi õpetust wõiwad wõtta ja ei wõta mitte ainult üleelatawa rewolutsiooni sõbrad, waid isegi tema waenlased.

Teisiti kujuneb lugu meil. Kõik meie ettewõtted kannatawad loowate jõudude puuduse all, nagu põdedes weel orjaaegset werewaesust. Ning kui üksikud ettewõtted püüawad kõrgemale tõusta teiste kidurate kultuurtaimede ulgast, et ligemale jõuda tõuswa tulewiku päikesele, siis püütakse neidgi kärpida seni, kui nad ühes teistega kängu jääwad. Tuletame meele sõjakäiku E. T. K. Ülikooli wastu. Kuna meie ülikool, kõikide oma puuduste peale waatamata, awaldab tungi ennast muuta täieliseks kõrgemaks töökooliks, s.o. saadusiwalmistawaks tööstus-kaswatuses asutuseks, mille sarnaseid meie isegi Wenemaal wähe leiame. Selle järel püüti maha teha ajakirja „Klassiwõitlust“. Ja ometi on „Klassiwõitlus“ oma sisu poolest tihti mitmesugusem, kui sellesarnased Wene lehed, näituseks „Пламя“, „Грядущее“, „Пролетарская культура“. Niisamati on tekitanud waenulisi wäljaastumisi Sm Lenini nimeline Eesti Töökool. Sest nimetatud kool tahtis pakkuda midagi omapärast, nimelt õpilaste ja õpetajate waba ühiskonda, kus Eesti töörahwa emigrantide lapsed maast madalast omandaks teadwa sotsialistliku riigi kodaniku arjumused ja töösused ühes tarwiliste teadmistega kõigis teaduswaldades. Muidugi jõudude puuduse pärast oli raske nende ülesannetega igakord õnnestawalt walmis saada. Kuid ometi sai palju ära tehtud kinnitawat tööd, mille järel-dusena koolis akkas wälja kujunema kaunis pere noori teadwaid ja julgeid, waimustatud sotsialistliku ühiskonna pooleoidjaid.

kodanikka, kelle kõrwal, muidugi mõista, ei puudunud veel teataw väikene osa ebatoadwaid, endise ühiskonna poolt ärarikutud anarhistlikkude kalduwustega isikuid. Ning kuna kooli positiivne töö arwustajatel alati jäi kahe silma wahale, siis seda oolsamine pandi koolile arwesse kõike negatiivseid nähtusi tema elus. Ja lõpuarwe kaldus alati selle poole, et kool pole oma nime wäärt ning waja teda kinni panna ühes teiste sarnaste ettewõtetega, ülikooli ja „Klassiwoitlusega“. Teiste Peterburi ega ka Põhja kommuuna Eesti koolide wastu ei lausunud iialgi sõna. Ja ometi kuulasid nende laste õpilased tihti imestusega, Lenini kooli lastega kokku puutudes, et Lenini koolis ei tarwitata mingisugusi nuhtlusi, seal on olemas lastekontroll, seal üüawad lapsed kaswatajaid „seltsilisteks“, wõiwad neile, nagu perekonnasgi, „sina“ ütelda jne. Mäletan, kuidas kord ühe wäljasõidu puhul Lenini kooli kaswatajate „seltsilistamine“ õpilaste poolt äritas pühale wihale nende õpilaste wastu kaasas soitätwad Wene kodanlise „töökooli“ kaswatajaid. Kaswatajate urjutustel akkasid Lenini kooli õpilasi pilkama ka Wene kooli õpilased, keda oli dresseeritud ainult „isanda“, „preiliga“ ehk paremal juhtumisel „Petr Petrowitschiga“ wõi „Weera Nikolajewnaga“. Kui terwe trobrikond Wene kodanlisi tüdrukuid iseäranis suure ägedusega asusid ühe wäikese kümneaastase Leenini kooli õpilase kallale ning küsisid: „Kuidas teil pole äbi oma kaswatajaid nimetada sõnaga „товариш“?, — siis wastas wäike mees: „Aga teie ei nimeta oma õpetajaid mitte nõnda sellepärast, et nad ei ole mitte kaswatajad, waid sandarmid.“ Selle peale ei jäänud täiskaswanud kodanlistel tüdrukutel muud üle, kui sõimusõnu tarwitusele wõtta, mis peale õpilane rahuliselt tähendas, et tema meelest mitte kultuuriline pole samas waimus wastata.

Selle wastutõotamise tõttu, mille alla Lenini kool wiimasel ajal langenud, pole imelik, kui ta nõndasamati wormituks ja näotuks tehtakse nagu teised meie nõndanimetatud „töökoolid“.

Kui meil puuduste nägijaid nii palju, siis tõuseb loomuliselt küsimus: mispärast ei wali need arwustajad endale ise wälja misgi loowa töö wälja ja ei näita otsekohe ära, kuidas seda tööd paremine, eeskujulisemalt teha? Sest tööpõldu on meil sөөdis pikalt ja laialt, waata omale tükk wälja missugusest äärest tahes. Iseäranis tähtis on aga, meie arwates, üks töowäli,

mida senini ka liig wahel aritud, nimelt wäliskooli küsimus, lühemalt tööliste klubide ja rahwamajade küsimus. Wast ainus asutus on meil veel, mis niisama wiltsal järjel, nagu rahwamajad, see on alekuulsaks saanud Proletkult. Aga et Proletkulda ülesanded rahwamajade omadega pea täieste kokku sulawad, siis wõib mõlemat küsimust ka ühiselt puudutada.

Suured on puudused, mis walitsewad meie kirjanduse, meie kooli elus. Kuid mõlema walla peale on siiski rohkesti tähelepanemist pöördud, mõlema ümber on wõimalikult oolega jõudusi koondatud. Kõige wähem on osatud innata ja ajakõrgusele tõsta rahwamajasi ehk nagu meil neid nimetatakse tööliste klubisi ja seltsisi. Ometi ei ole rahwamajade küsimus sugugi wäheha tätsusega, kui teaduse, kaswatajate, kirjanduse küsimused. Sest kuna teaduse, kooli, kirjanduse edendamise juures meie veel peame kauemat aega ootama, millal ükskord tulewad awalikuks tehtud töö tagajärjed, on rahwamajad see üks, mis meid otseteed wiib rewolutsiooni suurema teguri — töörahwa klassi keskele. Siin massede seas wiibides, neid organiseerides, nende waimu loowaid suuteid wallale päästes teaduse ja teadwuse abil, soetame meie otsekohe uut rammu rewolutsiooni kangelase-liikmetesse. Kui meie aga neid töörahwa masseid ei suuda praeguse silmapilgu ülesannetega kaasa kiskuda, siis on kõik meie muud ettewõtted enamaste liiwa peale ehitatud, ilma tähtsuseta ja püsiwuseta.

Peab awalikult ütleva, et rahwamajadega meil asi täieste ebaloomuliselt seisab. Meil on küll nimepidi asumas terwe rida tööliste seltsisi, nii kui linnas, nii ka maal asundustes. Aga tõepoolest on suured töörahwa ulgad nende seltside wastu ammu usalduse kaotanud. Sest peale wäikekodanliste näitemängude ning tantsuõhtute ei ole nad seal pea mingisugust „tegewust“ näinud.

Kahetsusega peame konstaterima fakti, et meil pole ühtegi tööliste seltsi, mis wähegi oma nimele, oma ülesandele wastaks, nimelt tööliste keskel tõsisist organisatsiooni ja aridustööd teeks. Meil pole ühtegi rahwamaja, mis kaudseltgi ligineks praeguse aja rahwamaja tüüpusele, mis oleks warustatud sellekohaste aritud ja kunsti jõududega, koosolekute, ettelugemiste ja teatri ehk kontserti ruumidega, raamatu ja muuseumi kogudega, lugemise ja praktilise teadusliku tööde tubadega, keha arjutamise ja tulusa spordi abinõudega. Mitte ainult ei puudu täieste niisugused

rahwamajad, puuduvad isegi püüded neid muretseda ehk luua. Kes meie nõnda-nimetatud tööliste seltsides wähegi on wiibinud, see teab, missugustes wõimatutes oludes nad kiratsewad. Praegu, kus Piiteris tühjub niipalju suurepäraseid kodanlaste paleesi ja ärraskorterisi awarate ja walgete saalidega, kaunite wäljawaadetega ja sisse-seadetega, asuwad meie tööliste klubid kusgi pimedates, mustunud urgastes, taga-ooiwidel; kitsad ja kopitanud on need ruumid, juba oma wäljanägemisega ajawad nad wäsinud, lahutuse järele janunewale töölisele õudsuse tunde peale. Asjata otsiks see tööline siin plaanikindlalt aridust, wõimalust misgi teadusewolda omandada, niisamati asjata otsib ta siin ka kunsti, mis wähegi suudaks ligineda pealinna kujutawa kunsti asutustele. Tillukeses raamatukapis leiduw raamatute taga-

wara on ammu loetud, uut ei sigine aga sugugi juure. Isegi wärske ajakirjandus ei ole siin kaugelt mitte alati käepärast. Ei ole siis ime, kui üksikud katsed ühte ehk teist tööliste seltsi elustada (näituseks wiimasel ajal Wassili Saare tööliste seltsi) senini nii wähe tagajärgesi on kannud.

Tööliste seltside, rahwamajade organiseerimine, kui tähtsam wäliskooli ariduse abinõu, olgu suuremaks ülesandeks lähemas tulewikus! Selle ülesande ümber ühinegu kõik, kes tõsiselt aga mitte nimepidi töörahwa kultuura tulewikku südames kannawad, nii kui senised arwustajad, nii ka tegijad. Ning siin wabal wõistlusel näidaku nad ära, kummad rohkem suudawad korda saata loowat tööd, rikkamalt awaldada küpsust, organiseerimise annet ja waimustust!

J. J.

Kultuura ja ariduse walitsuse kirjastuseosakond.

Minewal suwel ja sügisel W. K. P. Gesti keskkomitee kirjastusel ilmunud raamatutesed (brošhüüred) laotati peaaegu kohe peale trükitist ilmu mist Wenemaal laiailipillutud asundustes ja parteide organisatsioonides laiali. Räesolewa aasta algul jäi neist kõigest wähe üle tuhanda eksemplaari järele. Gesti maal olles kawatses 1. ja ar. walitsus Tartus kirjastuseosakonna awada, milleks juba kohe peale sõideti osakonna ja trükikoja sisseseadmiseks, kuid olud sundisid selle teostamise kõrwale jätma. Marwa trükikodadest jatkus ädawaemalt selleks, et korralikult „Gesti Riitwäe Teatajat“ wälja anda, millest tuli peagi sõjakäigu alwenemise tõttu loobuda.

Minus kohane pail oli kirjastuseosakonna awamiseks Peterburi, kus ka 1. märtsil peale sellekohaste ettevalmistuste tööle asuti. Tingimised on Peterburis algusest peale kirjastuse töö jaoks rasked olnud: Alaliselt tuleb igasuguste trükikoja puudustega ja paberi saamisega wõidelda, nii üks kui teine on käesolewatel tingimistel paratamatud nähtused. Muidugi mõjuwad need puudused ka kirjastuseosakonna tegevuse peale, kes suudab ainult osa sellest kawast elusse wiia, mis tal ees seisab teostamiseks. Kõigele sellele tuleb weel see juure, et kirjastuseosakonnas toimetused on sunnitud wähesel kaas-tööliskate arwul töötama, pole kustgi tööle wastawaid toimetajaid leida.

Alguses, kui kirjandusline pöud suur oli, polnud wõimalik kawakindla kirjastuse juure üstfi-

asjades asuda. Seati üles ainult laiajoonelised ülesanded — kirjastada jeda, mida libedaste waja. Kõige suurem nõudmine oli sõjawäe kirjanduse järele, mis teadwate sõjawäelaste wäljaarenemiseks oleks kaasa aitanud. Riikama suurt tarwidust tunni kommunistilise ja koolikirjanduse järele. Esimest nõudsid sõjawäeosade kollektiivid ja partei organisatsioonid, teist koolid. Runa töörahwa wõitluse ja kommunistuse õpetuse kohta ajalehed alataja teateid toowad, puudus Gesti töökoolides täielikult töörahwa kaswatusse mõttele wastaw kirjandus. Peale selle awaldati mitmel pool soowi ilukirjandust ilmutada, sest üle aasta Gestiist eemal olles tundsid seltsimehed tarwidust jelle jama kustutamiseks.

Gesti Kommunistilise sõjawäe kirjandus.

Sellel alal püüti kahes sähis kirjastada, esiteks agitatsioonilist, teiseks tehnilist sõjawäe kirjandust wälja anda.

Selles seerias on ilmunud ja kuni 1. augustini trütki antud:

Tarwilikumad sõjaasjanduse üstfikud sõnad ja ütelused Wene ja Gesti keeles. Selle raamatu ülesanne oli kui komanderisi nii ka reamehi tutvustada Wene ja Gesti keeles nende tarwilikkude sõnadega ja ütlustega, mis igal sammul sõjalises tegevuses ja õppusel ette tulewad. Alguses kawatseti Gesti punaseid wägefi Gesti keeles õpetada ja neis asjaajamine Gesti keeles sisse seada, mis

oleks neile kergendust toonud, kes Wene keelt ei oska. Kuid sõja tehnilistel põhjustel tuli sellest lahti ütelda. Ka käesolewal filmapildul on see raamat neile tarvilik, kes Wene sõjaasjanduse sõnu ja üteldusi tahavad täpisealt tunda, mida iga punasewäelane peab ka teadma, kui ta teadwalt püüab talitada.

See raamat ilmus trükiti 28. märtsil 1950 efs., millest osakonna laduses 1. augustil 3173 efs. järel on. Jnd 1 r. 50 f., 28 lf. 8°.

Üppigem sõjaasjandust! Wene sõjamehe kirjandusest tõlgitud, püüab see lendleht punasewäelastele selgeks teha, kui tähtis on sõjamehel sõjaasjandust tunda, et tagajärjekalt töörahwa võitluse kaitsmiseks sõdida ja sõda peagi lõpetada. Lähemalt seda lendlehte uurides, peab tunnistama, et lühiduse ja kokkuvõtlituse peale vaatamata sisaldab ta palju tulustaid mõtteid, mis selgelt ja terawalt avaldatud ja ead agitatsioonilist materjali pakuvad. Ta ilmus 14. märtsil 18170 efs., millest 5437 efs. ladus. 4 lf. 8°. Jnd 15 kop.

I. Mis asjamees on punase sõjamehe soldat. II. Pea meeles, seltsiline punasesõjaväelanel! Nagu eelmise on see lendleht Wene sõjaväekirjandusest võetud ja selgitab punasewäelase ülesandeid ülistatavates sõnades. Sfeeranis kaafastikswalt on teine osa kokku seatud, kus iga sõna nagu põletatakse punasewäelase rinnale. Ilmunud 19. märtsil 21340 efs., millest 8599 ladus. 4 lf. 8°. Jnd 15 kop.

Meie lipp. Tõlgitud Wene sõjaväekirjandusest, seletab meie sõja ja rahvuswahelise proletariaadi ülesandeid, mille sümboliks ja ühendajaks on punane lipp. Ilmus trükiti 21. märtsil 21520 efs., millest 9189 efs. ladus. 4 lf. 8°. Jnd 15 kop.

I. Juhatuskiri punasesõjaväelasele. II. Juhatus sõjariistadega ümbertäimiseks. III. Dia püssi! Tõlgitud Wene sõjaväekirjandusest ja sisaldab näpunäiteid kasarmu sisetamise elutorra ja sõjaväelase kohuse täitmise kohta, annab juhatusi sõjariistade oidmise ja ümbertäimise asjus. Kõige lühidalt, kuid ästi riiklikult kokkuvõetud, ta on tulus käsiraamatute sõjamehele. Ilmus trükiti 24. märtsil 20000 efs., millest 4617 efs. ladus, 8 lf. 8°. Jnd 35 kop.

Kuidas eaks märgilaskjaks saada. Käsiiraamat noorematele instruktoreile, Wischnjakowi järele. Raamatute annab seletusi püssi tarwitamise ja tehaarjutuste kohta, mis sõjameest eaks lastjaks teewad. Siin antakse juhatusi püssi ühikute asjade otstarbe kohta, seletatakse püssi ehituse otstarbekohasust, juhatakse õigelt sihti võtma jne. Raamatute ilmus trükiti juuli lõpul 8000 efs. ja pole veel müügile saadetud. 20 lf. 8°. Jnd 1 r. 50 f.

Üppige kuulipildujaga ümber käima! See raamat on Wene sõjalomise sariaadi mõistlusele kiituseotsuse wääriliseks tunnistatud ja annab juhatusi, kuidas kuulipildujaga lahingus ümber käia. Siin ei leia meie midagi kuulipilduja konstruktsiooni kohta, waid lugeja terve tähelepanek toondatakse sihtimise, lastmise ja mehhanismusega töötamise peale. Trükiti ilmus ta 11. apr. 12995 efs., millest 3592 efs. ladus. 4 lf. 8°. Jnd 15 kop.

Marssimise juhatused. Soome keelest tõlgitud. Soome seltsimehed walmistafid selle raamatutele oma punasewäelaste jaoks. Ta sisaldab mitmesuguseid tarvilikke juhatusi pikema marssimise tehnika kohta, näitab, mis sugustel tingimistel marsija kauem wastu pidada juudab ja millal kergemine ära wõib. Peale selle toodakse terve rida näpunäiteid terwisoiu alalt ette. Agitatsioonilise eessõnaga. Trükiti ilmus 7. juunil 20000 efs., millest ladus järel 2230 efs. 7 lf. 8°. Jnd 35 f.

Püssilaskmise juhatuskiri. Wene keele sõjaväekirjandusest. Sis: algõpetus ja maakauguse äramääramine sihimärgis, lastearjutuse wõtted, sihimärgini maakauguse äramääramise õpetus, lastmise õpetus, lastmise arjutused. Ilmus trükiti juuli lõpul 10000 efs. ja pole veel müügile saadetud. 12 lf. 8°. Jnd 1 r.

Peale ülewalmistetud trükiti ilmunute, on trükiti antud agitatsioonilise sisuga Eesti punane sõjaväelane ja töörahwa kultuur. Tõlkimisel ja trükiwalmistusel on muu seas: Garnisoni teenistuse eeskiri, sisetamise teenistuse eeskiri, sisesõja tegewus, mis on luuramine, ma olen ea kütt, kuulipildujate ülesseadmine (piltidega), lastmine kuulipildujast, kaitsekraawide walmistamine jne. Need tööd on Wene sõjaväekomisariaadi poolt awaldatud ja Eesti sõjaväe asjatundjate s. Korzi ja s. Wisatu poolt tõlkimiseks soowitatud. Peale selle on tõlkimisel mõned Soome komanderidele ja punasewäelastele määratud raamatutele.

Agitatsiooni jaoks määratud raamatud trükiti suuremalt jaolt 20000 efs., osa neist määrati laialilaotamiseks walgete sõjameeste seas, kuna tehnilise sisuga raamatud 8000—10000 efs. ainult oma wägedele trükiti.

Aprillikul ilmus 5000 efs. Sõrsmuse üleskutsu walgetele soldatitele s. Sõrsmuse näopildiga.

Kommunistiline töörahwa kirjandus.

Selles seerias kawatses kirjastuseosakond awaldada töid, mis käsitanad 1) kommunistluse õpetuse teooriat eht materialistlikku dialektikat, 2) majandusteadust, 3) töörahwa riigi küsimusi, 4) kommunistilise partei ülesandeid, tegewust ja

ajalugu, 5) töblisteliitumist ja selle ajalugu, 6) igasuguseid päevaküsimusi tööraha riigi, partei ja töbliste elust.

Seini on ilmunud:

Mary ja Engels. Kommunistlike partei manifest. H. Pöggelmanni tõlkes. Teine trükk. Trükiti ilmus 9595 esemplaaris, millest ladus järel 4039 ekf. 51 lk. 8°. Jnd 2 rbl. 40 f.

Mary ja Engels. Seesama odava väljaandes ilma eesõnadeta. Trükiti ilmunud aprillikuul 10080 ekf., millest ladus 9000 ekf. 32 lk. 8°. Jnd 1 r. 20 f.

Mary ja Engels. Kommunistlikest manifestist I lisa: Kautskhy eesõna. Trükiti ilmus aprillikuul 8075 ekf., köit ladus. 14 lk. 8°. Jnd 60 f.

Mary ja Engels. Kommunistlikest manifestist. II lisa; Mary ja Engelsi eesõnad. Trükiti ilmus 1. mail 9025 ekf., köit ladus. 8 lk. 8°. Jnd 30 f.

H. Pöggelmann. Kommunistline (III) Internationaal. Sisu: eesõnats, ettepanek III Internatsionaali asutamiseks, esimene Zimmerwalbi manifest, teine Zimmerwalbi manifest, Kommunistlike Internatsionaali manifest kõige ilma töörahvale, kas kodanline demokraatia või proletaarline diktatuur (s. Lenin'i põhilaused III Internatsionaali kongressil), Kommunistlike Internatsionaali juhtnõuvid, mitmesugused woolud sotsialistlikes liikumises ja Berni konverents (III Intern. kongressil vastu võetud teesid), rahvusvaheline seisuford ja liiduriikide poliitika (III Intern. kongressil vastu võetud teesid), resolutsioon walge terrori üle, otjus wajaduse kohta naisterahwaid kommunistlikesse parteisfe tömmata.

Raamatul on suur tähtsus nii ajalooliste dokumentide kui ta teoreetiliste ja praktiliste juhataste mõttes. Ilmus trükiti 18. juulil 7000 ekf., neist ladus 5878 ekf. 68 lk. 8°. Jnd 3 r. 50 f.

H. Pöggelmann. Ühtlane elamisraha — üks kommunismuse nurgatüwidest. Futlus Gesti Kommuuna töwäetemplis. See on lühike katse põhjendada ühtlase elamisraha mõtet, mis detsembrikuul G. T. Kommuuna nõutogus elule tärkas.

Raamat ilmus 24. märtsil 15 000 ekf., neist ladus järel 4333 ekf. 14 lk. 8°. Jnd 75 kop.

R. Wafmann. Imperialismus. Sisu: kapitali koondused, pangad, aktsiaüsteem, kapitali „demokratiseerimine“, kriisid, kodanuse-riit, marurahwuslus, proteksionismus, ajumaade- poliitika, rahvusline enefemääramine ja ifeseis- wus, kapitalismuse edenemise tagajärjed ja mit- mesugused wastuolud, imperialismus Wenemaal, militarismus, imperialismus kui majanduslike

edenemise paratamata aste, imperialistlike ühis- tonna klassid ja kihid.

Ilmus trükiti 5. juunil 9810 ekf., neist ladus 3398 ekf. 62 lk. 8°. Jnd 3 rbl.

Klaara Zetkin. Wõitlus wabaduse ja rahueest Wenemaal.

See on uuitaw kirjeldus Sakhamaa sotsiaal- demokraadi poolt Wene enamlaste püüete kohta tööraha riiki luua. Raamatuteses arwustab Zetkin wähemlaste ja Kerenski walitsuse tege- wust. Ilmus 30. mail 10 000 ekf., neist järel 7873 ekf. 7 lk. 8°. Jnd 40 kop.

L. Trotski. Nõutogudewalit- sus ja rahwuswaheline imperia- lismus. Moskwas 21. apr. 1918. a. peet- tud ettelugemine.

Etst küll raamatute minewa aasta kewadel koduõja eel ilmus ja täit rahwuswahelise impe- rialismuse tegewust selle tagajärjel ei wõi pal- jastada, pakub ta wäga palju aineid nõutogu walitsuse tekkimise ja rahwuswaheliste imperia- listide ädatifa kohta. Ladus teel tergendab lugemist.

Raamat ilmus 5. juunil 10 200 ekf., neist ladus 6015 ekf. 24 lk. 8°. Jnd 1 r. 20 f.

G. Sinowjew. Meie partei aja- loost. Peterburis organiseerijate kommunistide koosolekul peetud kõne. See on üks parematest raamatutesest, mis enamluse, wähemluse, kaitse- sõjalaste jt. Wene sots.-demokraatia woolude tekkimise üle on kirjutatud.

Raamat on ladusas keeles ja pilksikult kirju- tatud.

Ilmus juulikuul lõpul trükiti 7 000 ekf. ja pole weel müügile saadetud. 32 lk. 8°. Jnd 4 rbl.

G. Sinowjew. Töblistepüha 1. mai. See raamatute pakub ülemaatliku pildi töbliste- liikumise ühenduses 1. mai pidustamisega. Ilmus trükiti 28. aprillil 10 050 ekf., millest ladus 3 757 ekf., 16 lk. 8°. Jnd 80 kop.

Elagu esimene mai. Kommun. III Inter- nationaali täidesaatwa komitee üleskutse kõige maailma töörahvale 1. mail 1919. a. Kommu- nistlike Internatsionaali täidesaatwa komitee poolt kirjastuseosakonnale saadetud awaldamiseks.

Ilmus trükiti 1-sets mais 9800 ekf., sellest järel ladus 3258 ekf. 12 lk. 8°. Jnd 60 kop.

Peale nimetatud raamatute on selles seerias kuni 1. augustini trükiti antud:

1. Kommunistlike partei programm VIII kongressi otsuste järele.

2. H. Pöggelmann. Wäremärfused kom. partei VIII kongressil kinni- tatud programmi kohta.

3. Jaan Anwelt. Tööraha wõimu- walitsuse kindlustamisest.

4. H. Pöggelmann. Wõned põhi- jooned majanduslike elu korral-

damiseks Eesti töörahwa nõu-
kogude wabariigis.

5. L. Trotski. Dktoobrirewo-
lutsioon.

6. J. Stelrow. Miks me kommuni-
stid oleme.

7. K. Madef. Anarhistid ja nõu-
kogude Wenemaa.

8. J. Stelrow. Karl Marx. Tema
elu ja tegewus.

9. Sinowjew. Lenini elulugu.

10. J. Stern. Ajalooline materia-
lismus.

M. Kunkol. 1871. a. Pariisi Kommuun.

Kodanluse irmuwalitsuse kohta kawatses kirjas-
tuse osakond muuseas juba oma tegewuse algul
S. Kataja uuitawa raamatu kodanluse irmu-
walitsusest Soomes avaldada, kuid kahjuks tõlki-
ja pole ülesandega seni veel walmis saanud.

Kui esialgne tarwidus kommunistlike kirjanduse
järele on rahuldatus, asub kirjastuseosakond teoreet-
tilist marxismust käsitawate tööde kirjastusele, eest-
kätt Engelse töösi avaldades. Riisama asutatse peagi
majandusteaduslike ja tööliste liikumise ajaloo
kirjastamisele. Trükitaja liigloormatuse ja puudu-
liku siseseadmise pärast on seni wõimata olnud
suuremaid töid avaldada, kuid pitapeale jõuab
kirjastuseosakond neist puudustest üle.

KaswatuSteadlik kirjandus.

Selles seerias kawatses kirjastuseosakond kas-
watuSteaduse ja ariduse kohta kirjatöid avaldada.
See ala pole mitte ainult meil jõditi jäetud,
waid ka kodanluse poolt pole kaswatuSte ja ari-
duse kohta EestiS mitte midagi ilmunud, kui
mitte wanu pappide ja tõstrite waimuwaeseid
kirjatöid arwesse wõtta, mis 80-tel aastatel
kirjastati. Uus wool nii kooli kui ka eel- ja
wälistkooli ariduse asjus tõstis kõikide juures
põlewa uwi ariduse wastu, mille rahuldamiseks
uuitatud ka Wene kirjanduses wahje aineid leiab.

Seni on ilmunud jelles seerias:

A. Wallner. Kaswatus ja ari-
dus töörahwa riigi ja majandus-
teaduse seisukohalt. Siis: kaswatuSte
alused, kaswatuSte ülesanded töörahwa riigi seis-
kohalt, kõlbluse kaswatus, ariduse ülesanded,
isiku arimine, esteetiline aridus, sotsiaalselt poli-
tehniline aridus, tööool.

Raamat on sellepõllet tähelepanemisewääriline,
et ka kaswatuSte ja ariduse küsimust ei käsita mitte
ingeteaduse, waid majandusteaduse seisukohalt,
misjagune uurimismetood ka Wene keeles puudub.

Ilmus 6. juunil 3339 eff., millest ladus
509 eff. 184 lk. 8°. Jnd 9 rbl.

Eesti kool nr. 13. Selles ajakirja nrs
on ilmutatud: Eesti keele õpetawa I astme töö-
kooli jaoks, näitlik Wene keele programm, Eesti-
maa geograafia õpetawa, Eesti rahwa ajaloo

programm, näitlik süsteemilise ajalookursuse pro-
gramm, näitlik elementaarse ajalookursuse pro-
gramm; J. Jürgens, uus raamat tööooli üle;
A. W. Lunatsharski, ajalooõpetamisest kommunist-
likus koolis; Põhjaringkonna Eesti töörahwa kong-
ressi protokoll; E. Martus, laensõnad Eesti keeles.

Ilmus 25. juunil 3000 eff. 32 lk. 4°. Jnd 7 rbl.

Ilmus praegu:

Töörahwa kultuur nr 1-2. Sel-
mine ajakiri „Eesti kool“ on oma ajajärgu
üle elanud. Meie oleme koolitüsimuselt juba
iseiseiswa kultuura loomise küsimise juure jõud-
nud, mille käsitamine „Eesti kooli“ piiridest üle
ulatab. „Töörahwa kultuur“ püüab kõiki uue
elu kultuura awalduSi tabada ja nende kohta
selle kohast seletust pakkuda. Ajakirja tähtsa-
maks ülesandeks on õiget teed leida töörahwa
algupäralise kultuura loomiseks.

Nr 1-2 siis: Sigla samm; J. Jürgens,
uus ilmawaade ja usutüsimus; H. Pöögel-
mann, proletariaadi kultuur-ariduslikest üles-
annetust; A. Wallner, on kool ja eriti tööool meie
ariduse asutuse ideaal, J. J., meie puudused; üle-
weneemaaline aridusekongress; A. Kutti, üldõpi-
laste organisatsioonid; I. ja ar. w. kirjastuseosa-
kond; kroonika; bibliograafia; J. Lenini nimelise
tööooli esimese aasta tegewuse aruanne ju.

Kawatsusel:

A. Wallner, Eesti ariduse aja-
lugu, mis jügifel ilmus trükist.

Teaduslikust kirjandust ilmunisel:

J. Jürgens. Uus ilmawaade ja
usutüsimus, kus seltimees Jürgens esimeses
jaos ajaloolise ülewaatega esineb usutüsimuse
arenemise kohta, milles iseäralise wäärtusega on
usutüsimus EestiS läbi tödiatud. Teises jaos
käsitab J. Jürgens usutüsimust siisulifelt ja jõuab
uju eitawale seisukohale. Töö on selle poolt
uuitaw, et autor ise on waimulikule seisusele
noores eas ette walmistatud, Riia waimulikus
seminaris aridust saades.

Õpetlik kirjandus.

Selles seerias on seni ilmunud:

Dr. Aleksandrowski. Lugeamise ter-
wisoid, mille lugemine kõigile neile tulus on,
kes alalise lugemisega tegewad on, iseäranis kooli-
õpetajatele juhatuskirjama laste termisoiu alal.
Ilmunud 18. juunil 4000 eff., neist ladus
2686 eff. 19 lk. 8°. Jnd 1 r. 50 f.

Trükis:

Töörahwa kalender ja käsi raam-
mat. 1919—1920.

Julkirandus.

Wiimafel ajal tuleb palju nõudmisi kirjastuse-
osakonda ilukirjanduse järele. Et ka Wene
keeles jelles alal piiratud arwul kirjandust ilmus,
mis meie ilmawaatele ja kunstinductele wastaw,
asus kirjastuseosakond endiste ilukirjan-

duskiste tööde väljaandmisele, esimest lugejate jann kustutades.

Selles seerias on ilmunud:

Cessaare Madu. Wiimne pauk. See on jutuke Cesti küla proletariaadi elust, mis läbi põimitud kunstiväärtuslike kirjeldustega jahimehe ingeelust. Autor viib lugejat kaafastikstava kirjeldusega ühes jahimehega läbi metsjade, soode, rabade, jõgede. Sünnitab niisuguse ingelise tõusu pööra jahimisel, et lugeja ära unustab, et see kõik ainult kirjeldus on. Peale selle on väärtuslik isaarmastuse kirjeldus aige poja vastu, kellele ta kõik annaks, et aga last päästa.

Raamat ilmus 18. juulil 4000 eff., millest ladus 2783 eff. 43 lk. 8°. Jnd 3 rbl.

Cessaare Madu. Kalal. See jutuke kalamehe-proletaarlase armastusest on nii lihtne, kuid sügavatundeline. Armastuse loomusund on omane kõigile, kuid seni on ta aga kirjanduses proletariaadi elus kirjeldamata. Ilma niibueta, kunstikohaselt, kannab autor väitefes jututeses võimsa loomusunni silmapilgu avalduse ette.

Raamat ilmus 20. juulil 4000 eksemplaris, millest ladus 2962 eff. 31 lk. 8°. Jnd 2 rbl.

Cessaare Madu. Üle mäda soo. See jutuke käsitab isa ja tütre vahetorda, kes kodanlikesse abieluusse astus ja lapseema on. Jutukese probleem on kulunud ja ei sisalda nii suurt kunstiväärtust kui esimesed tööd. Kuid siiski on siin kenu ingeelulisi pilta mõisa proletaarlase ingevalduste kohta, mis wanast kodanlikest kõlvusest läbi imbunud.

Raamat ilmus 23. juulil 4000 eff. 47 lk. 8°. Jnd 3 rbl.

Cessaare Madu. Raudtee ääres. Üks parematest töödest proletaarlaste-päevatöökliste armastuse avaldusest. Autori üritab see keheline võim ühest ja vihaavalbus teisest küljest, mis kahe võistleja-armastaja vahel avaldub. See on kenu realistlik pilt varjamata armastusest.

Raamat ilmus 29. juulil 4000 eff. Jnd 1 rbl.

Kõik nimetatud tööd ilmusid esimeses trükkis 1917. a. ja müüdi paari kuu jooksul välja.

Cessaare Madu. Alasti. See on pikem juut saarlase kraavikaewaja elust, mis ühepäeva sündmusena ette tuuakse. Autorile omase meetoodiga kirjeldatakse jutus saarlase-proletaarlase kirglikust kaardimängus, armastuses ja kättemaksimisewihas, kuid ka sügavat tundelikkust laste vastu.

See on nagu kõik teised C. Madu tööd psüholoogiline analüüs Cesti külaproletaarlase elust. Alguparalikkus ses töös seisab selles, et autor ise jutustuses kõrwale jääb, kuna terve ingeline arutus kangelasest enesest argub.

Raamat ilmus trükkis 5. juulil 4000 eff., millest ladus 3276 eff. 113 lk. 8°. Jnd 8 rbl.

Cessaare Madu. Metsa serwal. See on uus C. Madu töö Cesti küla proletaar-

lase elust kodusõjal ja käsitab wendade wahetorda. Üks wend on walge, teine punane, mõlemad aga majanduslikelt kehwad. Punane on klassiteadew sõjamees, kes ka sellest ei tagane, et oma walget lihast wenda ukata, kui ta ilma korra ümberloomise wastu töötab.

Raamat ilmus juuli lõpul 8000 eff. trükkis. Jnd 1 rbl.

Nikolai Sõsojew. Kirg ja mõistus. Sisu: furnutell, wiirastused, kirg kui tuli taganeb mõistuse ees, kui asjale seaduslik käik antakse. Need on jutustused, mis tegelikkuse ja mõistuse wahetorraft kõnelewad. Kirjanik on alles weel noor, tööd esimesed katsed.

Raamat ilmus trükkis juulikuul 4000 eff., millest ladus 2253 eff. 62 lk. 8°. Jnd 4 rbl. 50 k.

Kawaisusel on terve rida Wene proletaarlise kirjanikkude töösi tõlkida, kuid tõlkijate ja toimetuse jõudude wäikearwulikkuse tõttu tuleb selle kawa teostamist sügise peale edasi lükata.

Mooresookirjandus.

Selles seerias on seni ainult 3 tööd ilmunud, millest 2 „Klassiwõitluse“ äratrükk. Tarwidus nooresoo kirjanduse järele on suur koolides, kuid seda tarwidust ei saa kahjuks rahuldada. Niisama suur on nõudmine lastekirjanduse järele, mis suguses seerias kirjastuseosakond seni aga pole suutnud ühtgi raamatut kirjastada.

Seni on ilmunud:

W. Buk. Kahel esi. See raamatuke pakub ilusa pildi inimese ja looma wahetorraft, püüab looma inge tungida, kutsub elule armastuse looma wastu ja warustab looma inimlike tude tegevuse ja tundeilmaga. Jutt on kahe kõnena kirjutatud ja nii kokku seatud, nagu oleks terve sündmustik kahe inimese wahel, kuid lõpuks selgub, et üks neist loom on. Kii sifu kui ka jutustusewiis on säherdune, et seda wäitest tööd tuleb paremaks ja silmapaisi waks kaswatuslikeks tööks pidada. Jutustuslaadi poolt wastab tema kaswatusleale nõudmisele: äratada lapses iseseiswat mõtlemistegewust loetud aine alusel. Ja seda suudab see raamatuke teha, kui teda tähelepanelikult läbi lugeda.

Raamat ilmus trükkis juunikuul 8000 eff., millest ladus 7117 eff. 15 lk. 8°. Jnd 70 kop.

Maxim Gorki. Kuidas mina õppisin. See jutuke toob pildikefi M. Gorki nooresoo põlwest, mis näitawad kui rasketel tingimistel ja mis suguses toores ning arimata ümbuses kirjanik üles kaswas. Kuid kõige selle peale waatamata kutsub jutustus elule armastuse ja lugupidamise teadmiste allika — raamatu wastu. Jutustuse peamõte on raamatu tähtsust ette tuua ja lõpetab sõnadega: igas asjas, mis korda on saanud inimene ja mida ta weel korda saab, igas asjas eljub ta ing, kõige rohkem on seda puhast ja auwäärilist inge teaduses, kunstis,

kõige elavamalt ja arusaadavamalt kõneleb ta — raamatutes.

Ilmus 6. juunil „Klassivõitluse“ äratrükina 8000 ekf. millest ladus 7607 ekf. 20 lk. 8°. Jnd 80 kop.

Lucien Descaves. Püüsi pois (Flengo). Eht kül Descaves kodanline kirjani on, kes 1871. a. Pariisi kommuuna elust võetud jutustustega Prantšusmaal tuttav on, paistab tema töödes siiski teatud erapooletus sündmustikkude kirjelduses silma. Säherdusena on ta „Püüsi pois“ kirjeldatud, mis meile lähikestes joontes toleaagsete Pariisi laste ingeelu walgustab ja võitjate-kodanlaste piirita metsikut mereauna paljastab.

Raamat ilmus juuniku lõpul „Klassivõitluse“ äratrükina 8000 ekf., millest järel 7608 ekf. 21 lk. 8°. Jnd 80 kop.

Mjakiri „Klassivõitlus“.

Meil tundus juba kauemat aega tarvidus poliitilise-ilukirjanduslike ajakirja järele, kus jookswa elu sündmustikka ilukirjanduslikes kujus ja keeles walgustatakse. Seda tarvidust suurendas veel see asjaolu, et meil ilukirjandus puudub.

„Klassivõitlus“ on seni kirjatöö avaldanud tulewase ühiskonna korraldamise, tööraha riigi ülesannete ja ajaloo kohta, kommunistlike liikumise juhtide eluloost ja tegewusest ühes nende piltidega, ilukirjanduse alalt mis klassivõitlust walgustavad, luuletustena jne. Peale selle pakub ta iga numbris kirjatööd punasewäelaste elust, mis punasewäelaste oma poolt toimetusesse saadetakse. Need tööd täiendavad pildid sõjawäelaste tegewusest. „Klassivõitluse“ tuumatus kasvab kaastööliliste arvu suurenemisega.

„Klassivõitlus“ nr 1-2. Sisu: H. P., wäljawaated uue ühiskonnatorra ehitustöö peale; A. W., G. T. Kommuuna teostamise lähikene ülewaade; Ujanow-Denin; D. Lenk, Sparastus; J. L., wüime võitlus; D. Rästas, tootjalne kinnitus tulewikurigiis, J. Kadastik, igapäewusest; J. Räsper, Narwa „Kiir“ 1912.—1914.; M. Gorki, kuidas mina õppisin; W. But, Wene rahwalaul ja kirjandus; P. Tuuli „Vae victis“; —, wiiul; J. L., kannatus; D. L. D'or, Petserist; N. Birk, luuletus; peale selle 2 sõjawäelase kirja ja 9 pilti.

Ilmus aprilli keskpaigul 9960 ekfempl., millest 3064 järel. 32 lk. 4°. Jnd 4 rbl.

„Klassivõitlus“ nr 3-4. Sisu: A. W., G. T. Kommuuna teostamise lähikene ülewaade; punane sõjawägi; A. W., Jaan Sihwer; W. But, õõ ja loit; M. Eifowski, suured ohwrid; J. Muran, feltiilistele Ungria kommunaaridele; J. L., meie püha; D. Rästas, tööliliste kinnitamine Wenemaal; P. P., Põhjaringkonna rahwus-astjade kom. Gesti of. tegewusest; F. Sologub, ühedigukslus; K. Eisner, kewade wangistamine;

L. Descaves, kaswandik (Flengo); P. Tuuli, Messias; G. Lumi, ühe feltimehe elukäigust; peale selle 4 sõjawäelase kirja ja 8 pilti.

Ilmus trükiti 1-sets mais 10000 ekf., sellest ladus 3663 ekfempl. 32 lk. 4°. Jnd 4 rbl.

„Klassivõitlus“ nr 5-6. Sisu: M. Gorki, eila ja täna; J. Jürgens, Liwimaa talurahwa „wabastamine“; A. W., Gesti T. Kommuuna teostamise lähikene ülewaade; A. W., Jaan Umwelt; A. Gastew, meie langefime kalale; J. Räsper, Narwa „Kiir“ 1912—1914. a.; A. W., Julius Sõrmus; G. A., proletariaat ja muusika; P. Tuuli, rong; H. Pöggelmann, laul revolutsioonile; J. Meradow, siinised timukad; D. L. D'or, „rahwas ei ole küps“; J. Hurt, ekkimud mehed; G. Rääpo, „patune“; peale selle 3 sõjawäelase kirja ja 13 pilti.

Ilmus 1-ks juuniks 9950 ekf., neist järel 7094 ekf. 32 lk. 4°. Jnd 4 rbl.

„Klassivõitlus“ nr 7. Sisu: L. Trotski, suur aeg; H. P., ilma sõja kurbmängu teine waatus; A. W., G. T. Kommuuna teostamise lähikene ülewaade; D. R., agitatsioon ja agitatorid; J. Jürgens, Liwimaa talurahwa „wabastamine“; Gessaare Madu, metsa serwal; peale selle 3 sõjawäelase kirja ja 4 pilti.

Ilmus 1-ks juuliks 8000 ekf., neist ladus 6175 ekf. 16 lk. 4°. Jnd 2 rbl.

„Klassivõitlus“ nr 8. Sisu: Kommunistiline Internatsionaal; A. W., G. T. Kommuuna lähikene ülewaade; J. Jürgens, Liwimaa talurahwa „wabastamine“; D. R., agitatsioon ja agitatorid; H. P., Parteilise töö ja riitlike tegewuse wahekorvast. Gessaare Madu, metsa serwal — ja terve rida teisi töösi ning pilta.

Ilmus 1-ks augustiks.

G. T. Kommuuna Nõukogu dekreedid.

Nr 1. Sisaldab kõik Nõukogu ja üksikute walitsuskondade dekreedid, määrused ja teadaanded, mis G. T. Kommuuna asutamise päewast kuni 20. webruarini 1919. a. ilmutatud.

Trükiti ilmus 10225 ekf., neist ladus 8071 ekf. 32 lk. 4°. Jnd 3 rbl.

Nr 2. Sisaldab kõik Nõukogu ja üksikute walitsuskondade dekreedid, määrused ja teadaanded 20. webruarist kuni 10. maini 1919. a.

Trükiti ilmus 9900 ekf., millest ladus 5000 ekf. 20 lk. 4°. Jnd 2 r. 50 kop.

Pildid.

Trükitotta on antud kuni 1-se augustini järgmised suuremad seinapildid trükkida: K. Mary, N. Lenin, L. Trotski, N. Luxemburg, K. Liebknecht.

Needsamad näopildid ilmuvad ka postkaarti suuruses.

Peale selle on trükiti pildid Gesti punasewäe elust.

Kirjastuseosakonnas on kawatfusel ja osalt teostatud järgmised seeriad.

Räsiiraamatute seeria.

Selles kogus püüab osakond kirjastada raamatuid, mis nõukogutöölisel ja parteitegelasel libe-
daste asjaajamisel on tarvilikud. Seda tarvi-
dust suurendavad kiired muudatused ja sagedased
muudused kui riiklises seaduseandmises nii ka
parteilistes juhtnööride ilmutamises.

Trükkfotta on antud ja ilmub augustikuul:

T ö ö r a h w a t ä h t r a a m a t 1919. ja
1920. aasta peale, kus rikkalikult statistilisi tea-
teid leidub teaduse, majanduse ja riigi elu kohta.
Niisama on ta varustatud igasuguste teadete-
täblisteliikumise alalt.

Peale selle kawatseb osakond iga kuu kuukirja
välja anda, mis kokkuvõtlikult kommunismuse
ja Wene kui väljamaa töblisteliikumist walgustab.

Põllumajandusline seeria.

See kogu käsitab küsimusi kollektiivse põllu-
arimise ja kommuunade korraldamise, sisseead-
mise ja nende töb intensiivsuse tõstmise kohta.
Selles seerias on juba tõlgitud D ö s c h l e r i r a a -
m a t p ö l l u m a j a n d u s l i s t e k o m m u u n a d e
a s u t a m i s e , ü l e s a n n e t e j a t ö b k o h t a .
Ka ilmub arvatavaste augustikuul. Peale
selle töb on välja walitud terve rida autorisi
tõlkimiseks. Raskusi sünnitab siin see asjalugu,
et kirjastuseosakonnal pole asjatundjaid põllu-
mehi töbde kokkuseadmiseks ja tõlkimiseks kae-
päraft.

Koolikirjanduse seeria.

Siin püütakse lähemal ajal kooli kõige suu-
remat tarvidust rahuldada: anda lastele kodan-
like lugemisraamatute asemel kommunistlikku
lugemisraamatut, mis last kasvataks alguseft
peale töb rahwa mõtlemisviisi järele mõtlema ja
töbta. Suunikuul afuti „w a l i t u d t ö b d e
k o g u“ kokkuseadmisele, mida käesolewal filma-
pitgul jattatakse. „Walitud töbde kogu“ mä-
ratakse noorefoole ja täiskaswanuile ning ta
sifalbab efimeses jaos neid ilukirjanduse töb,
mis Gesti ja väljamaa kirjanduses töb mõtet,
töb viisifi, töblise elu, tema wahetorda töb and-
jaga jne käsitanad. Siin ilmuvad pildid ja
kirjelbused põllutöbft väljal ja kodus ning töbft
wabrikus ja tehases.

Teises jaos käsitatakse kommunismuse õpetust,
töbliste liikumise ajalugu, Gestimaa ajalugu,
majandusteadust, töb rahwa riigi ülesandeid,
tema korda ja üleminekut kommunistlike korra-
juure. Siin ilmutatakse väljarõtteid kommu-
nismuse õpetuse klassifitse kirjastöbft. Raunis-
tawad ja selgitawad siju ulk pilla töbliste elust
ja ajaloolisest wõitluseft.

Teiste raamatute kirjastamisele selleft seeriast
ei kawatse osakond nii pea asuda, sest kirjandus-

liste jõndude puudusel tuleb terve jõnd ülewal
nimetatud raamatu kokkuseadmiseks koondada.

Kõike kokkuvõttes on kirjastuseosakond 5 kuu
jookful 377 584 e f s e m p l a a r i mitmesugust
kirjandust 558 121 rbl wäärtuses ilmutanud.

Toimetuse töb pearakfus langeb f. Joh.
Silienbachi peale, kes päewad ja töb läbi lah-
mata toimetuses töbtab ja püfiwalt käsikirju uurib.
Peale f. Silienbachi töbtab toimetuses: f. D.
Wiger, kes 15. juulil toimetusetöbft sõjawälle
lahkus, ja Marisfa Wallner.

Talituses töbtawad: 1 raamatupidaja,
ühes sellega ka kassaõidja, 2 kontoriteenijat,
1 ekspeditor Peterburis, 1 ekspeditor Moskwas,
1 ekspeditor St. Rusfas, 2 käffjalga, 1 maja-
talitaja.

Trükikojas töbtawad: 9 ladujat ja
1 korrektor.

Ei saa mitte waikides kahest nähtuseft möbda
minna, mis teatud kaudses mõttes toimetuse töb
alwab. Osakonna töb ei leidnud meie ajakirjanduses
mitte mingisugust wastukõla, ilmusid kümned,
kahekümned raamatud, kuid ajakirjandus waikis.

Osakonna töb on ainult kirjastada, kuid aja-
kirjanduse ülesanne on neid arvustades luge-
jatele kas soowitada ehk mitte soowitada. Tema
kohus on lugejate tähelepanekut ilmunud kirjan-
duse peale tõmmata, ühes sellega peab tema
lugejate nõudeid awalbama, mida kirjastuseosa-
kond arwesse wõtaks. Kord ilmus küll ka
„Klassiwõitluse“ kohta märkus „Töblistes“, kuid
peale pahatahtliku targutuse ei leidunud seal
midagi.

Teisest küljest ei organiseeri meie partei afu-
tused küllalt laialist kirjanduse laiailaotamist. Kui
kirjandust polnud, siis kurdeti tema puuduse üle,
näidati selle peale kui suur tähtsus kirjandusel
on, kuid nüüd, kus teda teatud armul ja mõttes
on, panewad partei organisatsioonid wahje rõhku
selle peale, et ilmunud kirjandust rahwa ulka wiia.

Reeleasjus

on kirjastuseosakond püüdnud elawat rahwalikku
keelt tarwitada. Et keel wõimalikult kõigile
lugejatele täieste ja kergeste arusaadaw oleks,
sellepärast tuleb tarwilikku uusi ja wõõraid sõnu
ettewaatlikult tarwitada, nende üleliigse ja wõõ-
riti tarwitamise wastu wõidelda, ja täiifa alal-
oidlikul seisupaigal asuda nõndanimetatud „keele-
parandamises“, mis diete kee l e r i k k u m i s e - a i g u s
on ja isefranis kergeste wahese keele- ja kirjaõsta-
misega kirjanikkudele külge aktab, lugejat pahandades,
lugemiseifu wahendades ja trüfifõna
wastu lugupidamist äwitades.

R i r j a w i i s i s on „reeglite“ järele käidud, mis
kõige enam maad on wõtnud. Uuenduseks wõib
siin nimetada, et ülearuft h-tähe kirjutamine
Gesti ja eestinenud sõnade algult kindlalt ära

on jäetud. Peapõhjuselks on muudugi see, et seda äälikut Eesti kirjateeles sõnaalgul kufagil enam ei kõnelda, kuna see õige weidrakt kõlab, kui mõni üffik ifik oma teadmatufes wõi lapfikus alpufes seda äälikut Eesti sõnade algul raamatu järele wälja ähib. Pealegi kirjutati tänini mõnda sõna kahtemoodi, h-ga ja ilma. Mhaloolifed ja täitfa wõõrad sõnad ja nimesed jääwad muudugi muutmata; mis aga maade, rahwaste ja inimeste nimesedse püundub, fiis üttele neid iga rahwas oma tahtmist möõda wälja ja kirjutatafse neid

wäga mitmetmoodi. Et meie uuendus õige on ja õppimist ja kirjutamist kergenda h, fiis ei wõiks ühelgi täie aruga inimesel selle wastu midagi olla. Mahaarwatud need inimesed, kes kadefufe wõi tigeufufe päraft fiidid ja wigu fealtgi otfiwad, kus neid leida ei ole. Tähepandaw nähtus: Peterburi ajalhehes „Edasi“ on furnud h-tähte ainult mõni wäike ääkirjanik kaitfenud, kuna kirjanikuandega inimestest feal üks ainus inimene, M. Sõsojewi nime all, sõna on wõtnud — ja feegi oli ülearufo h wastu ja ärajätmise poolt.

U r u a n n e

Sm Lenini nimelife nõutogude efmefefe astme Eesti töökooli tegewufest
1918.—19. õpeaastal.

1. Mhaloolifine ülewaade.

Sm Lenini nimeline Eesti töökoool tekkis 1918. a. sügisel. Kooli awamise mõtte alustaja oli M. Wallner, kes sel ajal juhatas Rahwusafjade komisariaadi Eesti osakonda Peterburis ja ühes ka Eesti osakonna aridustoiimekonda. Eftotfa, kui töökooli tegewusplaan weel oli üffikasjades selgitamata, kawatteti awada kolm alamast gruppi. Kooli ruumideks waliti endife Dowri palee teine kord (Fontanka jõe kaldal ja selleaegse Brantsufe kalda nurgal, nr. 2.), kus senini asus Eesti töörahwa ülikool. Septembrikuul waliti kooli õpetajad ja kaswatajad ning konstrueeriti aljooptes kooli nõukogu. Wiimafesse kuulufid: Juhana Jürgens (õpetanud Warfchawi ülikooli, endine gümnaafiumi õpetaja) efmehena ja ajaloo õpetajana, Artur Wallner (õpetanud Peterburi ülikooli, endine reaalkooli õpetaja) abiefimehena ja matemaatika õpetajana ja Ludwig Schmidt (Peterburi ülikoolis õppinud) sekretärina ja looduseteadufe õpetajana. Peale selle olid efmestefes õpetajateks ja nõukogu liikmeteks: Clarisfa Wallner (teftkooli aridufega ja õpetaja elufutsega) Eesti keeles, Marie Luff-Anwelt (teftkooli aridufega ja õpetaja elufutsega) Wene keeles, Jaan Depmann (Peterburi ülikooli õpetanud, kooliõp. instituudi õpetaja) matemaatikas, Anna Leetsman (õpetaja elufutsega) matemaatikas, Johannes Mada (Peterburi konserwatooriumi õpetanud) muufikas, Frieda Lepner (profefionaalkäsitöö-õpetaja elufutsega) käsitöös.

Etterwalmistufe tööd tehti, ehk küll suurte takistustega, septembrikuu jooksul ära ja kool awati õpeaasta algufeks, 10. oktoobril. Awamine fündis Eesti kommuniiflikku klubi faalis. Wastu wõetud 42 last olid suurelt jaolt Kolofhitfa sumekolooniafi pärit, juwe otfa ühifes kaswatusafutufes wiihinud, mis nende laulus awamise päewal, kus lapsed rewolufiooni laulusid ette kandfid, awalikufis tuli. Sm Jürgens ja Wallner pidafid awamise kõned.

Oktoobrikuu jooksul kaswas laste arm ning kõgefõrgemale tõiufis ta 1. novembril, kui kooli tulid Eesti reaalkooli õpilafed üle (Peterburi Eesti aridufefe selthi reaalkoolist). Ühes sellega waliti kooli nõukogusse õpetajatena ja kaswatajatena endifed reaalkooli õpetajad: Karl Luts (Peterburi ülikooli õpetanud ja end. reaalkooli õpetaja) füüffika õpeta-

jaft, Eduard Markus (geograafia instituudi õpilane) maadeteadufe õpetajaft, Eliifabet Steinberg (teadufte akadeemia laborant) botaanika õpetajaft, Hans Kuufik (Stieglitzi kunstikooli lõpetanud) joonistufe õpetajaft. Selsamal ajal laienitati kool wüe grupilifeks tätelifeks efmefefe astme töökooliks.

Novembrikuud tuleb tunniftada ajajärguks, kus kool töötas kõige wiljakamalt, nimelt kõige suurema õpetajate ja laste arwuga (kuni 80 lapseni, kes tegelifelt koolis käifid) ja intensiifufega. Aga juba novembrikuu lõpp tõi tähtfad muudatused kooli elusse. Ühes Narwa ärawõtmifega puuaste wägede poolt lahtufid koolist kaswatajad: M. Wallner, G. Wallner, M. Anwelt. Wähe iljema arreteeritud K. Luts kui Eesti ajutife walitufefe poolt walitud minister ja lahtus M. Leetsman kui Rahwuskoofide osakonna Eesti fektiooni juhataja. Ühes sellega kahanes raioonide koolide awamisega ka laste arm, sest et laugel linna äärtes elawatel lastel oli kergem käia kohalifes koolis, kui sõita igapäew linna keskele, ifeäranis, kui weel puuduline tramwaiühendus ja külm talwe. Mõnda jäi laste arm õpeaasta teisel poolel umbes 55 peale kindlats. Nute õpejõudude murefemifega ei olnud ka kerge toime faada. Juhtumifil walitud õpetajad Eliife Wermal (Wene ja Eesti keele peale), D. Penni (puutöö peale) ja D. Peterfon (Eesti keele peale) ei püfinud kuigi kaua.

Et koolist lahtufid just kõige aatelifemad tegelafed, fiis läks kooli seisuford ajutifelt raskeks. Kooli fiht seifis selles, et wõimalikult eeskujulikelt teostada foftaliflikku kaswatusfe mõtet, olles teenäitajaft suures kaswatusfe reformis kõigile Põhja kommuuna Eesti töökoofidele. Aga et aatelifest tegelafest ajutifelt mitmed lahtufid, fiis ei olnud mitte kerge kooli tööd nõutawal tõrgufel oida. Sellest ajutifest kriififest affas kool üle faama weebuarituus, kui endistest tegelafest kooli tagafi pöörafid M. Anwelt, ja G. Wallner. M. Anwelt waliti nõukogu präfidumifse M. Wallneri asemele, ning wiimastel kuudel, kus J. Jürgens oli sunnitud oifa aega ära andma teistele aridufelikkudele ettemõtetele, tuli temal tihti tegewalt kooli elu juhataja.

Õiufugufes konstruktifoonis töötas kool kuni õpeaasta lõpuni wõrdlemifil raunilifelt ja edukalt.

oleks elu ning ühes sellega kasvatus ja ariduse alufeks, nagu ta on väljaspool kooli. Seega peaks walitjema laste ühiselus kord, mis tule-
faks meele näituseks saadufiwalmistawaid koope-
ratiivfi, sellekohaste töödoadega, töö jaotami-
fega, juhatusfega jne. Endifesi koolif-kafarmuf
tema koolipindifega, klastifundifega, erifopeaine-
tega, mis üksteifega ainult mehaanififelt seotud,
ei peaks järele jääma vähematigi jälge. See-
juures kannaks I astmel töö ifeneifesi peaafta-
litult weel käftöö laadi, mis nõnda saaks ette-
walmistufeks masinatööde, walitfewaale II astme
koolif. Peab tunnistama, et mõbdalainud aasta
jookful peaaegu midagi ei õnnestanud ära teha
nimetatud sfhis. Riigi majanduslik seisuford oli
niifaugelt raske, et mõnikord kooli jaoks ifegi
kriidi ja paberif muretfemine ütlemata waewane
oli. Kooli kui saadufe loowa kommuuna fife-
seadmife peale ei maksnud mõelda. Puutööklasti
fordafeadmine iffi, näitufeks, nõudis paar kuud.
Ning kui ta wimafeks enam-wähem forda faji, fife
polnud kufaltgi leida kohase ettewalmistufega
õpetajat, nõnda et faktififelt aasta jookful ka
olewas puutööklastif ei walmitatud pea midagi
tulufat. Et aga mitte lapfi täiesie ilma õpetu-
feta jätta, fife tuli leppida wana koolif-kafarmu
tüüpufega, ühes temas walitfewa kunflifitu tun-
dife jaotufega ja õpeasjadega. Alasta jookful ichti
kafseid laste töõjõu tarwitamisfega kooli jookfwate
tööde juures, nagu puude muretfemine, ahjude
kütmine, toiduainete toomine, mitmesugufed toime-
tufed ühendufes ommituföödfidiga, puhtufe alal-
õidmine jne. Et aga walitfewaiks koolitegevufe
tüüpufeks jäi õppus ja mitte töõ ife, fife ei olnud
nimetatud toimetufel pea misgi postfiwifet kas-
watuslifiku ja arimat tähtsufst. Lapsed waatasid
nimetatud tööde kui raskefe kohustufte peale,
millest mõimalifkul korral püüdfid eemale oida,
waatamata selle peale, et kasvatajad kõigif töõ-
dest ofa wõtfid. Et aga lapsed mitte tulufa töõga
kõku ei kasvanud ega tema lähema tundmifeni,
fema armastufe juure ei wõinud jõuda, fife ei
wõinud ka loota, et koolif walitfeks täieline ühis-
tegevuslif korraldus ning temast tekkif jügaw
fifemine ja wabatahtlif distifpliin. Selle waba-
tahtlifule ning tulufale tööle omase distifpliini
afemel tulid aegajalt awalitufeks teatawa wõrdle-
mifif küll wäkfse ofa laste juures kalduwufed korra-
lagedufe ning mitmesugufste õmitufte poole koolif.
Kaunis sagedane nähtus oli koolifst puudumine
kafjuks mitte ainult õpilaste, waid ka kasvata-
tajate juures. Arusaadam, et kõike kõkufwõttes ei
wõi tööaastat õnnestanusks töõkooli seifufkohalt
pidada. Ometi, kui wõrrela kooli tegevufst teiste
Petrogradi koolifdiga, mille seifufkorra üle pilti
wõib saada sellekohaste artifflite kaudu Wene aja-
lehtedes, fife peab tunnistama, et kooli tegevufst
aridufekomifsfariadi poolt mastuwõdetud kompro-
mifif piirides, peab tunnistama mitte ainult
rahuloldawaks, waid mõnikord ifegi edukaks, rehfen-
dades ülewafpool näidatud postfiwifete töõ järele-
dustega.

S. S ü r g e n s .

6. Puudusteadufe ja matemaatika õpetaja fm L. Schmidti aruanne.

Oma töõ peale fm Lenini nim. töõkoolif tagaft-
waadetes pean tunnistama, et mõbdalainud aastal
forda ei lainud elule wia „uue koolif“ põhjusa-
mõtteid, nii kui kooli afutajad ifigifel 1918 seda
plaanifsefid.

Kui nõufkogudemalifsus koolifid kõige laiematel
alufel reformeerima affas, õfustasid ka fifeifed

Gesti aridufetegelased, kes „uue koolif“ poole
õidfid, Peterburif Gesti töõkooli afutada, mis
kaswatusftheadufe wimaste jaawutusftekohafelt fife
oleks seatud ja kus kõige paremad ja uuemad
põhjusmõtteid koolifööd oleks juhtinud.

Wagu ma aga tähendafin, ei annud esimene
kooliaasta soomitawaid tagajärgi. Meie töõ ja
tegevus jäi eestufulifku töõkooli ideaalifst ja neifst
praktifistefst kufsetest, mis lääne-Euroopas ja Amee-
rikas juba elusse wõidud, kaugele maha. Peab
tunnistama, et meie mitmest endife kooli paifst
lahti saime, näit.: numbritejüfsteemifst, kodus tuu-
pimifst ja karistufstest, kuid see oli ainult nega-
tiwne tegevus, postfiwifet töõde laste kasvata-
mifeks ja arimifeks töõkooli põhjusmõtte järele
tehti meil wäffe ja see waew, mis kulutati, ei
annud oodatawat wilja. Oma ülewaate alufes
taham ma mõne fõnaga selle nähtufe põhjufte
juures peatada, niipalju kui see kiirelt kõkufea-
tud aruandes wõimalif on. Pean tähendama, et
kõigif oma arufustes neifst kogemufstest ja tähe-
lepanekufest wälja lähen, mis mul oma ifik-
lifse kasvatusfe ja õpetuslifse töõ juures filma
torfas.

õfimefeks tähtsamaks tafistufeks töõkooli fiftide
kättesaamife juures oli kahlemata see asjaolu, et
õpilased liiga lühikele aja päewa jookful wõifid
kaswatajate mõju piirkonnas olla. Ariflit kooliaeg
ei kestnud üle wäffe tunni, ülejäanud aja saatis
kafwandif õppif teifse õhffonnas mõbda, kus tihti
kooli kasvatusfele mastufidifst töõde tehti, karistus
laia tarwitamifst leidis, wäifekodanlifst ilmawaadet
lapseffe istutati ja mõnikord umbufaldufst kooli
nõudmiste ja kooli kasvatajate wastu ära-
tati. Kõik see ei jätnud oma kahjulifku mõju
awaldamast, sellepärast on minu arwates ees-
kufjufifst töõkool mõeldam ainult eestufufitufus inter-
naadis.

Meine põhjus, mis meie töõde tafistas, oli kas-
watajate ja õpetajate puudulif ettewalmistufus kas-
watusftheaduslifufst ja töõkooli prakfika seifufkohast,
inimeste puudus, kes terve ingega ja energiaga
asjafäägufst oleks tahtnud ehk wõinud ofa wõtta.
Wäljamaal on seifuford sellest kifjefst parem, sest
seal on mitmel pool juba wõrdlemifst kaua uue-
maid põhjusmõtteid kasvatusftheadufe alal kufsu-
tud elusse wia ja sellest töõifst on fuur prakfika
ja kogemufte ulf kogutud. Teifst kifjefst on asjast
uwitatud pedagoogifdel mõimalifst ofsetohe ja rikka-
lifult endifst tuwustada uute wõulude ja metoodi-
diga kasvatusftheadufe alal. Meil on lugu sellest
kifjefst muidugi alwem. Enese kohta ifikifult pean
tähendama, et alles efimeifst aastat koolifööd teen
ja aasta algufel mitte tarwilifkul määral tuttam
ei olnud uuemate metoodide ja muude ainete õpe-
tamife alal, mis minu kätte oli usaldatud; töõde
tehes pidin enese teadmifst tahes ehk tahtmata
täiendama, ehk küll praegufel ajal wäga raske on
sellekohast materjaali leida ja intensifwifet waimlifst
tööd ei saa nõuifse majanduslifse seifufkorra juures
kuigi palju teha.

Kolmandaks ei olnud ruumid, mis juhtumife
kõmbel meie kooli afufkohaks muutufid, fufuguf
kooli jaoks üleüldife ja weel vähem töõkooli
nõudmiste kohafelt fife seatud. Nad olid kifjad,
külmad ja ümbrustonnas puudus wõimalus las-
tega waba õhu kates midagi ette wõtta (näit. aia-
tööd).

Gaafi, töõkooli ei saa omale ette kufutada ilma
täielifku raamatufkoguta, piltide ja tabelite koguta,
laboratoriumita ja töõtubadeta. Meie raamatu-
kogu, mida kooliga ühes afutati ja wäheawal
fuure waewaga täiendati, ei jaanud aasta lõpufks
rahuloldawasse seifufkorda. Puudufid pea kõigif

Algteadmised meteoroloogias ja kli-
maatilisest nähtuse üle. Bihm. Udu. Raste.
Armatis. Lumi. Pilved. Meie kliima, polaarne
ja troopiline kliima. Kõigi ülesloetud ainetega
tutvustati waba jutustamise teel, lastega ühtelugu
kontaktis olles. Lastest kooli kaasa toodud tead-
mised märksendati ja enamwähem süstematiseeriti.
Faktite ulga peale ei pannud ma rõhku, enam aga
loogiliste järelduste tegemise, tähelepanemise terita-
mise ja uwituse äratamise peale. Kewadel said lap-
sed tuttavaks taimede ja loomade korjamise wii-
sudega.

3. K l a s s i s oli alguses loodusteaduse õpetajaks
kooliõp. Luts, kes selles klassis programmi eluta
looduseõpetuse wõttis. Ma jätkasin õpetuseandmist
aasta jooksul sellesamas sibil. Siin wõtsin ma
kõige laiemalt praktilised tööd tarwitajele ja kat-
sufin laboratooriumet meetodi läbi wii, mis aga õige
wähemel mõndul korda läks, abinõude, materiaale
ja aja puudus andis ennast iga samm peal tunda.
Kuid ka selle wäheste töö tagajärg oli silmanähtaw.
Need mõisted ja järeldused, mida ilma enese tööta
wanematel lastel tuli omandada, oli siin kõigil ter-
geste arusaadawad. Praktiliste tööde korraldamise
juures juhtisin neid järgmistele taamatute peale:

Райков, Б. Е., Организация практических
занятий по неживой природе. Изд. 2-ое, ПТД.
1918; Вингеральтер, Практический курс при-
родоведения 1915. Peale praktiliste tööde wõtsid
õpilased ka teoreetilist materjali läbi. Siin
juures oli mul aluseks: Герд А. Я., Мир Божий
13-ое изд. ПТД. 1916. Materjal lagunes järgmis-
tesse osadesse: Maapind ja tema kottused. Savi.
Liiv. Taimede jäänused. Maapinna sifimine ehi-
tus. Paas. Sõepugaas. Turvas. Kiviisüsi. Nafta.
Sool. Raudkivi ja tema osad. Raud ja rauakivid
(punane ja pruun rauakivi, magneedi rauakivi,
püriit). Metallide omadused ja metallikivid. Mala-
hiit. Tina läige. Sulastused. Walge wass. Prongs.
— Õht. Ohuford, õhuraskus, surumine ja laiene-
mine soojendamise läbi. Weepinna põhjusmõte.
Baromeeter, tema valmistamine; tarvitamine mete-
rooloogias ja kõrguste mõtmise juures. Tuul. Õhu
kottused. Põlemine. Apnit. Põlemise seadused.
Lämmastik. Weeaur. Weeaur õhus. — Wee ja
soojuse omadustega tutvustasid õpilased ennast
praktilistel töödel.

5. K l a s s i s kandis õpetuseandmine sügawamat
laadi, kui eelmistes klassides. Nähtustega tutvus-
tamise juures peatasin neid wäljakutsuwate põh-
juste juures, panin rõhku, seal kus sünnis, ka ar-
wuliste wähefordade peale, mille juures võimalik
oli matemaatilisi teadmisi (näit.: kümnendikmurdu-
dega rehtendamist, pinna ja ruumi wäljaarwamist
ja meetrimõõdude tarwitamist) abits wõtta. Be-
aasjaliselt oli programmis füüsika algkursus, kus
juures midugi mitte kõiki osasid ei saanud läbi
wõtta, näitlikkude abinõude puudusel. Peale füü-
sika omandasid õpilased ka keemia algteadmisi ja
ülewaate maapinna ehitusest ja ajalooft. Terwe
kurfuse ajal juhtisin ma ühtelugu tähelepanekut
praktilisest elust wõetud nähtuste peale ja näitasin,
kuidas omandatud teadmisi praktikas saab tarwi-
tada. Peale teoreetiliste tundide oliwad ka prakti-
lised tööd Raitowi süsteemi järele, kus ma korra-
lisku töötamist, saaduse täpiperalt wäljaarwamist,
matemaatika teadmisi tarwitades, wea juuruse üle
otustamist ja täielikku kirjallikku aruannet nõudsin.
Läbimõetud programmis olid järgmised küsimu-
sed: tutvustamine maapinna ehitusega. Maapinna
mitmekesisus. Wulkaaniline tegevus. Wee ja õht-
lonna tegevus. Sühikene ülewaade maakera sünd-
muse ja tema ajaloo peale. Kiviisused ja nende
tähtsus. Jääaeg. Metallid ja nende saamine metalli-

kimidest (raud, wass, kuld, õbe, seatina, inglistina,
tina). (Siin oli abits ekstursioon Popowkasel).
Kiviisüsi. Viined ja lehad. Loodusenähtused. Füüsi-
lised ja keemilised nähtused: ühinemine, lahutamine
ja ümberasetus. Viine olekud: kindel, wedel ja
gaasfarnane. Üleminef ügest olekust teise. Õht-
lased ja mitteõhtlased ained (segud). Segude lahu-
tamine. Kiltreerimine. Destilleerimine. Kristalli-
seerimine. Glemendid. Ühenduste liigid: aped,
alused ja soolad. Apnit. Weefinif. Lämmastik.
Põlemine. Sõepugaas. — Srikaal. Wedelikude
erikaal ja tähtsamad omadused. Ahimeedese seabus.
Wedelikude surumine seinte peale. Wee turbiin.
Soojus. Temperatuur. Soojamõõtja, tema ehitus
ja tarvitamine. Massimaalne ja minimaalne sooja-
mõõtja, korrapäraline õhu temperatuurra üleskirju-
tamine, mida õpilased mõne aja jooksul toimetasid.
Rehade laiinemine soojuse mõjul. Weef kui erand.
Soojuse nähtus. Sulamine. Keemine. Keemine
nõrgema ja kõrgema surumise juures (Papini katel).
Aur. Auruomastin. Elektilised nähtused. Positiivne
ja negatiivne elekter. Elektrijuhid ja isolaatorid.
Elektrimasin. Leideni purk. Elektri wool. Kewa-
del oli wiendas klassis veel botaanika õpetus, mida
sm Steinberg oma peale wõttis.

4. K l a s s. El Steinbergi taimeteaduse tundide
asemel andsin ma eluta looduseõpetust, nende küsi-
muse piires, mis 3-meis klassis oli läbimõetud,
peale selle olid mõned sellekohased praktilised tööd.

Matemaatika tundisi andsin 4-mas ja 5-mas klas-
sis, aasta lõpul ka 3-mas klassis. Õpetuseandmises
olin sm N. Wallneri järestulija, kes mõni aeg kooli-
aasta alguses matemaatika õpetaja oli. Gelt-
teadmised olid mitmekesised, enamiste aga nõrgad. Nii
oli 5-mas kl. 9 õpilase ulgast 4, kes juguti murd-
arwudega tegemist ei olnud teinud, 3 olid ainult
lihtmurdusid õppinud, 2 kümnendikmurdudega tut-
must teinud. Kes midagi oli õppinud, oli seda wene kee-
les teinud ja neil oli Gesti keelt wäga raske matema-
tikas tarwitada. Programmis oli aritmeetika, geomet-
riaad wõeti ainult mõtmise juures tarwisminewad
osad läbi. Õpetuseandmise juures panin päärõhku prak-
tilise töö peale, matemaatika tarwitamise peale neis
küsimustes, mis koolitöös eht arilikus elus ette tu-
lewad ja rehtendamise tehnikat wäljaarwamist
peale; wiimase sibi kättesaamine ei olnud kerge, sest
et praktilise rehtendamise peale õpetunni ajal wähe
aega üle jäi, endises koolis lapsed aga kodus rehten-
dades tihti suure praktika omandasid. Ma soomi-
tasin õpilastele ka kodus rehtendada, ilma et need
tööd funduslikult oleks olnud. Kodused rehtendused
tegid kõik lapsed ilma funduseta, nähtawa uwi-
tusega. Ja juba ommiku wata pöörasid mitmed
minu poole küsimusega, mis ülesanne wälja ei tul-
nud. Teoreetilised küsimused tekitasid raskust, nagu
juba tähendatud tundmata terminoloogia tõttu, aga
aasta lõpul oli siiski juba võimalik lastelt õige
ladusat Gesti matemaatika keelt kuulda saada. Mõ-
lemas klassis tutvustasid lapsed aritmeetikas ette-
tulewate nimetustega, mõbda minnes pea termelt
aritmeetikat korraes. Wiskutes klassides läbimõet-
tud õpematerial oli järgmine:

4. K l a s s i s. Murdude mõiste. Lihtmurrud,
nende wähenemine, 4 tehet nendega. Ühise nime-
taja leidmine. Murrud leidmine osa kaudu ja üm-
berpöördukt. Ühine kõige suurem jagaja ja ühine
kõige wähem mitmekordne. Aftme wõtmine. Liig-
murrud. Segaarwud. Klambrite tarvitamine.
Kümnendikmurrud, nende suurendamine ja wähen-
damine 10, 100, 1000 jne. korda, 4 tehet nendega,
prontfendi mõiste, tarvitamine ja wäljarehtenda-
mine. — Suurused. Muutumad suurused. Muut-
mata suurused. Funktsioonid. Lihtsamad grafilud.
Meetrimõõdude süsteem.

5. klassis olid programmis needsamad küsimused, aga õpilaste hästi nõudsin suuremat teaduslikkust matemaatika seaduste ja reeglite tarvitamise juures, ka olid arjutusel võrdlemist raskemad ja keerulisemad, nii ei jäänud selle klassi õpilastele, olgugi et nad terwet ametlikku programmi ei suutnud läbi võtta, matemaatilise edenemise poolest taha.

Peale 4-ma kl. juures nimetatud ainete käsitlemist 5-mas kl. veel järgmist küsimust: arilikkude murdude muutmine kümnendimurdudeks ja ümberpöördukt. Jätkulised kümnendimurrud ja nende ülestähendamine.

3. klassis andsin ainult mõned tunnid aasta lõpul, kus enne sm Depmann-oli õpetanud. Rõõrdasin aasta jooksul läbiõpetatud materiaali: 4 tehet lihtsate murdudega. Õpetuse tagajärg siin klassis oli, minu arvates, väiksem kui teisel.

Aritmeetika õpetamise juures tarvitasin Berli aritmeetika raamatut ja Bilomi ülesannete fogu I ja II jagu.

7. Matemaatika õpetaja sm J. Depmani aruanne.

Õpeaineks oli murdamurde tehnika omandamine, mis seniste tekkloolide 2. klassi kursuse sünnitas. Et lapsed väga mitmesuguse ettevalmistusega olid, tuli sügisel üll aega käisarmude peale kulutada. Suureks takistuseks oli ühest küljest ühikute laste juuretoel ja alaline puudumine, teisest küljest paari alanormaalse edenemisega lapse olet klassis, mis teiste edastminekut takistas.

Õpeaine läbiõpimise kord oli niisugune: peale käisarmude tehtede kordamise asufime kümnendimurdude kallale ja alles lõpuks tulime lihtmurdude juure.

Kümnendimurdudega ümberkäimise tehnika omandamine ei sünnitanud raskust. Palju raskem waema nõudis lihtmurdude tehnika omandamine, isearanis need küsimused, kus käisarmude jagamise omandused tarvitusele tulid. Mulle näib, et niisuguse ettevalmistusega ja mitmekesise klassi jaoks 4 tundi nädalas kursuse läbiõpimiseks vähe on. Tänamu jäi lihtmurdude jagamine minust ülesõidse läbiõpimata, kuna ma õpetuse andmist aasta lõpuni wiia ei saanud.

Mis puutub õpilastele, siis pean tunnistama, et see oja, kes korralikult koolis käis, kõigiti kiitust ära teenib. Wahetpidamata nõuti ülesandeid kodus tehendamiseks ja need tehti alati walmis. Rahjuts olid aga klassis mõned lapsed, kes wähele arenemise ja muude põgjuste tagajärjel klassi parema osaga sammu ei jõudnud ja ei tahtnud pidada.

8. Loodusteaduse õpetaja sl G. Steinbergi aruanne.

4. klass. Sm Lenini nimelises töökoolis algasin ma taimeteaduse õpetust nomembri keskpaigast, peale selle kui sinna Gesti reaalgümnaasiumi õpilased üle läksid, kus ma enne loodusteaduse kooliõpetajaks olin. Kohe esimene tund IV kl. näitas, et klassi koosseis oma teadmiste poolest loodusemallas väga mitmekesine on: oli niisuguseid õpilasi, kes Wene keeles nii taime kui loomariigiga tuttawad olid, selle kõrwal aga ka neid, kes üldse loodusteadusest midagi ei olnud kuulnud. Peale seda, kui IV klassist enam arenenud lapsed V klassi üle wiidi, muutus koosseis enam ühetasulisemaks.

Õpetöö juure asudes, püüdsin iga sammu peal, niipalju kui võimalik, näitlikku meetodi tarwitada, et kõik teadmised, mis minu õpilastele omandasid, mitte ainult jõud ei oleks, waid reaalsete faktide peal põhjeneksid. Algusest peale

faktusini oma auditooriumile selgetks teha, et iga taim elaw olemus on: ta sünnib (täneb) seemnest ja sünnitab pärast seemneid, selleläbi oma liigi elu edasi jatkates, saab mana ja sureb ära — nähtused, mis iga elawa olemuse juures ette tulewad. Selawal olemusel oleneb kui iga taime wälimine kujuehitus nii ka anatoomia täitsa ümbritsewatest oludest ära: nii tekkivad weetaimed, metsataimed jne.

Ühikute taimede tundmaõppimiseks asufime elawa taime juure. Selleks tarvitasin lewkoit ja naerist, väga kohane ka kullakann — Cheiranthus Cheiri. Neid taimi võib kõiki sügisel aednikkude juurest leida. Nad on sellepoolest kasulikud, et nende ühikud õiejaod selleks küllalt suurend on, et neid suurendama klassi abita waadelda. Põhinõudeid filmaspidades, et õpetus nägelik ja tegelik oleks, andsin igaühle õppijale ühe eksemplaari kätte, mida ta igast küljest waatlema ja ühikufuks ofats jaotama pidi. Olime tarwikute ostufõnadega tuttawaks saanud, waallehine lähemalt iga ofa omadusi ja nende tähtsust käsitama taime elus. Nii tekkis õpilastel enamwähem selge pilt ristõislastest. Et kõik läbiõpetatud materiaali paremini meele jääks, näitasin sellekohaseid pilta õperaamatutest, niisama ka kuwatud herbaarilist materiaali. Sellejama meetodi järele wõtsime liblikõislaste ja uulõislaste läbi, rõhku pannes taime tehaehituse ja eluawalduste keeruliste wahetordade põhjaliku selgituse peale. See bioloogiline meetod leidis elawat wastukõla õppijates, mida küsimustest, mis nad mulle ette panid, järeldada võib.

Peale tutvustamist kolme sugufõnaga leidis kohase olemat lühidalt kujuõpetust (morfologia) ja füsiologia läbi võtta. Seda tein taime südamel, kus elawid taimi raske saada (kultuurtaimed lillepottides ei ole alati kohased). Rewadel looduse ärkamisega asufime uueste ühikute sugufõnadade juure, millega tutvustamine elawa materiaali täpärast olemise puhul üsna ladufaste läks. Rewadisel pool aastal tegime ka katseid ühe ja kaheduleheliste taimede külwamisega pottidesse. Kui õpeabinõusi tarwitasin peale juwel kuwatatud herbaarilist tagawara ja tabelist „Lütuwast õpeabinõude muuseumist“ tabelitefogust.

Ehk küll need tabelid palju soowida jätawad, olid nad meile juures abits. Iga õppija sai sellest fogust läbiõpetawa taime kohta käiwa tabeli, mida ta enamwähem taime wärwidele wastawalt oma oskamise järele ära wärwis, kuna teisele puhtale poolele taime konspektiivline kirjeldus mahutati. Wimafel oli suur tähtsus kordamise juures sellepärast, et meil eestikeelne raamat, mida õppijatele oleks mõinud kätte anda, täitsa puudus. Et raamatu puudust wähe kõrvalda, andsin õppijatele wenekeelseid raamatuid lugeda, igaford kätte juhatastes, mida lugeda tuleb.

Möödaläinud aasta tegemuse peale tagasi waadates, pean tunnistama, et mul laugel ei läinud korda seda läbi wiia, mida aasta algul plaanitsin. Takistas nii õpeabinõude puudus katsete toimepanemiseks kui ka ümbritsew oluford, mis laste peale oma mõju awaldamata ei jätanud. Palju puudust pean enese istu arwesse kirjutama: see oli esimene aasta, kus mul Gesti keeles õpetust tuli anda, sellepärast tuli peale muu keeleliste raskustega wõidelda, millest mitte alati küllalt ilgawalt üle ei saanud. Pealeselle ei olnud mul olude tõttu wõimalust koolile niipalju aega pühendada, nagu minu kohus oli: nii näitusiks ei saanud ma peaaegu sugugi õpekäikudest oja võtta. Selle töö raskus langes täitsa sm Schmidt peale, kellele ma siin selle eest sooja tänu awaldan. Mis õpilastele puutub, siis pean tunnistama, et ma nende edasijõudmisega täitsa rahul olen. Ise waa-

data, analüüeerida, sellel põhjal teatud otjusele jõuda — pakkus neile nähtavaste lõbu.

Läbi mõttine tänamu aasta:

I. Kaheidulehelisteft:

Sugutonnad: tulidõislasjed: ulane, keltjalid, konnatapjas; ristidõislasjed: naeris, põllurõigas; sõstrad: karusmari; roosidõislasjed: maasikas, õunapu, kibuvits; liblidõislasjed: ernes, uba, iireernes, walge ja punane ristikein; esikud: nurmenutt; surmarõhud: kartul; uulidõislasjed: walge mehilil; kõrvõislasjed: wõilil, paifeleht; kauswiljakandjad: farapuu, tamm; wahtralised: waber.

II. Üheidulehelisteft:

Sugutonnad: kiliakaswud: tulp, iikatint, lilia, piibeleht, kuldtaht (anëibul), sibulad; kõrskaswud: rukis, kaer, oder.

III. Sduterataimeteft:

Sõnajalg, bakteriad.

Rujuõpetus ja füsioloogia.

I. Rakufese ehitus ja elu. Rakufese kest. Alglima. Rakufese süda. Rakufese mahl. Rakufese paljunemine. Wärvitehakesed. Taim kui rakufese riit.

II. Leht. Alumised, keskised ja ülemised lehed. Lehe jaod. Lehtede muutmise ofasteks, kõitraagudefks. Lehe seis. Lehe ehitus: kamarnahk, mar-rasnahk, sammaskude, kobekude, õhulehed. Lehe tähtsus taimel elus. Toidusoolade jarnastamine. Süüfniku jarnastamine. Leht kui auramise orgaan. Auramise tähtsus, abinõud auramise suurendamiseks. Abinõud ülearuse auramise tähtsustamiseks. Süügnene lehelangemine. Taimede tähtsus loomade elus.

III. Juur. Tema ülesanne ja tähtsamad kujud: peajuur, kõrwaljuured, lisajuured. Pähkjuured. Juure kaswamine. Juure kübar. Wäetamise tähtsus.

IV. Tüwi. Tüwe ülesanne ja kaswamine. Kaswufuht. Sõlm. Süli. Warte muutmise ofasteks, kõitraagudeks. Suurikas. Pähkwarred. Sibul.

V. Dis. Die ofad: tupp, kyoon, tolmukad, emakad. Ofasjed ja emasjed dieb. Ühekojalised ja kahekojalised taimed. Tolmuka ofad: niit ja tolmupea. Dietolmu pesad. Dietolm. Emala jaod: seemnearm, seemneputt, seemnesõlm. Seemnepungad. Diefobarad: kännastobar, urw, torwikene ja teised. Tolmlemine ja tema tähtsus. Tolmlemine putukate abil. Tolmlemine tuule abil.

VI. Wilj ja seeme. Wiljad: pähtel, pähklikene, kõder kaun, karbikene ja teised. Seemnete laiali-laotamine.

Putukafööjad taimed.

I. Taimed, mille isegugene lõks on putukate püüdnisefks: messernes, tema lõksu ehitus. Sät-raecenia ja Nepenthes. Juure meelitawad abinõud: Almapaistew wärw lõksul, magus wedelik.

II. Taimed, mille lehed isegugust liigutust teewad saagi kinnitoidnisefks, uuleein (Drosëra), libeleht (Pinguicula), kärbselõks (Dionaca). Nende lehtede ehitus.

III. Taimed kleepima abinõudega putukate püüdnisefks: kasteleht (Drosophyllum).

9. Cesti keele õpetaja fl Kl. Wallneri aruanne.

Emakeele tunnid sm Lenini nim. Cesti töökoolis mõõfn oma peale 1. novembril 1918. a., selgama! põwmal ühinefid nimetatud kooli õpilastega ka Cesti reaalgümnaasiumi kaswandikud. Kõgu oli kaunis mitmesefine nii kaswatuse kui ka teadmiste poolest. Paljud olid wana kooli reshüimiga nii ära arjunud, et nad endid uues ümbruses tundfid mõõrad olemat.

Teadmised emakeeles olid wõrdlemisf nõrgad, misfugune nähtus tuleb seletada asjaoluga, et paljud Wene koolides käies waremalt Cesti keelt

kas sugugi polnud õppinud, wõi jälle olid sellega liig pealiskaudselt tegemist teinud. Ka on mitmetel kodufeks keeleks Wene keel.

Mõned õpilased, kes oma teadmiste poolest teistes õpeainetes ja üleüldise arenemise poolest nii wõrd küpsed olid, et mõõfid wanematesse gruppidesse astuda, polnud Cesti keelt üleüldise mitte õppinud, et osanud isegi eestikeelseid kirjutustähti. Kawatsefin neid lasta õppida Cesti keelt I grupiga ühes, aga see ei olnud läbi wiidaw, sest et ei olnud wõimalik õpeaega nii lorraldada, et alamates ja wanemates klassides Cesti keele tunnid ühel ajal oleks olnud. Nii siis pidin nimetatud õpilastega eraldi õppima, mis klassitööd teiste lastega ofalt tähtsata.

Cestikeelsed õperaamatud puudusid täieste. Naamatufogus, mis alles aegamööda kujunes, polnud üleüldise eestikeelseid raamatuid, rääkimata kohasest lastekirjandusest, mis meil täielikult puudub. Tungiwa tarwiduse tagajärjena tõusis mõte, laste lugemise raamatud kokku seada, aga see kawatfus jäi teostamata.

Õtimefes klassis (grupis) polnud raamatute puudumine mitte nii tuntaw, õpetama affasin nendega aegamööda, kui olin juttu ofades ennaft tulwustanud laste arenemisfääguga. Lugemin neile suuremalt ofalt ette, fajedaste niisuguseid muinasjutte, mis oma sfu poolest laste arenemisele wastafid ja oma jutulõnga pillikfufe tõttu suufsid kõita nende uwi ja tähelepanemist. Sõnade ääletamisefks, milleks õpilased pakkusid materjaali ise oma sõnade tagawarast, polnud ka raamatuid tarwis. Kirjatähtesid õppisime klassitahwli pealt, niijama ka ärakirjutamisf, ja et omandada lugemise tehnikat, lasffin estidest ülestähendatud mõtteid lugeda.

See kestis nii dessembril kui lõpuni, kus meil wõimalus awanes Narwast Cesti töörahwa Tommuunalt õperaamatuid ja ilukirjandusliski töõsfd saada. Andsin I grupi lastele wõrdlemisf parema raamatu — Freymanni lugemiseraamatu — enne talwist waheaeaga kätte, ja kui nad kahe nädala järele jälle kooli ilmusid, ostafid nad kõik lugeda, nii suureks oli paisjunud tahtmine ise lugeda. Dlin ülesseatud sfihle lähemale jõudnud, püüdes lastes äratada oma ettelugemiseftega uwi loetawa wastu.

Õpeaasta teisel poolel olen käsitanud lugemist, kirjutamisf klassitahwli pealt ja raamatust. Wasta algul olid tarwitufel estid joontega, pärast mõõfn ilma joonteta paberil, mis ei tähtsata laste käekirja wabat arenemist ja ka joonisfamisefks igatõpid sfündsam on. Jutufest ja salmist ära kirjutades olen laste eafkarmamise järgi pilliski joonisfada lasfnud sfu kohta, mis neile suurt lõbu sünnitab, nad asuwad alati nähtawa eameelega selle töö kallale ja wäljendawad saadud muljet sagedaste wäga tabawalt.

Läbiõetu dramatiseferimise katsed sünnitawad alati suurt elawust; nii pea kui mõne uuitawa aine oleme wälja walunud, on soowijaid palju, kes kõi soowiwad „näidelda“. Seejuures on uuitaw tähele panna, kuidas nad tihti-peale oma initsfatiimel ofawaste järele aimawad liigutusi ja intonatsiooni, mis ariliku lugemise juures wahel kipub ühetoonilisefks minema.

2. klassiga õppisim novembrikuul õp. Martuse asetatijana, dessembrikuul jäid need tunnid täielikult minu ooleks. Raamatute puudusel arjutasime klassitahwli juures kirjutamisf, juhtides nende tähelepanemist õigetirjutuse seifutkohalt sõnade kirjamisf peale. Lugemist kästasim nii nagu estmesefgi klassis — lugemin neile ette, püüdes äratada nendes järeloomamisf ka elawalt lugeda. Kõige paremini nad sellega just affama ei saanud. Et neid arjutada oma mõtteid wäljendama, pole neid lasfnud

läbiloetud ümber jutustada, vaid olen neid juttu västes avatelenud einema oma väikeste iseseisvate mõtetega. Suuõnaliselt läheb see üsna ladusalt, kuid kirjalikult sünnitab tehnilisi raskusi.

Peale talvise wahaja ja jatkain 2. klassis õppimist, 23.—1 kuni 6.—III puudujin, peale selle algaain järele wahapeal kättestatud foolitööd, kuid emakeele tunnid 2 kl. olid efiti õp. J. Dermani, pärast poole õp. J. Sürgeni käes, kelle aiguse ajal aprillikuu ma neid osalt jatkain, lastega mõnda juttu dramaatiseerides. Wastukõla oli niisama elam, nagu 1. klassisgi, asusid tööd juure weel suurema intensiivsusega.

3. 4. ja 5. kl. oli minu ooleks Gesti keele teoreetiline külg, kuna õp. Peterson õpilastega fonetikat, diktsiooni, ilulugemist ja näitlemist pidi läbi wõtma. 3. kl. töötades juhtisin laste tähelepanemist õigekirjutuse määruste peale; nad seadsid ise näitusi kofku, neid arjutasime kirjutama, wahel etteiluste näol.

Kirjatööd on õpilased selles klassis kirjutanud piltide järele, kas kirjelduste wõi wäikeste wõstelude kujul. Peale selle on nad üles tähendanud oma muljeid foolipildidelt, lastefonofertidelt jne. Iseisewalt tööksti kofku seades jäi neile waba walikõsu ja wormiga täies ulatuses etneda oma ettekirjutusilmaga. Seal tuleb siis ka õige mitmekesiste sündmuste ette, milles peegeldub laste koduse ümbruse kaswatusiline mõju.

3. kl. olen peale tähtsamate etimoloogiliste määruste kästtanud lühidalt lauseõpetust, neid tutvustades lause kofkuseade ja pealiigetega, juhtides tähelepanemist kirja wahemärkide peale. Etteütluft kirjutamine aasta algul wahete wahel, pärastpoole olen sellest loobunud, arjutades kirjutamist ja stiili peasjalikult kirjatöödes. Mõiete waljendamiswiis ja lausete kofkusead on paljudel konarline, mis tuleb seletada puuduliku ettevalmistusega ja otsekohese tõlgitsemisega Wene keelest. On mõned õpilased, kes oma arenemise poolest wõiksid kirjutada skuta-malt, kuid takistusi teeb keele tehniline külg. Selle tagajärjel on tööd sagedaste puudulikult kofku seatud.

Muinasjuttude lugemine meeldib neile ästi. Olen neid lugenud, juhtides õpilaste tähelepanekut iluwaatlemise oskuse peale. Olen tarwitanud Sögeweri: Gesti muinasjutub.

Õpetamaatuna olen walinud E. Petersoni ja M. Kampmanni lugemiseraamatuid eitawas mõttes, s.o. juhtides tähelepanemist wäärnähtuste ja walmoraali peale ühisõpikondlises elus, mis neis raamatutes etneb. Wanemates klassides olene sagedaste mõtteid wahetanud poliitilise olutorra ja ümbritsewa elu kohta, püüdes neid õpetada arwustama, järele kaaluma ja nähtusi indama.

5. kl. oli mul kolm tundi nädalas, kirjanduse alal pole suutnud nendega sellepärast suurt läbi wõtta. Neliapäiwiti ja wahel õpetundidel olen ette lugenud D. Lutu „Kewadet“, mis oma elawa kirjutamisewiisist poolest on suutnud wõita lastes pooleoidmist. Oleme peatanud tegelaste iseloomude juures ja pärast katseid teinud õpilast lasta üles tähendada oma selkfiliste iseloomust, mis läbistiku kaunis ästi on õnnestanud. Kirjatööd olene kirjutatud wahade ainetega üle, kõrwale jättes überjutustamise.

Oleme arjutatud kollektiivset lugemist, muu seas H. Gasteri: „Meie langeme kallale!“ 12. III. kandis üks õpilane selle lühendatud kujul awalikul pidul ette. Säbielatuid muljeid olen lastnud wahel kirjade kujul edasi anda; kui neid oleks teiste koolide kaswandikudele edasi saadetud, siis oleks see palju elawust ja wärskust toonud.

Grammatikas olen 5. kl. õpilast affanud tutvustama wahewal terminoloogiaga. Lauseõpetuses olen

pannud pearõhku peaa ja lihtlausete ning nende wahemärkide peale.

Edastjõudmine jätab tehnilisest küljest palju soowida, Wene keele rääkimine on laste omawahelises läbikäimises arilik nähtus, nii wahetundidel, kõõgis tööd tehse jne. Paljudel on Wene keel ka koduseks keeleks, mis oma soodu ei jäta mõju awaldamast emakeele oskamise peale.

Raamatukogu on tehaw, kohast lastekirjandust pole olemasgi, wõil on läbi imbunud wanast kodenud kodanlisest ilmawaatest.

10. Ajaloõpetaja sm J. Sürgeni aruanne.

Möödaläinud õpeaastal oli ajalugu õpeaineks III, IV ja V gruppides (klassides); efitimes 3, teises 3, wiimases 4 tundi nädalas, ehk küll neljas tund V gr. pühendati tutvustamisele Wenemaa põhjusseadusega.

Kõõgis kolmes grupis kästtati ainult kodumaa ajalugu. Tuntud on see metoodikaline põhjusmõte, et igatsugu õpetust peab algama lapsel tuttawatest asjadest ehk mõistetest ning nendelt üle minema laugemate, tundmatute juure. Nii on lugu ka ajalooa. Tõst küll, asundustes wõib tihiti küsttaw olla, kumbas aines lapsed kergemini suudawad orienteerida, kas Gesti ehk Wene ajalooa. Igatahes, küsttuse põhjaliku läbikaalumise keel jõudsid nii kui Põhja ringkonna Gesti pedagoogiline konwerents (9.—15. jaanuarini 1919), nii ka Petrogradi Gesti töökoolide õpetajate nõupidamised programmi asjus ühiselt otsufesele, et kodumaa, õigem Gesti ajalooa peab alustama ajalooõpetust Gesti töökoolides. Mõnda siis oleks pida-nud Gesti ajalugu õpetama kolmandas grupis ja neljandas efitimes aasta poolel. Teisel aastapoolel neljandas ja terve aasta jookkul wiendas grupis oleks pidanud läbiwõtama Wene ajalugu. Tege-liselt tuli aga õpetada Gesti ajalugu kõõgis grup-pides, sest et ühegi grupi kaswanditud polnud weel Gesti ajalugu õppinud. Õpetus toimetati programmi järele, mis Petrogradi Gesti töökoolide õpetajate nõupidamistel wälja töötati ja Rahwa-õpidusefomissjaraadi rahwakoolide osakonna Gesti sekkfiooni poolt näitlikuna terve Põhja ringkonna töökoolide jaoks wõeti. Programmi teostamises tuli rehendada, muudugi mõista, laste mõistete tagamaraga ja aitemõimuga. Seega oli wõimalik wiendas grupis osalt tutvustada õpi-lasi ajaloolise filosoofia mõistetega, nagu animism, materialism, feodalism, rakkionalism, kapitalism. Nooremates gruppides tuli leppida ainult piltliku jutustamisega. Mis puutub asja metoodiliseks küljese, siis pidi peasjaliselt kasutama eroto-maatilist (küsttuse) ja kofmistuse) ja illustreeritud metoodi. Illustreeritud metoodi teostamises wõis tarwitada ainult neid muuseumide ja pildikogude õpeabindust, mis üleüldise ehk Wene ajalooa tut-wustamises käepärast olid Petrogradis. Selles mõttes kasutati teabusteafadeemia etnograafia ja antropoloogia muuseum, Ermitaži, keskpedagoogia muuseum ja keskpedagoogiline näitlikkude õpe-abinõude muuseum. Muudugi mõista, et Gesti ajaloo lähemaks tundmiseks siin wõis leida ainult laudset materjaali. Siisgi, saadaw materjaal aitas suureste tõsta õpilaste uwi ja aratada nende mõistuse tegewust. Isearanis suurt elawust sünni-tas tutvustamine ehituskunsti ajalooa, kus juu-res wõis osalt kasutada illustreerituna Peter-buri linna paremaid ehitusi. Neile lastele, kes Peterburis ülestaswanud, sai kõige kasulikumaks abinõuks ajaloolise rewolutsiooni mõistmises tut-wustamine Peterburi ajalooa. Illustreerituna materjaal seits siin elawalt filma ees, waja oli ainult waadata wälja koolitua afnast, et näha

Neewa jõe saartega, Peeter-Pauli kindlusega ja pea kõitide kohtadega, mis sünnitavad Peterburi linna ääli. Palju raskem oli lugu laboratoorse meetodi kasutamise, millega tehti katsed vanemas grupis. Raskest seisis siin ajalooliste algallikate puuduses Eesti keeles. Võis kasutada ainult katteid nn. „Eäti Andreku“ kroonikast Sungi tõlkes, W. Reimanni, Brantsu ja Kampmanni töösid, S. Eichenfeldi mälestust „Bihajärve sõdade“ ja mõnda muud arilise lugemisenä ja nende üle läbirääkimistena. Tõhst laboratoorse ajaloo tööd teha ei olnud võimalik õpetainõude puudusel. Tõpuks, mis puutub otsekohesesse töömoodisega ajalooõppimise juures, siis ei olnud võimalik teda kuigi laialt kätte saada. Tseenest mõista, et töömoodis ei või meie nimetada näitlikkude õpetainõude, nagu rüütliiriete, liht põllutööräistade valmistamist kästööklassis, mida osalt tehti. Töömoodi all tuleb mõista ajalooõpetamise juures tutvustamist teatava ühiskonna arenemisega tööpõhiseid eneste juures. Mõnda saakime meie pildi muistest kultuurast „Robinsoni võitluse“ teel aljasse loodusesse; kommuuna loomade talitamis juures puutukime meie kokku karjatasvatusega kui majandusliku eluastmaga; suviste põllutööde wahaeagadel võitkime jutustada põllutööajalugu kõitide isääraldustega, mida leiame Egiptuses, Mesopotaamias, Greekamaal ja Roomas, Indias ja Sinaas, kastaegadel Lääne-Euroopas ja uuemal ajal; illustratsioonideks tarvitakime elavamaid sündmusi talupoegade ajalooft, nagu Athena ja Sparta riigipöörde, Grachide revolutsioonikaste Roomas; Spartacuse mäsi, kastaegsed talupoegade mäsiud, Jürüpäeväöö mäsi Gesti, What Tylori liikumine, suur talupoegade sõda ja Toomas Mürnger jne. Iga kästöö annaks meile põhjust elavaks jutustamiseks muinasaegadest, kiwi ja prongil ning wase kultuurast ommikumaadel, Ugämere saartel, tööstuse ajalooft antiikilmas, feodaalsel ajajärgul linnades ja lossides, uuel ajal linnades ja maal. Mäsiatöö juures saakime juurepärase pildi tööstuse revolutsioonist XVIII aastasaja lõpul, uuema aja tööstusproletariaadi tekkimisest ja teadusliku kommunisti alguseft. Rahjuks ei olnud aga meil võimalik midagi ära teha tähendatud sihis, sest et meil tegeliseft koolitöö meel woolas wanais roobastes funktsioonide klassitundide näol, wäheft ja ühetülge kästööga, mis ajaloo jutustuste jaoks liig wähe aineid pakkus. Sellepärast ei või üleüldiseft kokku mõttes sugugi lugeda õnnestunuks katset õpetada kodumaa ajalugu töökooli põhjusmätte seisukohalt.

Mis puutub õpilaste watumõttlikkuseft, siis peab tunnistama, et mõddapeafemata teoreetilised jutustused ja küsimiste-kõstuste näolised kõned lastele, kes kodumaal mitte sugugi ehft liig wähe elanud, mõnikord näidid kuivad ning nõutawat elawust ja mõistuse tegewust ei tekitanud. Tseärans peab seda ütlema nooremale, 3. ja 4. grupi kohta. Illustratiwset materjaali, mida rohkest tarwitakime, oli raste ühendada kodumaa ajalooft. Sellepärast peab tunnistama, et üleüldiseft mõetuna kodumaa ajaloo isääralduste tundmisega ma nende laste juures kaugeftgi mitte soowitawaid tagajärgi kätte ei saanud. Parem oli lugu wanemas, 5. grupis, kus lapjed juba wõrdlemiseft kaugeft rohkem arenenud, tegeliseft praeguse filmipilgu ajalooliste sündmuste taasa elanud ning tšibeda klassiwõitlusega isftlikult kokku puutunud. Sellepärast walitses siin ajalootundidel alati elawus ja umi jutustusalusete ainetega wäsi ning arusaamine ajalooõppesidest edenes jõudsaft, ilma takistusteta.

11. Geograafia õpetaja su G. Markuse aruanne.

Kolmas klass pühendas käesolewal õpeaastal pea terve talwe geograafia algteadmiste peale. Läbi mõttis tema: maatera kuu; tema liikumine; okeaanid ja mannermaad. Euroopa Wenemaa mereid. Jõgi ja tema elemendid; tähtsamad jõed Wenemaal. Järwed. Mäed ja tasandikud. Tähtsamad mäed. Tulemäed. Sademed. Kliima. Taimed ja loomad. Maastikud. Tundra. Metsad. Rohklaaned. Kõrwe. Rahwad. Gestiimaa (wõrdlemiseft suurust, seis, piirid, mered, lahed, saared, järwed, jõed, mäed, taimed, loomad, elanikud).

Maadõpetust affasin ma endistel aastatel arilistult õpetäitkudega peale; õpilasi loodusesse wäies ja neid seal geograafiliste algmõistetega (puu: okad, lehed, tüwi, juured; põesas, rohhtaim; taimed; mets; oksa- ja lehtmetsad jne.; jõgi, jõe kaldad; weewäl jne; sood, wihma sadu jne.) tutvustades, läftin ma järkjärgult wõrdaste maade looduse waatlemise juure (kroonilised metsad, tundra jne). Tänamu, õpetus ilise alguse tõttu, pidid jügiesed efskursioonid ära jääma. Niisama ei olnud geograafia tundidel wäliste põhjuste pärast võimalik lõpmata suure tähtsusega udupillist tarwitada. Sai pruulida ainult wäheha tähtsusega näitlikka õpetainõudid (pildid, diagrammid kottuseadmine jne). Kuid selle peale waatamata õppis 3. klass geograafiat suure uwigä. Tseärans suure eameelegä waatlesiwad nad kodumaaft, kus neid tihti iga wäiksemgi ast uuitas.

Wäies klass õppis Euroopat (seis, suurust ja piirid; mered, lahed, saared; maapind; jõed ja järwed; kliima; maastikud; tundra; metsade wöö, steppid; Wahemere ringkonnad; rahwad, riigid. Kolm Euroopa tööstuse riiki: Inglismaa, Prantsusmaa, Sakstamaa; kolm waheriigist: Belgia, Hollandi riik, Schweits. Põhja-Euroopa kultuurariigid: Rootsi, Norra ja Daani) ja Gestiimaad (alguseft peale luni tööstuseni).

Kolmas klass tundis umi fattide eneste wäsi. Wiendat klassi aga uuitas juba ffemine ühendus nende wähel. Eht küll öelda ei wõi, et Eõit õpilased geograafiat tarwiliku töfidusega waadelnud oleksid, õppis teda suurem osa täieste rahuloldawate tagajärgedega.

4. kl. kästafin Euroopat. Läbi sai mõetud umbes niisama palju, kui 5. klassigi. Minult kodumaa geograafia jäi pea täieste puutumata.

12. Joonistuse õpetaja su S. Kuusiku aruanne.

Joonistuse kui õpeaine siht töökoolis on õpilasi niitaugele wäia, et nad oma umbrust ja asju, mis nad selles umbruses näewad — dieti ostaksid näha ja innata ja ühtlasi oma mõtetes ettekujutamäid loodeid, nagu igasugu ilustusi ja wormisi pliiatfi ja wärwide abil paberi peale kindlustada.

Meid joonistusi, kas omast umbruseft ehft oma isftlikka loodeid wõib siis iga õpilane, ehft pärast kooli lõpetust, kui isefesiw tööline, iga määratud tööaine jaoks kergeste luua ja kottuseada, otstarbeliselt ja asjakohtajelt, nagu seda teatud tööaine nõuab, nagu: sawi, puu, raud, kiwi, riie jne.

Eft õpilasi ajajooksul niitaugele wäia, tuleks neid samm sammult selleft ette valmistada, eestkui niit walida, et õpilane materjaalist ja wormidest kergeste jaksaks aru saada. Nooremates klassides peaks neid lihtsamate tafapinnaliste asjadega tutvustama, nagu neljanurgeliste, kolmenurgeliste, ümmarguste ja owaal kehadega ilma perspektiwlisete nähtuste seletufeta, mis lastele meel arusaamata on ja sellepärast siis õpeaine neile igawaks teeks. Wanemates klassides tuleks neidhamu kehafi

joonistada, neid raskemates ja keerulisemates vormides, ühtlasi perspektiiviliste nõuetega, seal juures aga võimalikult ennaft loodusega ühenduses oida, loodusest uusi vormiist välja otstida ja nendest uusi kujutusi ja loodeid sünnitada. Joonistuse tehnikaliku täidesaatmise juures peab laialiselt kõitfugu materjaali pruufkima: paberit, puud, riit ja sütt ja iseäranis wärwisi.

Mis meie kooli tööse selle aasta kohta puutub, siis peab tunnistama, et joonistuse materjaali puudus ennaft suurel mõjul tunda andis ja oolfaat tööd palju takistas — iseäranis paberi ja wärwide puudus; ainult aasta lõpul läks mul torda joonistuseefiisi saada, kus vähemalt mõimalik oli pliiatfi abil joonistada. Wärwid puudusid meil täitfa. Need wärwilised, nõnda nimetatud pastell — pliiatfid, mida meil tarwitati, ei ole lastele töö jaoks koguni sünninud — nad määrwad fagedaste oolfaate tehtud pliiatfi töö ära.

Töö järeldustega mõib selle praeguse raske seisutorra (materjaali puuduse) juures siiski täitfa rahul olla, iseäranis nooremates klassides, kus lapsed enamiste alles joonistamisega peale allaftid ja selle aine kohta suurt uul avaldasid. Waneemates klassides oli tööft ofawõtmine mõnebe õpilaste juures wiludam, mis ehk ofalt sellest tuli, et

nad siamaani selles aines töötanud ei olnud ja see neile nüüd raskust sünnitas, ehk fa et neile selles siamaani küllalt uul ei olnud äratatud.

13. Käsitöö õpetaja fl Fr. Lepneri aruanne.

Kooli töö algas oktoobrikuul 1918. a. Käsitööd ei mõinud ma aga kobe lastele õpetama akata, sest koolis puudus materjaal. Sellepärast õpetasin oktoobri kuust kuni 15. novembrini lasti joonistama. Sm Henni pidi alguses puutööd õpetama, kuid tema andis aga mõned tunnid ja jäi ära, mille tagajärjel Käsitöö tunnid minu oolde jäid. 15. novembrist on järgmiste tööloludel tööd tehtud.

1. fl.: Punumine, papi tööd, wäikewäljaõmblus, lillede walmistamine; 2. fl.: Punumine, papi tööd, eegeldamine, wäikewäljaõmblus ja lillede walmistamine; 3. fl.: Punumine, väljaõmblus papi tööd; 4. fl.: Papi tööd, titi tööd ja väljaõmblust; 5. fl.: Papi tööd ja titi tööd.

Kõigi klasside lapsed on ea tahtmisega neid tööft teinud, mis mõimalik oli neile õpetada. Tööalade mitmekesisamisefis tegi takistusi aga see asjaolu, et ei olnud mõimalik kõitide tööde jaoks materjaali saada, mispärast tuli wäikese wäljawalifuga leppida.

Kroonika.

— 1. jaanuarist awati *Brjanskis* (Orelli kubermangus) *tehnoloogia instituut* elektromehaanika ja ehitus-inseneri osakondadaga.

— Jaanuari kuu jooksul awati *Moskwas kaheksa kursust*, kus töölis ja talupoegi ülikooli ja teistesse kõrgematesse õpeasutustesse astumiseks ette walmistatakse. Kuulajad, kes ametiühisuste, waeste komiteede ehk kommunistliku partei poolt soowitatud, saawad riigi poolt ülespidamise. Õpetuse kestwus kursustel oleneb kuulajate ettewalmistusest.

— Ariduskommissariaadi juures asutati *Moskwas töomuuseum*, mis koos seisab kahest osakonnast: teaduslik-tehnikalisest ja näitlikust. Teaduslik-tehnikalise osakonna ülesanne on wastusi anda tööstuse ühisuste ja töö inspektsiooni nõudmistele peale. Siin töötatakse wälja abinõud wõitlemiseks kahjuliste ja kardetawate teguritega tööstuses.

Näitlik osakond jaotatakse järgmistesse arudesse: tööjõu seisukord, töö ja tööliste elu tingimised.

Muuseumi juures on mudelite töökoda, joonistuse, fotograafia kojad, raamatukogu ja teadete kogumise büroo.

— Ajakiri „*Революция и Церковь*“ akkas ilmuma jaanuarikuul *Moskwas* kohtukommissariaadi wäljaandena. Peale juhtkirjade, mis käsitawad kiriku lahutamise küsimust riigist, mahutab ajakiri keskwalitsuse mää-

rused usu asjus. Isesuguses osas „Kommunism ja usk“ kawatsetakse awada waie-luste osa kommunistliku kõlbuse üle. Ajakirjast wõtawad osa paremad rewolutsioonilised jõud.

— *Sotsialistlik teaduste akadeemia Moskwas*, esimene sellesarnane asutus maailmas, awatud 1918. aastal, töötas esialgu wiljarikkalt ning suurte tagajärjedega. Kuid 1919. a. algul akkas akadeemia tegewus ikka enam soiku jääma, peaaegu wälja surema. Kuulajateks andsid esialgu üles kuni 3000 inimest, 1919. a. algul jäi nendest järele 150—200. Professorid, paremad nõukogude tegelased, igasugu muu tööga ülekoormatud, puudusid arutihti ettelugemistel, akadeemia ruumid jäid korratusesse, neis walitses mustus ja külmus. Kuulajate kommunistlik fraktsioon astub otsustawaid samme, et akadeemiat endisele kõrgusele tõsta. Kui meeles pidada seda, et akadeemia ülesanne seisab teaduslikude ja organisaatoriliste jõudude ettewalmistamises loowale riigitööle, siis peab kuulajate ääletõstmist kõikipidi terwitama ning akadeemiale paremat edu soowima.

— Jaanuarikuul peeti ära *Moskwas üleweneamaaline Proletkuldla nõukogu kongress*. Kongressil kinnitati Proletkuldli organisatsioon, mille põhjusmõte järgmine: „Proletkult on proletariaadi kultuuriliselt loow klassiline organisatsioon. Oma sisemises

ehituses peab Proletkult järjekorraselt kehastama töörahwa kultuur-klassilist põhjusmõtet — kollektiivismi, s.o. seltsimehelist kaastöötamist, ning võimalikult ühtlustatud olema tema sarnaste poliitiliste kui ka ametiühisustega.“

— Jaanuarikuul peeti ära *Moskwas esimene kubermangude aridusosakondade juhatajate kongress*. Kongressi juhatas ariduskomissaari abi M. Pokrowski. Arutuse all olid küsimused: üleüldise õpetuse teostamisest, kooli reformi läbiwiimisest, rahaline ja õpetajate ühinemise küsimused.

— Selsamal kuul peeti ära *ülewenemaaline õpetajate-internatsionalistide kongress*, pühendatud kultuuraridustöö küsimustele kommunistlikus ja internatsionalistlikus waimus.

— 3. weebuaril awati Peterburis *sm Uritski nimeline kõrgem majanduse kool*, määratud peaaegaliselt tööliste. Kool asub endise kindralstaabi akadeemia ruumides.

— Weebuarikuul peeti ära Peterburis *Wene füüsika teadlaste kongress*. Kongressil, millest osa wõtsid paremad Wene füüsikute ühinemise ja assotsiatsiooni asutamise asjus, 2) uurimise-instituutide asutamise ja ühendamise asjus; 3) kirjastamise laiendamise ja 4) uute teaduslikkude jõudude ettewalmistamise kohta; 5) ühenduse alale seadmise kohta wäljamaa teaduse ilmaga; 6) optikaliste abinõude walmistamise asjus.

— 7. weebuaril kuupäewal suri wiletsa toitluse ja nõrkuse tõttu pärast kauemat põdemist Wene teaduste akadeemia liige ja Peterburi ülikooli professor *A. S. Lappo-Danilewski*. Kadunu oli üks parem Wene ajaloo ja ühiskonna teaduse tundja terve maailma teaduses. Tema sulest on ilmunud kümmed suuremad ja vähemad teaduslikud tööd.

— Weebuarikuus ilmus trükist uus *Wene ajakiri „Новый Путь“*, Põhja ringkonna rahwamajanduse nõukogu äälekandja, pühendatud uue majanduse küsimustele.

— 8. weebuaril asutati *E. T. Kommuuna kultuura- ja ariduse walitsuse kirjastuse osakond Peterburis*, mille ülesanne on kommunistlikku, sõjawäelist, teaduslikku ja ilukirjandust Eesti keeles kirjastada.

— *Iwanowo-Wosnesenskis awati pedagoogia instituut* kolme osakonnaga: loodus-teadus-matemaatika, ajalooline-loodusteadus- ja ühiskondlik-ajalooteadus. Õpekursus on neljaaaastane. Õpilased saawad riigi poolt stipendiumi.

— Weebuarikuul awati Moskwas *Karl Marxi nimelise rahwamajanduse instituudi juures tööliste fakulteet*, mis oma ülesandeks teeb suurte tööliste ulkade nõudmisi kõrgema teaduse järele waigistada.

— Ariduskomissariaadi kõrgemate koolide osakonna juures asutati weebuarikuul *raamatute jaotamise keskpunkt*. Keskpunkti ülesanne seisab raamatute, iseäranis aga õperaamatute arwele wõtmises ning wäljajagamises. Ülesandel on iseäranis suur tähtsus praegusel silmapilgul, kus paberi puuduse tõttu raamatute kirjastamise peale suurt ei maksa loota.

— Moskwas akkasid töötama weebuarikuul *kursused tööliste-talupoegade teatru asjus*.

Märtsikuul wõttis Moskwa nõukogu rahwaariduse osakond resolutsiooni wastu *Prolekulda likwideerimises ning kokkuliitumises osakonnaga*. Osakond leiab, et Proletkult on ülelligne organisatsioon, mis aina killustab jõudusi, kuna osakonnal kõik needsamad ülesanded teostamisel on, mis Proletkuldagi.

— 27. märtsil sai täis 50 aastat kuulsa Wene töörahwa kirjaniku *Maksim Gorki sündimisest*. Terwe Wenemaa pühitses seda päewa koosolekute, kõnede- ning teatrietendustega M. Gorki auks.

— 16. märtsil asutati *Peterburis Eesti töörahwa kommuuna ülikool tehnika ja kaswatusteaduse osakondadega*. Õpekeel on Eesti ja Wene keel. Kommuuna asutuste ja partei soowitusel wõetakse stipendiaatideks 100 kuulajat, kus juures iga stipendiaat Kommuuna elamisraha ja prii korteri saab.

— Peterburi nõukogu kirjastuse osakonnal on teostamisel suurem *rahwa lugemiseraamat kolmes andes* nime all „Сокровища русского слова“. Raamat tahab olla esimeseks katseks maailma kirjanduses, mis sotsialistlikus waimus annaks täielise wäljaliku nii kui rahwaüulest, nii ka kunstluulest ja ilukirjandusest ja teadusest. Raamatusse mahutatakse muu seas wäljawõtted kõikide Wene rewolutsionäärade kirjadest ja föödest kui ka kõikide demokraatlikkude Wene õpetlaste töödest.

— Märtsikuul tekkis elule Peterburis kõrgem teaduslik asutus, *sotsio-biblioloogiline instituut*. Asutuse ülesanne seisab abi ning juhatuste andmises kõikidele uurijatele ühiskonnateaduse alal. Wenemaal, kus ühiskonnateadus wana walitsuse ajal täiesti keelu all seisis, on uuel instituudil kahtlemata suur tähtsus ja tulewik.

— 13. aprillil awati *Peterburis* endise Talwe palee ruumides *esimene üleüldine kunsti näitus*, kus kõik olewiku kunsti woolud täies wabaduses esitatud.

— Aprillikuu lõpul akkas ilmuma Kommunistliku Internatsionaali wäljaandel *Peterburis uus ajakiri „Коммунистический Интернационал“*, millest terve maailma kommunistid kaastõuga osa wõtawad ja mis ühelajal Wene, Saksa, Prantsuse ja Inglise keeles ilmub.

— 25. aprillil awati *Moskwas esimene ülewenemaaline ariduse kongress*, millest ka Ukraina, Walgewenemaa ja Läti saatkonnad osa wõtsid. Eesti esitajad puudusid. Kongressil selgitati eelkooli ariduse ülesandeid referaatides, kõnedes ja waielustes.

— 1. mail *suri* Peterburis kuulus Wene meteoroloog, *akadeemik M. A. Rõkatschew*.

Sm. Lenini nimeline kirjanduse-instruktorite rong sõitis esimese nelja kuu jooksul (jaanuar-aprill) läbi lääne Wenemaa ning osalt Läti ja Ukraina. Kirjandust on laiali laotatud selle aja jooksul 600.000 rbl. eest, maksuta wälja antud 150.000 lendlehte, wälja pandud 13.000 üleskutset ja plakaati, raamatute ja kirjandusega warustatud 536 organisatsiooni ja nõukogude asutust. Instruktorite poolt toimetatud kõnedest ja miitingutest wõtsid osa 90.000 töölist, punasewäelast ja talupoega.

— 23. aprillil sõitis wälja *Moskwast samasugune „Oktoobri rewolutsiooni“ rong* ühes Keskw. T. K. esimehega sm. Kalininiga.

5. mail algas peale *Moskwas teine ülewenemaaline nõukogude ajakirjanikkude kongress*. Kongress arutas ajalehtede ja ajakirjade wäljaandmise tehnilisi küsimusi, ajakirjanikkude ühinemist ametiühisusesse ning wõttis wastu resolutsiooni kooli asutamise asjus prowinti ajakirjanikkude ettevalmistamiseks, sest ühes muude takistustega ajakirjanduse asjus tuli ilmsiks suur jõudude puudus kohtadel.

— Koolide järelkatsumine *Moskwas mai-kuus* tõi awalikuks kohati *kaunis loomuwastase pildi koolide seisukorrast*, nagu see selgub instruktorite aruannetest. Tuli ette koolisi, kus „klassi ruumides walitseb kaotiline korratus: lauad, pingid, toolid on puruks tehtud, ümber wisatud, laiail pillatud; laudadel ja põrandal sawi ja klaasnõude tükid, lõhkikistud raamatute räbalad, igas nurgas prügionikud, seinade krohw rikutud; mitmepool rippusid klassisides pühad kujud. Töö printsiipi pole sugugi kasutatud. Peasüü selles langeb õpetajate, endiste ametnikkude peale, kes

sotsialistliku koolireformi külge ei taha ega oska käsa panna.

Selle lootuseta pildi kõrwal asub ometi koolisi, mis täie oole ja waimustusega uue kaswatuse teostamisele on asunud ja selles sihis ka enam wiljarikkalt töötanud.

Samasugune kohatine korralagedus ning sotsialistliku kaswatuseriformile wastutõõtamine tuli ilmsiks ka Petrogradi koolides. Koolis walitses wõimata mustus, külmus, õpetöö seisis nädalate wiisi. Õpetajate keskel puudusid peale üksikute juhtumiste töökooli mõtte pooleoidjad ning selles sihis töötajad.

— 2. mail algas *Eesti töörahwa kommuuna ülikoolis õppus*.

— 6. mail awati *Moskwas esimene ülewenemaaline wäliskooli ariduse kongress*, millest 700 saadikut osa wõtsid. Awamisel pidasid kõned rahwakomissarid Lenin ja Lunatscharki. Lenin omas kõnes näitas muu seas, kuidas aridustöö Wenemaal siia maani kuidagi wäikekoodanluse järgust wälja pääseda ja sotsialistliku rewolutsiooni kõrgusele ei suuda tõusta.

Kongress jagunes kuueks sektsiooniks: organisatsiooni, wäljaspoolkooli asutuste, wäljaspoolkooli kunsti, wäljaspoolkooli kutseariduse ja warustuse ning kirjastuse sektsioonidesse.

Muu seas wõeti wastu resolutsioon Proletkultade asjus, kus nõutakse nende täielist kokkusulamist ariduskomissariaadi wäliskooli ariduse osakondadega.

Selle järel wõeti wastu resolutsioon töörahwa ülikoolide asjus, kus kõike kohalikka jõudusi kutsutakse kõrgema ariduse tõstmiseks töörahwa keskel kaasa töötama.

Ariduskomissariaadile tehakse kohuseks wäliskooli ariduse asutuste süsteemi wäljatöötada ja elusse wiia.

Kongress lõppes 19. mail sm Lenini kõnega.

— 22. mail *Moskwas* pandi toime *esimene kommunistlik nooresoo pidu* sellekohaste rongikäikudega, lippudega ja kontsertmiitingutega, kus paremad walitsuse tegelased kõnelejatena üles astusid.

— 9. kuni 15. jaanuarini peeti ära Peterburis Põhjaringkonna Eesti töökoolide õpetajate konwerents, millest ka seltsilised Wõru ja Narwa maakonnast osa wõtsid. Konwerentsil peeti ettelugemisi üksikute õpeasjade metoodede üle, kui ka üleüldisi kõnesi töökooli põhjusemõtete üle Wene ja Eesti lektorite poolt. Konwerents arutas läbi terve rea ariduslikka küsimusi ning wõttis wastu resolutsioonid eelkooli, kooli ja wäljaspoolkooli ariduse asjus. Kõik

resolutsioonid olid kokkuseatud sotsialistlikus waimus ning läksid wälja käesolewa ariduseformi alustest. Esiti wõeti wastu terve rida otsusid Eesti töökoolide kohta, nimelt emakeele, Wene keele, Eesti ajaloo ja Eestimaa geograafia õpetamise kohta. Osawõtjatele jagati wälja sotsialistlikku pädagoogilist kirjandust ja Eestikeelseid õperaamatuid.

— 22. ja 23. märtsil peeti Peterburis ära Põhja Ringkonna Eesti töörahwa kongress. Peale poliitiliste ja majanduslikkude küsimuste wõeti arutuse alla ka aridusküsi-

mus. Pärast wõeti wastu resolutsioon, mis nõuab Eesti sektsioonide asutamist kohaliste Nõukogude Aridustoimekondade juures ja kõigekülgsset sotsialistliku aridusreformi teostamist.

— 5. aprillil ärapeetud W. K. P. Eesti osakondade koosolekul Peterburis seisis arutuse all muu seas ka aridusküsimus. Pike-mad waelust tekitas E. T. K. Ülikooli asutamise küsimus. Wastuwõetud resolutsioonis pandi Walitsusele ette ka üleüldisaridusliku astmele wastu wõtta stipendiaatidena organisatsioonide poolt soovitatud isikuid.

Kirjandus.

Г. ЗИНОВЬЕВ. Н. Ленин (Владимир Ильич Ульянов). Изд. Петр. Совдепа 1919. 2 р.

Raamat sisaldab Sinowjewi kõne, ära peetud septembrikuus 1918., sm. Lenini elu kallale kippumise puhul. „Mina tunnen“, ütleb Sinowjew eeskõnes, „et ma ei jõudnud ära ütelda kümnematgi osa sellest, mis wõib ja peab ütleva Sm. Lenini elu ja tegewuse kohta. Käesolew raamat paneb ainult nõrga aluse selle Lenini eluloole, mis peab veel kirjutatama“.

Raamat ilmub ühel ajal ka Prantsuse, Saksa ja Inglise keeltes, et maailma proletariaati tema suure juhi elu ja tegewusega tutvustada.

Г. ЗИНОВЬЕВ. Из истории нашей партии. Изд. Петр. Сов. Р. и Кр. Д. 1919 г. Ц. 1 р. 10 к.

Raamat sisaldab lühikese ülewaate Wene sotsialdemokraatliku partei ajaloost tema algusest kuni wilmase ajani ning kommunistliku partei wäljaarenemiseni. Sinowjew näitab siin, kuidas kommunistlikus parteis kehastati kõik paremad woolud endistes Wene rewolutsioonilistes liikumistes.

Raamat on ilmunud Eesti keeles:

G. Sinowjew. Meie partei ajaloost. Komm. partei Eesti keskk. Wenem. büroo kirjastus. 1919 a. Ind 4 r.

Ю. СТЕКЛОВ. „Почему мы коммунисты.“ (К вопросу о наименовании российской коммунистической партии). Изд. Вс. Ц. И. К. Цена 75 к.

Küsimuse sots.-dem. partei ümbernimetamisest tõstis Lenin esimest korda 1915. a., kui ta Schweitsis ajakirja „Kommunisti“ akkas wälja andma. 4. aprillil 1917. a. pani Lenin oma „põhilausetes“ ette kõrwale eita „sotsiaal-demokraadi“ nime, sest selle nimega oli seotud ilmasõda, püha klasside rahu, wõitluse lõpp eksploataatoritega. Kuid tegelisel läks korda parteid ümber nimetada alles pärast oktoobri rewolutsiooni, kui ulgad Lenini mõttest lõpuks aru said. 7-es partei kongress 1918. a. jaanuari kuul nimetasgi partei Wenemaa Kommunistlikuks Parteiks.

Kõigest sellest jutustab J. Steklow asjatundlikult ning ladusalt oma broschüüris. Ta näitab,

et Lenin siin õigeste jatkab esimeste teaduslikkude kommunistide Marxi ja Engelsi tööd. Kommunistliku III Internatsionaali loomine, millest jällegi Lenin juhtiwalt osa wõttis, on otsustaw samm Marxi ja Engelsi õpetuse teostamiseks üleilmlikus ulatuses.

Raamat ilmub lähemal ajal Eesti keeles.

И. И. ХОДОРОВСКИЙ. Памятка коммунисту на фронте. Изд. полит. отд. Рев. Военсовета южн. фронта. Гор. Козлов. 1918 г.

Aruldaselt uitaawalt ja ladusaste kirjutatud raamat. Kõneleb kommunistide õigestest ja kohustustest wäeliinil. „Ära peta ennast, seltsimees, lootusega“, ütleb Hodorowski, „et sa sõidad wäeliinile, pead ühe-teise kõne, ja täidad seega oma kohut.“ Kommunistil seisab suur tööwäli ees. Sina, kommunist, pead olema wäeliinil alandlikkuse eeskujuks, sa pead näitama iseenesega, kuidas teostada sõnakuulmist, distsipliini ja enda tahte painutamist. Arju ära puudustega, ära mõtle mõnususte peale wäeliinil.“ Kommunist „peab wäsimata jatkama oma kommunistlikku jutlust, kasutades selleks iga wõimalust iga ümbruskonnas. Ta on kohustatud poliitika tööd tegema ka wäeliini äärse rahwa, iseäranis talurahwa keskel.“

Raamat on iseäranis kasulik punasewäelastele.

Ю. М. СТЕКЛОВ. Борцы за социализм. Очерки из истории общественных и революционных движений в России. Изд. „Денница“. Москва 1918. Стр. 379. Цена 14 руб. 50 коп.

Raamatus on ühendatud rida Steklowi üksikuid artiklisi rewolutsiooni tegelaste üle Wenemaal, millest suurem osa omal ajal ajakirjanduses awalatud. Ladusal ja kaasakiskuwal keelél jutustab siin Steklow tähtsamate Wene rewolutsiooäride ja rewolutsiooniliste mõtlejate, nagu Dobroljubowi, Tschernöschewski, Herzeni, Bakunini ja teiste tegewuse ning ilmawaate kujunemist. Eestis, kus nimetatud Wene rewolutsioonilised tegelased senini peaaegu tundmata, on Steklowi raamat lugemiseks kõigiti soovitaw.

Kommunistlised Partei Eesti keskkomitee Wenemaa büroo kultuurariduse osakond.
Ind 12 rbl.

17-nes riigitrükikoda, Peterburis, 7. roodus, 26.

